

กัจจายนสูตรตปาโจ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑ - สหุทธิกถุท

๑.๑ - สหุทธิกปฺป ปจฺมกถุท

- ๑ : ๑.* อตุโถ อกฺขร-สญฺญาโต.
- ๒ : ๒. อกฺขรา'ปา'ทโย เอกจตุตาลีสิ.
- ๓ : ๓. ตตุโถ'ทนฺดา สรา อฏฺฐ.
- ๔ : ๔. ลหุ-มตฺตา ตโย รสุสา.
- ๕ : ๕. อณฺเณ ทีฆา.
- ๖ : ๘. เสสา พฺยณฺชนา.
๗. : ๙. วคฺคา ปณฺจ-ปณฺจโส มนฺตา.
- ๘ : ๑๐. อํิติ นิคฺคหิตํ.
- ๙ : ๑๑. ปฺร-สมณฺญา ปโยเค.
- ๑๐ : ๑๒. ปุพฺพ'มโรจิต'มสุสฺริ สเรณ วิโยชเย.
- ๑๑ : ๑๔. นเย ปรี ยุตฺเต.

อิติ สหุทธิกปฺเป ปจฺโม กถุโท.

๑.๒ - สหุทธิกปฺป ทุตฺติยกถุท

- ๑๒ : ๑๓. สรา สเร โลป.
- ๑๓ : ๑๕. วา ปโร อสรูปา.
- ๑๔ : ๑๖. กฺวจา'สวณฺณํ ลุตฺเต.

* หมายเหตุ : เลขแถวหน้า เป็นลำดับในคัมภีร์กัจจายนะ เลขแถวหลัง เป็นลำดับในคัมภีร์ปทฺฐปสฺสธิ

- ๑๕ : ๑๗. ทีฆิ.
 ๑๖ : ๑๘. ปุพฺโพ จ.
 ๑๗ : ๑๙. ย'เมทนฺตสฺสา'เทโส.
 ๑๘ : ๒๐. ว'โมทฺทนฺตาทานํ.
 ๑๙ : ๒๒. สพฺโพ จํ ติ.
 ๒๐ : ๒๗. โท ฐสฺส จ.
 ๒๑ : ๒๑. อิวณฺโณ ยํ นวา.
 ๒๒ : ๒๘. เอวาทิสฺส วิ ปุพฺโพ จ รสฺโส.

อิติ สหฺริกฺขปฺเป ทฺติโย กณฺโท.

๑.๓ - สหฺริกฺขปฺป ตติยกณฺท

- ๒๓ : ๓๖. สรา ปกฺติ พฺยณฺชเน.
 ๒๔ : ๓๕. สเว กฺวจิ.
 ๒๕ : ๓๗. ทีฆิ.
 ๒๖ : ๓๘. รสฺสํ.
 ๒๗ : ๓๙. โลปฺณจ ตตฺตรา'กาโร.
 ๒๘ : ๔๐. ปร เทวภาโว จาเน.
 ๒๙ : ๔๒. วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตติย-ปจฺมา.

อิติ สหฺริกฺขปฺเป ตติโย กณฺโท.

๑.๔ - สหฺริกฺขปฺป จตฺตถกณฺท

- ๓๐ : ๕๘. อํ พฺยณฺชเน นิคฺคหิตํ.
 ๓๑ : ๔๙. วคฺคณฺตํ วา วคฺเค.
 ๓๒ : ๕๐. เอहे ฌิ.

- ๓๓ : ๕๑. ส เย จ.
 ๓๔ : ๕๒. ม-ทา สเร.
 ๓๕ : ๓๔. ย-ว-ม-ท-น-ต-ร-ลา จา'คมา.
 ๓๖ : ๔๗. กุวจิ โอ พุยณฺชเน.
 ๓๗ : ๕๗. นิคฺคหิตถจ.
 ๓๘ : ๕๓. กุวจิ โลป.
 ๓๙ : ๕๔. พุยณฺชเน จ.
 ๔๐ : ๕๕. ปโร วา สโร.
 ๔๑ : ๕๖. พุยณฺชโน จ วิสณฺโณโค.

อิติ สอนธิกปฺเป จตุตฺโต กณฺโฑ.

๑.๕ - สอนธิกปฺป ปญฺจมกณฺฑ

- ๔๒ : ๓๒. โค สเร ปุณฺสสา'คโม กุวจิ.
 ๔๓ : ๓๓. ปาสฺส จ'นฺโต รสฺโส.
 ๔๔ : ๒๔. อพฺโภา อภี.
 ๔๕ : ๒๕. อชฺโณ อธิ.
 ๔๖ : ๒๖. เต น วา อิวณฺเณ.
 ๔๗ : ๒๓. อติสฺส จ'นฺตสฺส.
 ๔๘ : ๔๓. กุวจิ ปฏฺฐิ ปติสฺส.
 ๔๙ : ๔๔. ปุณฺสสุ พุยณฺชเน.
 ๕๐ : ๔๕. โอ อวสฺส.
 ๕๑ : ๕๙. อนฺปทิกฺกจันฺ วิตุตฺ-โยคโต.

อิติ สอนธิกปฺเป ปญฺจโม กณฺโฑ.

สอนธิสฺสตุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๒ - นามกณฺฐ

๒.๑ - นามกปฺป ปจฺมกณฺฐ

- ๕๒ : ๖๐. ชินวจน-ยฺตุตฺถํ หิ.
 ๕๓ : ๖๑. ลิงฺคณฺจ นิปฺปจฺจเต.
 ๕๔ : ๖๒. ตโต จ วิภตฺติโย.
 ๕๕ : ๖๓. สี-โย-อํ-โย-นา-หิ-ส-นํ-สุมา-หิ-ส-นํ-สุมี-สุ.
 ๕๖ : ๖๔. ต'ทนฺอุปโรเชน.
 ๕๗ : ๗๑. อาลปเน สี คสณฺโณ.
 ๕๘ : ๒๙. อิวณฺณวณฺณา ฌ-ลา.
 ๕๙ : ๑๘๒. เต อิตฺถิ-ขฺยา โป.
 ๖๐ : ๑๗๗. อา โสม.
 ๖๑ : ๘๖. สาคโม เส.
 ๖๒ : ๒๐๖. สํ-สาเสว'กาวจเนสุ จ.
 ๖๓ : ๒๑๗. เอติมาสมิ.
 ๖๔ : ๒๑๖. ตสฺสา วา.
 ๖๕ : ๒๑๕. ตโต สสฺส สฺสาย.
 ๖๖ : ๒๐๕. โสม รสฺสํ.
 ๖๗ : ๒๒๙. โน จ ทฺวาทิต นมฺหิ.
 ๖๘ : ๑๘๔. อ'มา ปโต สฺมี-สุมานํ วา.
 ๖๙ : ๑๘๖. อาทิตฺโต โอ จ.
 ๗๐ : ๓๐. ฌ-ลาน'มียฺวา สเร วา.
 ๗๑ : ๕๐๕. ย-วการา จ.
 ๗๒ : ๑๘๕. ปสณฺณสฺส จ.
 ๗๓ : ๑๗๔. คาว เส.

- ๗๔ : ๑๖๙. โยสุ จ.
 ๗๕ : ๑๗๐. อวุมฺหิ จ.
 ๗๖ : ๑๗๑. อวสุสุ วา.
 ๗๗ : ๑๗๕. ตโต นมํ ปติมหา'ลุตเต จ समाเส.
 ๗๘ : ๓๑. โอ สเร จ.
 ๗๙ : ๔๖. ตพฺพิปริตฺตูปปเท พุณฺชเน จ.
 ๘๐ : ๑๗๓. โคณ นมฺหิ วา.
 ๘๑ : ๑๗๒. สุ-หิ-นาสุ จ.
 ๘๒ : ๑๔๙. อัม-โม นิคฺคหิตํ ฌ-ล-เปหิ.
 ๘๓ : ๖๗. สรโลโป'มาเทสฺปจฺจยาติมฺหิ สรโลเป ตฺ ปกติ.
 ๘๔ : ๑๔๔. อโฆ รสฺส'เมกวจนโยสฺว'ปี จ.
 ๘๕ : ๑๕๐. น สิสมิมฺนปฺสกาณี.
 ๘๖ : ๒๒๗. อุกาทีโต น'มินฺนํ.
 ๘๗ : ๒๓๑. อิณฺณ'มิณฺณนฺนํ ตีหิ สงฺขยาหิ.
 ๘๘ : ๑๔๗. โยสุ กต-นิการ-โลเปสุ ทีฆํ.
 ๘๙ : ๘๗. สุ-นํ-หิสฺสุ จ.
 ๙๐ : ๒๕๒. ปญฺจาทิน'มตฺตํ.
 ๙๑ : ๑๙๔. ปติสฺสิ'นํหิ.
 ๙๒ : ๑๐๐. นุตฺตฺส'นโต โยสุ จ.
 ๙๓ : ๑๐๖. สพฺพสุส วา อัม-เสสุ.
 ๙๔ : ๑๐๕. สิมฺหิ วา.
 ๙๕ : ๑๔๕. อคฺคิสฺสิ'นํ.
 ๙๖ : ๑๔๘. โยสฺว'กตฺรฺสฺโส โฉ.
 ๙๗ : ๑๕๖. เว-โวสุ โล จ.
 ๙๘ : ๑๘๙. มาตุลาทิน'มานตฺต'มิกาเร.

- ๙๙ : ๘๑. สุมา-หิ-สมัยัน มหา-ภิ-มุหิ วา.
 ๑๐๐ : ๒๑๔. น ติเมหิ กตาทาเรหิ.
 ๑๐๑ : ๘๐. สุหิสฺสว'กาโร เอ.
 ๑๐๒ : ๒๐๒. สพุพนามานัน นัมหิ จ.
 ๑๐๓ : ๗๙. อโต เนน.
 ๑๐๔ : ๖๖. โส.
 ๑๐๕ : ๐. โส วา.
 ๑๐๖ : ๓๑๓. ทิโฆ'เรหิ.
 ๑๐๗ : ๖๙. สพุพ-โย-นีน'มาเอ.
 ๑๐๘ : ๙๐. สุมา-สมัยัน วา.
 ๑๐๙ : ๓๐๔. อาย จตุตฺถ'เถ'กวจนสฺส ตุ.
 ๑๑๐ : ๒๐๑. ตโย เนว จ สพุพนาเมหิ.
 ๑๑๑ : ๑๗๙. ฆโต นาทีน.
 ๑๑๒ : ๑๘๓. ปโต ยา.
 ๑๑๓ : ๑๓๒. สขโต คสฺเส วา.
 ๑๑๔ : ๑๗๘. ฆเต จ.
 ๑๑๕ : ๑๘๑. น อมฺมาทิตโต.
 ๑๑๖ : ๑๕๗. อ-กตรสฺสา ลโต ยวาลปนสฺส เว-โว.
 ๑๑๗ : ๑๒๔. ฌ-ลโต สสฺส โน วา.
 ๑๑๘ : ๑๔๖. ฆ-ปโต จ โยนํ โลโป.
 ๑๑๙ : ๑๕๕. ลโต โวกาโร จ.

อิติ นามกปฺเป ปจฺจโม กถฺโถ.

๒.๒ - นามกปุป ทุติยกณฺฑ

- ๑๒๐ : ๒๔๓. อมฺหสฺส มมฺ สฺวิภตฺติสฺส เส.
 ๑๒๑ : ๒๓๓. มยฺ โยมฺหิ ปจฺเม.
 ๑๒๒ : ๙๙. นฺตฺสฺส นฺโต.
 ๑๒๓ : ๑๐๓. นฺตฺสฺส เส วา.
 ๑๒๔ : ๙๘. อา สิมฺหิ.
 ๑๒๕ : ๑๙๘. อํ นปฺสเก.
 ๑๒๖ : ๑๐๑. อวณฺณา จ เก.
 ๑๒๗ : ๑๐๒. โต-ติ-ตา ส-สฺมี-นาสฺ.
 ๑๒๘ : ๑๐๔. นมฺหิ ตํ วา.
 ๑๒๙ : ๒๒๒. อิมฺสฺสฺท'มฺสฺสฺ นปฺสเก.
 ๑๓๐ : ๒๒๕. อมฺสฺสา'หุ
 ๑๓๑ : ๐. อิตฺติ-ปฺม-นปฺสเก-สงฺขยฺ.
 ๑๓๒ : ๒๒๘. โยสฺ ทฺวินฺนํ เทว จ.
 ๑๓๓ : ๒๓๐. ติ-จตุหนฺนํ ติสฺโส-จตฺสฺโส-ตโย-จตฺตารอ-ตีณิ-จตฺตาริ.
 ๑๓๔ : ๒๕๑. ปญฺจาทินฺ'มกาโร.
 ๑๓๕ : ๑๑๘. ราชสฺส รณฺโณ-ราชิโน เส.
 ๑๓๖ : ๑๑๙. รณฺณํ นมฺหิ วา.
 ๑๓๗ : ๑๑๖. นามฺหิ รณฺณา วา.
 ๑๓๘ : ๑๒๑. สฺมีมฺหิ รณฺเณ-ราชินิ.
 ๑๓๙ : ๒๔๕. ตุมฺห'มฺหากํ ตยิ-มยิ.
 ๑๔๐ : ๒๓๒. ตว'มํหํ สิมฺหิ จ.
 ๑๔๑ : ๒๔๑. ตว-มม เส.
 ๑๔๒ : ๒๔๒. ตฺย'มยฺหณฺจ.

- ๑๔๓ : ๒๓๕. ตัม-มัมมิหิ.
 ๑๔๔ : ๒๓๕. ตวั-มมญจ นวา.
 ๑๔๕ : ๒๓๘. นามุหิ ตยา-มยา.
 ๑๔๖ : ๒๓๖. ตุมุหสฺส ตวั-ตวั-มัมมิหิ.
 ๑๔๗ : ๒๔๖. ปทโต ทุตฺติยา-จตุตฺถิ-ฉฐิตฺถิ วโน.
 ๑๔๘ : ๒๔๗. เต-เม'กวจเนสุ จ.
 ๑๔๙ : ๒๔๘. น อัมมิหิ.
 ๑๕๐ : ๒๔๙. วา ตติเย จ.
 ๑๕๑ : ๒๕๐. พหุจเนสุ วโน.
 ๑๕๒ : ๑๓๖. ปุมนุตฺตสฺสา สิมฺหิ.
 ๑๕๓ : ๑๓๘. อ'มัลปเน'กวจเน.
 ๑๕๔ : ๐. สมาสฺส จ วิภาสา.
 ๑๕๕ : ๑๓๗. โยสุ'วานโน.
 ๑๕๖ : ๑๔๒. อานเ สัมมิหิ วา.
 ๑๕๗ : ๑๔๐. หิวิกตฺติมฺหิ จ.
 ๑๕๘ : ๑๔๓. สฺสุ'มิมฺมา วา.
 ๑๕๙ : ๑๓๙. อฺ นามุหิ จ.
 ๑๖๐ : ๑๙๗. อ กมฺมนุตฺตสฺส จ.

อิติ นามกปฺเป ทุตฺติโย กณฺโฑ.

๒.๓ - นามกปฺป ตติยกณฺฑ

- ๑๖๑ : ๒๔๔. ตุมุ'ห'ม'เหหิ น'ม'กา.
 ๑๖๒ : ๒๓๗. วา ยว'ปฺปจโม.
 ๑๖๓ : ๒๔๐. สฺสุ'สฺ.

- ๑๖๔ : ๒๐๐. สพุพนามการเต ปจโม.
- ๑๖๕ : ๒๐๘. ทวนุทฎจา วา.
- ๑๖๖ : ๒๐๙. น'าญญ์ สพุพนามิก.
- ๑๖๗ : ๒๑๐. พหุพพีหิมหิ จ.
- ๑๖๘ : ๒๐๓. สพุพโต นั สั-सान.
- ๑๖๙ : ๑๑๗. ราชสส ราชุ สุ-น-หิสุ จ.
- ๑๗๐ : ๒๒๐. สพุพสิ'มสเส วา.
- ๑๗๑ : ๒๑๙. อนิมิ นามหิ จ.
- ๑๗๒ : ๒๑๘. อ-นปุกสส'ายั สิมหิ.
- ๑๗๓ : ๒๒๓. อมุสสุ โม สั.
- ๑๗๔ : ๒๑๑. เอต-เตสั โต.
- ๑๗๕ : ๒๑๒. ตสสุ วา นตตุ สพุพตถ.
- ๑๗๖ : ๒๑๓. ส-สุมมา-สุมิ-สั-สาสุว'ตตุ.
- ๑๗๗ : ๒๒๑. อิมสททสส จ.
- ๑๗๘ : ๒๒๔. สพุพโต โโก.
- ๑๗๙ : ๒๐๔. ฆ-ปโต สุมิ-सान สั-สา.
- ๑๘๐ : ๒๐๗. เน'ตาทิ สุมิ'มาย-ยา.
- ๑๘๑ : ๙๕. มโนคณาทีโต สุมิ-นान'มิ-อา.
- ๑๘๒ : ๙๗. สสสุ โจ.
- ๑๘๓ : ๔๘,๓๘๖. เอเตส'โม โลเป.
- ๑๘๔ : ๙๖. ส สเร วา'คโม.
- ๑๘๕ : ๑๑๒. สนตสททสส โส เภ โพ จ'นเต.
- ๑๘๖ : ๑๐๗. สิมหิ คจจนตาทินั นตสทโท อ.
- ๑๘๗ : ๑๐๘. เสเสสุ นตุ'ว.
- ๑๘๘ : ๑๑๕. พุรหุม'ตตุ-สข-ราชาทีโต อ'มาน.

- ๑๘๙ : ๑๑๓. สุ'ยา จ.
 ๑๙๐ : ๑๑๔. โยน'มาโน.
 ๑๙๑ : ๑๓๐. สขโต จา'โย-โน.
 ๑๙๒ : ๑๓๕. สุมิ'เม.
 ๑๙๓ : ๑๒๒. พุรหมโต คสฺส จ.
 ๑๙๔ : ๑๓๑. สขนตฺสฺสิ โน-นา-นํ-เสสฺสุ.
 ๑๙๕ : ๑๓๔. อารโห หิมฺหิ วา.
 ๑๙๖ : ๑๓๓. สฺ-น'มฺสฺสุ วา.
 ๑๙๗ : ๑๒๕. พุรหมโต ตฺ สุมี นี.
 ๑๙๘ : ๑๒๓. อุตฺตํ ส-นาสุ.
 ๑๙๙ : ๑๕๘. สตุฏฺ-ปีตาทีน'มา สิสฺมี สิลोโป จ.
 ๒๐๐ : ๑๕๙. อณฺเณสฺ'วารตฺตํ.
 ๒๐๑ : ๑๖๓. วา นมฺหิ.
 ๒๐๒ : ๑๖๔. สตุฏฺน'ตฺตณฺจ.
 ๒๐๓ : ๑๖๒. อฺ สฺสุมี สิลोโป จ.
 ๒๐๔ : ๑๖๗. สกมฺนฺชาตาทีนณฺจ.
 ๒๐๕ : ๑๖๐. ตโต โยน'โม ตฺ.
 ๒๐๖ : ๑๖๕. ตโต สุมิ'มิ.
 ๒๐๗ : ๑๖๑. นา อา.
 ๒๐๘ : ๑๖๖. อารโห รสฺส'มิกาเร.
 ๒๐๙ : ๑๖๘. ปีตาทีน'มสิมฺหิ.
 ๒๑๐ : ๒๓๙. ตยา-ตยีนํ ตกาโร ตฺวตฺตํ วา.

อิติ นามกฺปฺเป ตติโย กณฺโท.

๒.๔ - นามกปฺป จตุตถกณฺหา

- ๒๑๑ : ๑๒๖. อตฺต'นุโต หิสฺมี'มนตฺตํ.
 ๒๑๒ : ๑๒๗. ตโต สฺมี นิ.
 ๒๑๓ : ๑๒๘. สสฺส โน.
 ๒๑๔ : ๑๒๙. สฺมา นา.
 ๒๑๕ : ๑๓๐. ฌ-ลโต จ.
 ๒๑๖ : ๑๓๑. ฌ-ปโต สฺมี ยํ วา.
 ๒๑๗ : ๑๓๒. โยหนํ นิ นปฺสเกหิ.
 ๒๑๘ : ๑๓๓. อโต นิจฺจํ.
 ๒๑๙ : ๑๓๔. สึ.
 ๒๒๐ : ๑๓๕. เสสโต โลปํ คสิปิ.
 ๒๒๑ : ๑๓๖. สพฺพาส'มาวุโส'ปสคฺค-นินฺปาตาทีหิ จ.
 ๒๒๒ : ๑๓๗. ปุํมสฺส ลิงฺคาทีสุ สฺมาเสสุ.
 ๒๒๓ : ๑๓๘. ยํ ย'มีโต ปสณฺณโต.
 ๒๒๔ : ๑๓๙. นํ ฌโต กตฺรสฺสา.
 ๒๒๕ : ๑๔๐. โยหนํ โน.
 ๒๒๖ : ๑๔๑. สฺมี นิ.
 ๒๒๗ : ๑๔๒. กิสฺส ก เว จ.
 ๒๒๘ : ๑๔๓. กุ หึ-หึสุ จ.
 ๒๒๙ : ๑๔๔. เสเสสุ จ.
 ๒๓๐ : ๑๔๕. ตฺร-โต-เถสุ จ.
 ๒๓๑ : ๑๔๖. สพฺพสฺเส'ตฺสสา'กาโร วา.
 ๒๓๒ : ๑๔๗. เตฺร นิจฺจํ.
 ๒๓๓ : ๑๔๘. เอ โต-เถสุ จ.

- ๒๓๔ : ๒๖๕. อิมสุสิ ถัง-ทานิ-ห-โต-เชสุ จ.
 ๒๓๕ : ๒๘๑. อ ธุนามุหิ จ.
 ๒๓๖ : ๒๘๐. เอต รหิมุหิ.
 ๒๓๗ : ๑๗๖. อิตถีย'มโต อาปจจโย.
 ๒๓๘ : ๑๘๗. นทาทีโต วา อี.
 ๒๓๙ : ๑๙๐. ฌว-ณิก-ณเยย-ณ-นตุหิ.
 ๒๔๐ : ๑๙๓. ปติ-ภิกุขุ-ราชี'การ'นุเตหิ อินี.
 ๒๔๑ : ๑๙๑. นตุสุส ต'มีกาเร.
 ๒๔๒ : ๑๙๒. ภวโต โภโต.
 ๒๔๓ : ๑๑๐. โภ เค ตุ.
 ๒๔๔ : ๗๒. อการ-ปีตาท'ยนุदान'มา.
 ๒๔๕ : ๑๕๒. ฌ-ล-ปา รสุสั.
 ๒๔๖ : ๗๓. อากาโร วา.

อิติ นามกปุเป จตุตฺถโถ กณฺโฑ.

๒.๕ - นามกปุป ปญจมกณฺฑ

- ๒๔๗ : ๒๖๑. ตฺวาทโย วิภตฺติสณฺญาโย.
 ๒๔๘ : ๒๖๐. กฺวจิ โต ปญจมยตฺเถ.
 ๒๔๙ : ๒๖๖. ตฺร-ถ สตฺตมียา สพฺพนาเมหิ.
 ๒๕๐ : ๒๖๘. สพฺพโต ฐิ.
 ๒๕๑ : ๒๖๙. กิสฺมา โว.
 ๒๕๒ : ๒๗๑. หี-หฺ-หิญฺจนฺ.
 ๒๕๓ : ๒๗๓. ตมฺหา จ.
 ๒๕๔ : ๒๗๔. อิมสุมา ห-ธา จ.
 ๒๕๕ : ๒๗๕. ยโต หี.

- ๒๕๖ : ๐. กาลเ.
- ๒๕๗ : ๒๗๖. กี่-สพฺพ'ญเญ'ก-ย-กฺุหิ ทา-ทาจนั.
- ๒๕๘ : ๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ.
- ๒๕๙ : ๒๗๙. อิมสฺมา รหิ-รฺุณา-ทานิ จ.
- ๒๖๐ : ๒๗๗. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา.
- ๒๖๑ : ๓๖๙. อวณฺโณ เย โลปฺณจ.
- ๒๖๒ : ๓๙๑. วุฑฺฒสฺส โช อธิญฺเญสฺสุ.
- ๒๖๓ : ๓๙๒. ปสฺตถสฺส โส จ.
- ๒๖๔ : ๓๙๓. อนฺตฺกสฺส เนโท.
- ๒๖๕ : ๓๙๔. พาพฺพสฺส สาโห.
- ๒๖๖ : ๓๙๕. อปฺปสฺส กณฺ.
- ๒๖๗ : ๓๙๖. ยฺวานณฺจ.
- ๒๖๘ : ๓๙๗. วณฺตุ-มณฺตุ-วีนณฺจ โลโป.
- ๒๖๙ : ๔๑. ยวตฺติ ต-ล-น-ทการานั พยณฺชนานิ จ-ล-ณ-ชการตฺติ.
- ๒๗๐ : ๑๒๐. อมฺห-ตฺมฺห-นฺตุ-ราช-พฺรหฺม'ตฺต-สข-สฺตถฺ-ปิตาทีหิ สฺมา นาว.

อิติ นามกปฺเป ปณฺจโม กณฺโท.

นามสฺตตฺติ นิฏฺฐิตฺติ.

๓ - การรกกณฺฑ

- ๒๗๑ : ๘๘ (๓๐๘)* ยสฺมา'ทเปติ ภาย'มาทตฺเต วา ต'ทปาทานั.
- ๒๗๒ : ๓๐๙. ธาตุ-นามาน'มฺปสฺคค-โยคาทีสฺวปี จ.
- ๒๗๓ : ๓๑๐. รกฺขณฺตถาน'มิจฺฉิตฺติ.
- ๒๗๔ : ๓๑๑. เยน วา'ทสฺสนั.

* หมายเหตุ : สูตรที่มีเลขในวงเล็บ คัมภีร์ปฺรหฺม'สฺสทฺธิแสดงไว้ ๒ ที่ คือ นาม และการก

- ๒๗๕ : ๓๑๒. ทูร'นฺติ ก'ทุช-กาล-นิมมาน-ตฺวา โลป-ทิสายโค-
 วิภตฺต'ารปฺปโยค-สุทฺตฺ-ปโมจน-เหตุ-วิวิตฺตฺ-ปมาณ-
 ปุพฺพโยค-พฺนุชน-คฺณวจน-ปณฺห-กถน-โถกา'กตฺตฺสุ จ.
- ๒๗๖ : ๘๔ (๓๐๒) ยสฺส ทาทุกาโม โจรเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ.
- ๒๗๗ : ๓๐๓. สิลาม-หนฺ-จา-สฺ-ป-ธาร-ปฺ-กฺ-ทฺ-ทฺ'ส'สฺ-สฺ-ราชีกฺ-
 ปจฺจาสุณ-อนฺ-ปฺ-ติ-คิณ-ปุพฺพกตฺตา'โรจนตฺถ-ตทตฺถ-
 ตฺมตฺถา'ลมตฺถ-มณฺเฑา'นาทร'ปฺ-ปาณินิ คตฺยตฺถ-
 กมฺมนิ อาสีสฺตฺถ-สมฺมุติ-ภियฺ-สฺ-ตฺ-มฺ-ยตฺ-เถสุ จ.
- ๒๗๘ : ๙๓ (๓๒๐) โย'ธาโร ต'โมกาสิ.
- ๒๗๙ : ๘๒ (๒๙๒) เยน วา กยิรเต ตํ กรณํ.
- ๒๘๐ : ๗๕ (๒๘๕) ยํ กโรติ ตํ กมฺมํ.
- ๒๘๑ : ๗๗ (๒๙๔) โย กโรติ ส กตฺตา.
- ๒๘๒ : ๒๙๕. โย กาเรติ ส เหตุ.
- ๒๘๓ : ๙๑ (๓๑๖) ยสฺส วา ปรีคฺคโห ตํ สามิ.
- ๒๘๔ : ๖๕ (๒๘๓) ลิงฺคตฺถ ปจฺมา.
- ๒๘๕ : ๗๐. อาลปเน จ.
- ๒๘๖ : ๘๓ (๒๙๑) กรเณ ตติยา.
- ๒๘๗ : ๒๙๖. สหาทิโยเค จ.
- ๒๘๘ : ๗๘ (๒๙๓) กตฺตริ จ.
- ๒๘๙ : ๒๙๗. เหตุวตฺถ จ.
- ๒๙๐ : ๒๙๘. สตฺ-มฺ-ยตฺ-เถ จ.
- ๒๙๑ : ๒๙๙. เยน'งฺ-คฺ-วิ-กา-โร.
- ๒๙๒ : ๓๐๐. วิเสสเน จ.
- ๒๙๓ : ๘๕ (๓๐๑) สมฺปทานเน จตฺตฺถิ.
- ๒๙๔ : ๓๐๕. นโมโยคาคีสุวปี จ.

- ๒๙๕ : ๘๙ (๓๐๗) อปาทานะ ปญจมี.
 ๒๙๖ : ๓๑๔. การณตุเถ จ.
 ๒๙๗ : ๗๖ (๒๘๔) กम्मตุเถ ทุตติยา.
 ๒๙๘ : ๒๘๗. กาลทุธาน'มจจนฺต-สัโยเค.
 ๒๙๙ : ๒๘๘. กम्मป-ปวจนีย-ยตุเต.
 ๓๐๐ : ๒๘๖. คติ-พุทฺธิ-ภุช-ปจ-หฺร-กร-สยาทีนํ การิเต วา.
 ๓๐๑ : ๙๒ (๓๑๕) สามิสฺมี ฉฺฉจี.
 ๓๐๒ : ๙๔ (๓๑๙) โอกาเส สตุตฺมี.
 ๓๐๓ : ๓๒๑. สามิสฺสราธิปติ-ทายาท-สภุชชี-ปติภฺภู-ปฺสูต-กฺุสเลหิ จ.
 ๓๐๔ : ๓๒๒. นิตฺุธารเณ จ.
 ๓๐๕ : ๓๒๓. อนาทเร จ.
 ๓๐๖ : ๒๘๙. กุวจิ ทุตติยา ฉฺฉจีน'มตุเถ.
 ๓๐๗ : ๒๙๐. ตติยา-สตุตฺมีนญจ.
 ๓๐๘ : ๓๑๗. ฉฺฉจี จ.
 ๓๐๙ : ๓๑๘. ทุตติยา-ปญจมีนญจ.
 ๓๑๐ : ๓๒๔. กम्म-กรณ-นimitฺตตุเถสุ สตุตฺมี.
 ๓๑๑ : ๓๒๕. สมฺปทานะ จ.
 ๓๑๒ : ๓๒๖. ปญจมยตุเถ จ.
 ๓๑๓ : ๓๒๗. กาล-ภาเวสุ จ.
 ๓๑๔ : ๓๒๘. อฺุปรุ'ยาทิกิสฺสร-วจเน.
 ๓๑๕ : ๓๒๙. มนุ'ตฺติ'สุสฺกุ'เกสุ ตติยา จ.

อิติ นามกปฺเป การกกปฺโป ฉฺฉโจ กณฺโฑ.

การกสฺตุตฺ นินฺฉิตฺ.

๔ - สมาสกณฺฐ

- ๓๑๖ : ๓๓๑. นามานํ สมาสโย ยุตตตฺเถ.
 ๓๑๗ : ๓๓๒. เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.
 ๓๑๘ : ๓๓๓. ปกฺติ จ'สฺส สรณฺตสฺส.
 ๓๑๙ : ๓๓๐. อุปฺสคฺค-นฺิปาต-ปฺพพโก อพฺยयीภาโว.
 ๓๒๐ : ๓๓๕. โส นฺปฺสก-ลฺิงโก.
 ๓๒๑ : ๓๔๙. ทิกฺุสฺเส'กตฺตํ.
 ๓๒๒ : ๓๕๙. ตถา ทฺวนฺเท ปาณฺิ-ตฺุริย-โยคฺค-เสน'งฺค-ชฺุทฺทชฺนฺตฺก-วฺิวิธวฺิรฺุทฺท-
 วิสภาคตฺถาทินฺนจ.
 ๓๒๓ : ๓๖๐. วิภาสา รฺุทฺท-ตฺิณ-ปฺสฺ-ชฺน-ชฺณฺณ-ชฺนปทาที่นฺนจ.
 ๓๒๔ : ๓๓๙. ทฺุวิปเท ตฺุลฺยาริกรเณ กมฺมชารโย.
 ๓๒๕ : ๓๔๘. สงฺขยา-ปฺพโพ ทิกฺุ.
 ๓๒๖ : ๓๔๑. อฺุภะ ตปฺปฺริสา.
 ๓๒๗ : ๓๕๑. อ'มาทโย ปร-ปเทภิ.
 ๓๒๘ : ๓๕๒. อณฺณ-ปทตฺเถสฺุ พหฺุพฺุพีหิ.
 ๓๒๙ : ๓๕๗. นามานํ สมฺุจโย ทฺวนฺโท.
 ๓๓๐ : ๓๔๐. มหตฺ์ มหา ตฺุลฺยาริกรเณ ปเท.
 ๓๓๑ : ๓๕๓. อิตฺุถิยํ ภาสิต-ปฺมิตฺุถิ ปฺุมา'ว เจ.
 ๓๓๒ : ๓๔๓. กมฺมชารย-สณฺเณ จ.
 ๓๓๓ : ๓๔๔. อตฺุตฺ์ นสฺส ตปฺปฺริเส.
 ๓๓๔ : ๓๔๕. สเร อนฺ.
 ๓๓๕ : ๓๔๖. กทฺุ กฺุสฺส.
 ๓๓๖ : ๓๔๗. กาทฺุปฺตฺุเถสฺุ จ.
 ๓๓๗ : ๓๕๐. กฺุวจิ สมาสนฺต-คตฺาน'มการนฺโต.
 ๓๓๘ : ๓๕๖. นทิมฺหา จ.

- ๓๓๙ : ๓๕๘. ซายาย ตุฑฺ-ชานิ ปติมฺหิ.
 ๓๔๐ : ๓๕๕. ฐนฺมฺหา จ.
 ๓๔๑ : ๓๓๖. อํ วิภตฺตึนฺมการนฺตา อพฺยยํภาวา.
 ๓๔๒ : ๓๓๗. สโร รสฺโส นปฺสเก.
 ๓๔๓ : ๓๓๘. อณฺณสฺมา โลโป จ.

อิติ นามกฺปเป สมาสกฺปโป สตุตโม กณฺโท.

สมาสสุตฺตํ นิฏฺจิตฺ.

๕ - ตทฺธิตกณฺฑ

- ๓๔๔ : ๓๖๑. วา ฌปฺจเจ.
 ๓๔๕ : ๓๖๖. ฌายน-ฌาน วจฺฉาทิโต.
 ๓๔๖ : ๓๖๗. ฌนฺโย กตฺติกาทิหิ.
 ๓๔๗ : ๓๖๘. อโต ฌิ วา.
 ๓๔๘ : ๓๗๑. ฌโวปฺคฺวาทิหิ.
 ๓๔๙ : ๓๗๒. ฌนฺ วิชฺวาทิโต.
 ๓๕๐ : ๓๗๓. ฌนฺ วา สํสฺฐจํ ตฺรติ จฺรติ วหฺติ ฌนฺโก.
 ๓๕๑ : ๓๗๔. ตมฺชิตฺเต เตนฺกตาทิ-สฺนฺนิชาน-นฺโยค-สิปฺป-ภณฺฑ-ชฺวีกตฺเตสฺ จ.
 ๓๕๒ : ๓๗๖. ฌ ราคฺา ตสฺเสทมฺณฺตฺเตสฺ จ.
 ๓๕๓ : ๓๗๘. ซาตาทึนฺมิมฺยา จ.
 ๓๕๔ : ๓๗๙. สฺมฺหตฺเต กณฺ-ฌนา.
 ๓๕๕ : ๓๘๐. คาม-ชฺน-พฺนฺชฺ-สฺหายาทิหิ ตา.
 ๓๕๖ : ๓๘๑. ตทฺสฺส จานฺมฺโย จ.
 ๓๕๗ : ๓๘๒. อฺปมตฺตา'ยิตตฺตํ.
 ๓๕๘ : ๓๘๓. ตนฺนฺสิสฺตฺเต โล.

- ๓๕๙ : ๓๘๔. อาลู ตพุพหุเส.
 ๓๖๐ : ๓๘๗. ญย-ตุต-ตา ภาเว ตู.
 ๓๖๑ : ๓๘๘. ณ วิสมาทึหิ.
 ๓๖๒ : ๓๘๙. รมณียาทิโต กณ.
 ๓๖๓ : ๓๙๐. วิเสเส ตร-ตมิ'ลิกิ'ยิฏจา.
 ๓๖๔ : ๓๙๘. ตทสฺสตุถิตี วิ จ.
 ๓๖๕ : ๓๙๙. ตปาทิตโต สึ.
 ๓๖๖ : ๔๐๐. ทณฺหาทิตโต อึก-อึ.
 ๓๖๗ : ๔๐๑. มฐฺวาทิตโต โร.
 ๓๖๘ : ๔๐๒. คุณาทิตโต วนฺตุ.
 ๓๖๙ : ๔๐๓. สตุยาทึหิ มนฺตุ.
 ๓๗๐ : ๔๐๕. สทฺฐาทิตโต ณ.
 ๓๗๑ : ๔๐๔. อายฺสฺสูการาส มนฺตุมฺหิ.
 ๓๗๒ : ๓๘๕. ตปฺปกติ-วจเน มโย.
 ๓๗๓ : ๔๐๖. สงฺขยาปฺรเณ โม.
 ๓๗๔ : ๔๐๘. ส ฉฺสฺส วา.
 ๓๗๕ : ๔๑๒. เอกาทิตโต ทสฺสึ.
 ๓๗๖ : ๒๕๗. ทเส โส นิจฺจณฺจ.
 ๓๗๗ : ๐. อนฺเต นิคฺคหิตณฺจ.
 ๓๗๘ : ๔๑๔. ติ จ.
 ๓๗๙ : ๒๕๘. ล ท-รานํ.
 ๓๘๐ : ๒๕๕. วิสฺติ-ทเสสฺส พา ทฺวิสฺส ตู.
 ๓๘๑ : ๒๕๔. เอกาทิตโต ทส ร สงฺขยาเน.
 ๓๘๒ : ๒๕๙. อฏฺฐาทิตโต จ.
 ๓๘๓ : ๒๕๓. เทวกฏฺฐาน'มากาโร วา.

๖ - อาขยัตถกณฺฑ

๖.๑ - อาขยัตถกปฺป ปจฺมกณฺฑ

- ๔๐๖ : ๔๒๙. อถ ปุพฺพพานิ วิภตฺตีन्हํ ฉ ปฺรสุสฺสปทานิ.
 ๔๐๗ : ๔๓๙. ปฺราณฺหฺยตฺตโนปทานิ.
 ๔๐๘ : ๔๓๑. เทว เทว ปจฺม-มชฺฌิมุตฺตม-ปฺริสา.
 ๔๐๙ : ๔๔๑. สพฺเพสฺสเมกาภิธาเน ปโร ปฺริโส.
 ๔๑๐ : ๔๓๒. นามมฺหิ ปยฺชชฺมาเนปิ ตฺลฺยาธิกรณฺเ ปจฺโม.
 ๔๑๑ : ๔๓๖. ตฺมุเห มชฺฌิมโ.
 ๔๑๒ : ๔๓๗. อมฺเห อุตฺตโม.
 ๔๑๓ : ๔๒๗. กालเ.
 ๔๑๔ : ๔๒๘. วตฺตมานา ปจฺจปฺปนฺเน.
 ๔๑๕ : ๔๕๑. อาณตฺยา'สิฏฺฐเจ'นฺตฺตกาเล ปณฺจมี.
 ๔๑๖ : ๔๕๔. อนฺมตฺติ-ปฺริกปฺปตฺเตสฺสุ สตฺตมี.
 ๔๑๗ : ๔๖๐. อปฺจจกฺเข ปโรกฺขา'ตีเต.
 ๔๑๘ : ๔๕๖. หิโย-ปฺภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนิ.
 ๔๑๙ : ๔๖๙. สมีเป'ชฺชตฺนึ.
 ๔๒๐ : ๔๗๑. มา-โยเค สพฺพกาเล จ.
 ๔๒๑ : ๔๗๓. อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.
 ๔๒๒ : ๔๗๕. กฺริยาติปฺนฺเน'ตีเต กาลาติปฺตฺติ.
 ๔๒๓ : ๔๒๖. วตฺตมานา ตฺติ-อนฺตฺติ-สิ-ถ-มิ-ม,-เต-อนฺเต-เส-วฺเห-เอ-มฺเห.
 ๔๒๔ : ๔๕๐. ปณฺจมี ตฺ-อนฺตฺ-หฺ-ถ-มิ-ม,-ตฺ-อนฺตฺ-สฺสุ-วฺโห-เอ-อามเส.
 ๔๒๕ : ๔๕๓. สตฺตมี เอยฺย-เอยฺยฺ-เอยฺยาสฺสิ-เอยฺยธาถ-เอยฺยยามิ-เอยฺยยาม,-เอถ-
 เอธฺ-เอธฺ-เอยฺยวฺโห-เอยฺยํ-เอยฺยยามฺเห.
 ๔๒๖ : ๔๕๙. ปโรกฺขา อ-อุ-เอ-ตฺถ-อฺ-มฺห,-ตฺถ-เร-ตฺถ-วฺโห-อฺ-มฺเห.

- ๔๔๖ : ๕๐๙. รุชาทิโต นิคฺคหิต ปุพฺพญจ.
 ๔๔๗ : ๕๑๐. ทิวาทิโต โย.
 ๔๔๘ : ๕๑๒. สุวาทิโต ญฺ-ณา-อุณา จ.
 ๔๔๙ : ๕๑๓. กิยาทิโต นา.
 ๔๕๐ : ๕๑๗. คหาทิโต ปฺป-ณฺหา.
 ๔๕๑ : ๕๒๐. ตนาทิตฺโต โอ-ยิรา.
 ๔๕๒ : ๕๒๕. จุรทิตฺโต เณ-ณฺยา.
 ๔๕๓ : ๔๔๔. อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมฺนิ.
 ๔๕๔ : ๔๔๐. กตฺตริ จ.
 ๔๕๕ : ๕๓๐. ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
 ๔๕๖ : ๔๓๐. กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
 ๔๕๗ : ๔๒๔. ภูวาทโย ธาตโว.

อิติ อาขยตกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.

๖.๓ - อาขยตกปฺป ตติยกณฺฑ

- ๔๕๘ : ๔๖๑. กุวจา'ทิวณฺณาน'เมกสฺสรานํ เทวภาโว.
 ๔๕๙ : ๔๖๒. ปุพฺโพ'พฺภาโส.
 ๔๖๐ : ๕๐๖. รสฺโส.
 ๔๖๑ : ๔๖๔. ทฺติย-จตฺตฺถานํ ปจฺม-ตติยา.
 ๔๖๒ : ๔๖๗. กวคฺคสฺส จวคฺโค.
 ๔๖๓ : ๕๓๒. มาน-กิตานํ ว-ตตฺตํ วา.
 ๔๖๔ : ๕๐๔. หสฺส โช.
 ๔๖๕ : ๔๖๓. อนฺตสฺสิ'วณฺณ'ากาโร วา.
 ๔๖๖ : ๔๘๙. นิคฺคหิตญจ.

- ๔๖๗ : ๕๓๓. ตโต ปา-มานานัน วา-มัม เสสุ.
 ๔๖๘ : ๔๙๒. จา ติฏฺโฐ.
 ๔๖๙ : ๔๙๔. ปา ปิโป.
 ๔๗๐ : ๕๑๔. ฌาสส ชา-ขัม-นา.
 ๔๗๑ : ๔๘๓. ทิสสส ปสฺส-ทิสฺส-ทกฺขา วา.
 ๔๗๒ : ๕๓๑. พยณฺชนนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.
 ๔๗๓ : ๕๒๙. โโก เข จ.
 ๔๗๔ : ๕๓๕. หรฺสฺส คี เส.
 ๔๗๕ : ๔๖๕. พฺรุ-ภฺน'มาห-ภฺวา ปโรกฺขายัม.
 ๔๗๖ : ๔๔๒. คมิสฺส'นฺโต จุโณ วา สพฺพาสฺ.
 ๔๗๗ : ๔๗๙. วจฺส'ชฺชตฺติมฺหิ มกาโร โอ.
 ๔๗๘ : ๔๓๘. อกาโร ทีฆัม หิ-มิ-เมสุ.
 ๔๗๙ : ๔๕๒. หิ โลปํ วา.
 ๔๘๐ : ๔๙๐. โหติสฺสเร'โหเห ภวิสฺสนฺติมฺหิ สฺสสฺส จ.
 ๔๘๑ : ๕๒๔. กรสฺส สปฺปจฺจยฺสฺส กาโห.

อิติ อาขยาดกปฺเป ตติโย กถฺโห.

๖.๔ - อาขยาดกปฺป จตุตถกถฺโห

- ๔๘๒ : ๕๐๘. ทาทนฺตสฺสํ มิ-เมสุ.
 ๔๘๓ : ๕๒๗. อสฺโยคนฺตสฺส วุฑฺธิ การิเต.
 ๔๘๔ : ๕๔๒. ฌมฺภาทีนํ วา.
 ๔๘๕ : ๔๓๔. อณฺเณสุ จ.
 ๔๘๖ : ๕๔๓. คฺุห-ทฺุสานํ ทีฆัม.
 ๔๘๗ : ๔๗๘. วจ-วส-วหาทีน'มฺกาโร วสฺส เย.

- ๔๘๘ : ๔๘๑. ห-วิปริยโย โล วา.
 ๔๘๙ : ๕๑๙. คหสฺส เหม ปฺเป.
 ๔๙๐ : ๕๑๘. หโลโป ญฺหามฺหิ.
 ๔๙๑ : ๕๒๓. กรสฺส กาสตฺต'มชฺชตฺตนิมฺหิ.
 ๔๙๒ : ๔๙๙. อสฺสมา มิ-มานํ มฺหิ-มฺหา'นฺตโลโป จ.
 ๔๙๓ : ๔๙๘. ติสฺส ตฺถตฺตํ.
 ๔๙๔ : ๔๙๕. ทิสฺส ตฺถิตฺตํ.
 ๔๙๕ : ๕๐๐. ตุสฺส ตฺถุตฺตํ.
 ๔๙๖ : ๔๙๗. สิมฺหิ จ.
 ๔๙๗ : ๔๗๗. ลภสฺสมา อี-อี'นํ ตฺถ-ตฺถํ.
 ๔๙๘ : ๔๘๐. กุสฺสมา ทิ จฺฉิ.
 ๔๙๙ : ๕๐๗. ทาธาตฺสฺส ทชฺชํ.
 ๕๐๐ : ๔๘๖. วทสฺส วชฺชํ.
 ๕๐๑ : ๔๔๓. คมิสฺส ฌมฺมํ.
 ๕๐๒ : ๔๙๓. ยมฺหิ ทา-ธา-มา-จา-หา-ปา-มฺห-มถาทิน'มึ.
 ๕๐๓ : ๔๘๕. ยชฺสสา'ทิสฺสิ.
 ๕๐๔ : ๔๗๐. สพฺพโต อุมฺ อีสฺ.
 ๕๐๕ : ๔๘๒. ชร-มรณํ ชีร-ชียฺย-มียฺยา วา.
 ๕๐๖ : ๔๙๖. สพฺพตฺถา'สฺสสา'ทิลोโป จ.
 ๕๐๗ : ๕๐๑. อสพฺพธาตฺถเก ภู.
 ๕๐๘ : ๕๑๕. เอยฺยสฺส ฌาโต อียา-ฌา.
 ๕๐๙ : ๕๑๖. นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.
 ๕๑๐ : ๔๘๗. โลปญฺ'เจตฺต'มกาโร.
 ๕๑๑ : ๕๒๑. อุตฺต'โมกาโร.
 ๕๑๒ : ๕๒๒. กรสฺสา'กาโร จ.

- ๕๑๓ : ๔๓๕. โอ อว สเร.
 ๕๑๔ : ๔๙๑. เอ อย.
 ๕๑๕ : ๕๔๑. เต อาวยา การิเต.
 ๕๑๖ : ๔๖๖. อิการาคโม อสพพชาติกมุหิ.
 ๕๑๗ : ๔๘๘. กุวจิ ชาติ-วิภตติป-ปัจจยานัน ทิม-วิปริตา'เทส-โลปา'คมา จ.
 ๕๑๘ : ๔๔๖. อตตโนปทานิ ปรสสปทตต์.
 ๕๑๙ : ๔๕๗. อการาคโม หิยตตนี-อชชตนี-กาลาติปตต์ิสสุ.
 ๕๒๐ : ๕๐๒. พฐโต อี ติมหิ.
 ๕๒๑ : ๔๒๕. ชาติสุสนฺโต โลโป'เนกสสรสส.
 ๕๒๒ : ๔๗๖. อีส-ยมนฺมฺโต จุโณ วา.
 ๕๒๓ : ๕๒๖. การิตานัน โณ โลโป.

อิติ อาชยาดกปเป จตฺตโถ กณฺโท.

อาชยาดสฺตตฺตํ นินฺนิจิตฺตํ.

๗ - กิพพิธานกณฺฑ

๗.๑ - กิพพิธานกปฺป ปจฺมกณฺฑ

- ๕๒๔ : ๕๖๑. ชาติยยา กมฺมาทิมหิ โณ.
 ๕๒๕ : ๕๖๕. สณฺณาย'มฺนุ.
 ๕๒๖ : ๕๖๗. ปุเร ททา จ อี.
 ๕๒๗ : ๕๖๘. สพฺพโต ญฺ-ตุวา'วี วา.
 ๕๒๘ : ๕๗๗. วิส-รฺช-ปทาทีโต ญ.
 ๕๒๙ : ๕๘๐. ภาเว จ.
 ๕๓๐ : ๕๘๔. กุวิ จ.
 ๕๓๑ : ๕๘๙. ฐราทีหิ รฺมโม.

- ๕๓๒ : ๕๙๐. ตสฺสึลาทีสุ ณี-ตฺวา'วี จ.
 ๕๓๓ : ๕๙๑. สทฺท-กฺฐ-จล-มณฺฑตฺถ-รฺจาทึหิ ยฺ.
 ๕๓๔ : ๕๙๒. ปาราทิคมิมหา รฺฐ.
 ๕๓๕ : ๕๙๓. ภิกฺขาทิตฺ จ.
 ๕๓๖ : ๕๙๔. หนตฺยาทินฺ ญโก.
 ๕๓๗ : ๕๖๖. นุ นิคฺคหิตฺ ปทนฺเต.
 ๕๓๘ : ๕๙๕. สํหน'ญญา ย วา โร โฆ.
 ๕๓๙ : ๕๕๘. รมฺหิ ร'นฺโต ราทึ โน
 ๕๔๐ : ๕๔๕. ภาว-กมฺเมสุ ตพฺพา'นียา.
 ๕๔๑ : ๕๕๒. ญโย จ.
 ๕๔๒ : ๕๕๗. กรมฺหา วิจฺจ.
 ๕๔๓ : ๕๕๕. ภูโต'พฺพ.
 ๕๔๔ : ๕๕๖. วท-มท-คมฺ-ยฺช-ครหา'การาทึหิ ชฺช-มฺม-คฺค-ยฺเห'ยฺยา คารो
 วา.
 ๕๔๕ : ๕๔๘. เต กิจฺจา.
 ๕๔๖ : ๕๖๒. อญฺเณ กิตฺ.
 ๕๔๗ : ๕๙๖. นนฺทาทึหิ ยฺ.
 ๕๔๘ : ๕๙๗. กตฺตุ-กรณ-ปเทเสสุ จ.
 ๕๔๙ : ๕๕๐. รหาทิตฺ ณ.

อิตติ กิพฺพิธานกปฺเป ปจฺโม กณฺโฑ.

๗.๒ - กิพฺพิธานกปฺป ทุตฺติยกณฺฑ

- ๕๕๐ : ๕๔๖. ณาทโย เตกาลิกา.
 ๕๕๑ : ๕๙๘. สญฺญายํ ทา-ธาโต อี.
 ๕๕๒ : ๖๐๙. ตี กิจฺจ'าสิฏฺเฐ.

- ๕๕๓ : ๕๙๙. อิตถีย'ม-ติ-ยโว วา.
 ๕๕๔ : ๖๐๑. กรโต วีรีย.
 ๕๕๕ : ๖๑๒. อตีเต ต-ตวณฺตุ-ตาวี.
 ๕๕๖ : ๖๒๒. ภาว-กมฺเมสุ ต.
 ๕๕๗ : ๖๐๖. พุท-คมาทิตฺเถ กตฺตริ.
 ๕๕๘ : ๖๐๒. ชีโต อีน สฬพตฺถ.
 ๕๕๙ : ๖๐๓. สุปโต จ.
 ๕๖๐ : ๖๐๔. อีสํ-ท-สุหิ ข.
 ๕๖๑ : ๖๓๖. อิจฺจตฺเถสุ สมาน-กตฺตฺเกสุ ตเว-ตฺถํ วา.
 ๕๖๒ : ๖๓๘. อรห-สฎกาทีสุ จ.
 ๕๖๓ : ๖๓๙. ปตฺตวจเน อล'มตฺเถสุ จ.
 ๕๖๔ : ๖๔๐. ปุฬุพกาเล'กกตฺตฺกานํ ตฺน-ตฺวาน-ตฺวา วา.
 ๕๖๕ : ๖๔๖. วตฺตมาเน มาน'นฺตา.
 ๕๖๖ : ๕๗๔. สาสาทีหิ รตฺถ.
 ๕๖๗ : ๕๗๕. ปาทิตฺ วิตฺ.
 ๕๖๘ : ๕๗๖. มานาทีหิ วาตฺ.
 ๕๖๙ : ๖๑๐. อากมา ตฺโก.
 ๕๗๐ : ๖๑๑. ฬพเพ อิก.

อิตติ กิฬพิธานกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.

๗.๓ - กิฬพิธานกปฺป ตติยกณฺฑ

- ๕๗๑ : ๖๒๔. ปจฺจยา'ทนิฏฺจา นิปาตนา สีขุณฺนติ.
 ๕๗๒ : ๖๒๕. สาส-ทิสโต ตสฺส วิฏฺโจะ จ.
 ๕๗๓ : ๖๒๖. สาทิ สนฺต-ปฺจฺจ-ภนฺช-หนฺสาทีหิ ฏฺโจะ.
 ๕๗๔ : ๖๑๓. วสโต อุตฺถ.

- ๕๗๕ : ๖๑๔. วสุส วา วุ.
 ๕๗๖ : ๖๐๗. ฐ-ฒ-ภ-เหหิ ฐ-ฒา จ.
 ๕๗๗ : ๖๒๘. ฆนุชโต คุโค จ.
 ๕๗๘ : ๕๖๐. ภูชาที่น'มฺนุโต โน ทฺวิ จ.
 ๕๗๙ : ๖๒๙. วจ วา วุ.
 ๕๘๐ : ๖๓๐. คุปาที่นญจ.
 ๕๘๑ : ๖๑๖. ตราที่หิ อิณฺโณ.
 ๕๘๒ : ๖๓๑. ภิทาทีโต อินฺน-อนฺน-อีณา วา.
 ๕๘๓ : ๖๑๗. สฺส-ปจ-สกโต กฺข-กฺกา จ.
 ๕๘๔ : ๖๑๘. ปกฺกมาที่หิ นฺโต จ.
 ๕๘๕ : ๖๑๙. ชนาที่น'มา ติมฺหิ จ.
 ๕๘๖ : ๖๐๐. คม-ขน-हन-รมาที่น'มฺนุโต.
 ๕๘๗ : ๖๓๒. รกาโร จ.
 ๕๘๘ : ๖๒๐. จา-ปาน'มิ-อี จ.
 ๕๘๙ : ๖๒๑. หนฺเตหิ โห หสฺส โพะ วา อ-ทห-นหานํ.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ตติโย กถฺโທ.

๗.๔ - กิพฺพิธานกปฺป จตุตฺถกถฺ

- ๕๙๐ : ๕๗๙. ฌมฺหิ รนฺชสฺส โช ภาว-กรณฺสฺ.
 ๕๙๑ : ๕๔๔. หนฺสฺส ฌาโต.
 ๕๙๒ : ๕๐๓. วโธ วา สพฺพตฺถ.
 ๕๙๓ : ๕๖๔. อาการนฺตาทน'มาโย.
 ๕๙๔ : ๕๘๒. ปฺร-ส'มฺป-ปรีหิ กโรตีสฺส ข-ขรา วา ตปฺจฺเจสฺ จ.
 ๕๙๕ : ๖๓๗. ตเว-ตฺนาคีสุ กา.
 ๕๙๖ : ๕๕๑. คม-ขน-หนาคีนํ ตฺ-ตพฺพาคีสุ น.

- ๕๙๗ : ๖๔๑. สพุเพหิ ตุณาทีนั โย.
 ๕๙๘ : ๖๔๓. จ-น'นุเตหิ รจจ.
 ๕๙๙ : ๖๔๔. ทิสา สุวาน-สุวาน'นุตโลโป จ.
 ๖๐๐ : ๖๔๕. ม-ห-ท-ภหิ มฺม-ยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺฐา จ.
 ๖๐๑ : ๓๓๔. ตทุฐิต-สมาส-กิตกา นาม'วา'ตเวตุนาทีสุ จ.
 ๖๐๒ : ๖. ทุมฺหิ กรุ.
 ๖๐๓ : ๗. ทีโฆ จ.
 ๖๐๔ : ๖๘๔. อกฺขเรหิ การ.
 ๖๐๕ : ๕๔๗. ยถาคม'มิกาโร.
 ๖๐๖ : ๖๔๒. ท-ธ'นุตโต โย กฺวจิ.

อิติ กิพฺพิธานกฺปฺเป จตฺตฺโต กณฺโฑ.

๗.๕ - กิพฺพิธานกฺปฺป ปณฺจมกณฺฑ

- ๖๐๗ : ๕๗๘. นิคฺคหิต สํโยคาที โน.
 ๖๐๘ : ๖๒๓. สพุพฺตฺถ เค คี.
 ๖๐๙ : ๔๘๔. สทฺสฺส สีทตฺตํ.
 ๖๑๐ : ๖๒๗. ยชฺสฺส สรฺสฺสิ ฎฺเจ.
 ๖๑๑ : ๖๐๘. ห-จตฺตฺถาน'มฺนฺตานํ โท เธ.
 ๖๑๒ : ๖๑๕. โฑ ฌกาเร.
 ๖๑๓ : ๕๘๓. กหฺสฺส ฆร เณ วา.
 ๖๑๔ : ๕๘๑. ทหฺสฺส โท พํ.
 ๖๑๕ : ๕๘๖. ธาตฺวนฺตฺสฺส โลโป กฺวิมฺหิ.
 ๖๑๖ : ๕๘๗. วิทฺนฺเต ฐ.
 ๖๑๗ : ๖๓๓. น-ม-กราน'มฺนฺตานํ นียฺตฺต-ตมฺหิ.
 ๖๑๘ : ๕๗๑. น ก-คตฺตํ จ-ชา ญฺวฺมฺหิ.

- ๖๑๙ : ๕๗๓. กรสุส จ ตตฺตํ ตุสฺมี.
 ๖๒๐ : ๕๕๙. ตุํ-ตุน-ตพฺเพสฺ วา.
 ๖๒๑ : ๕๕๓. การิตํ วิย ฌานูปนุโธ.
 ๖๒๒ : ๕๗๐. อน'กา ยฺ-ณฺวฺนํ.
 ๖๒๓ : ๕๕๔. ก-กา จ-ชานํ.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ปณฺจโม กณฺโฑ.

กิพฺพิธานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๘ - อุณาทิกณฺฑ

- ๖๒๔ : ๕๖๓. กตฺตริ กิตฺ.
 ๖๒๕ : ๖๐๕. ภาว-กมฺเมสฺ กิจฺจ-กฺต-ข'ตฺตา.
 ๖๒๖ : ๖๓๔. กมฺมฺนิ พุติยาโย กุโต.
 ๖๒๗ : ๖๕๒. ขฺยาทีหิ มนุ ม จ โโต วา.
 ๖๒๘ : ๖๕๓. สฺมาทีหิ ฌ-มา.
 ๖๒๙ : ๕๖๙. คหฺสุสฺ'ปฺชฺเส วา.
 ๖๓๐ : ๖๕๔. มฺสุสฺส สฺสุสฺ จฉร-จฺเชรา.
 ๖๓๑ : ๖๕๕. อ-ปฺพพ-จฺรสุส จ.
 ๖๓๒ : ๖๕๖. อล-กฺล-สฺเลหิ ล-ยา.
 ๖๓๓ : ๖๕๗. ยาณ-ลาณา.
 ๖๓๔ : ๖๕๘. มฺถิสฺส ฌสุส โล จ.
 ๖๓๕ : ๕๕๙. เปสฺ'ติสฺกฺค-ปฺตฺตกาเลสฺ กิจฺจา.
 ๖๓๖ : ๖๕๙. อวฺสฺสกา'ธฺมิเณสฺ ณี จ.
 ๖๓๗ : ๐. อรฺห-สฺกฺกาทีหิ ตุํ.
 ๖๓๘ : ๖๖๐. วชฺาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺปจฺจนฺเต.

- ๖๓๙ : ๕๘๕. กุวิโลโป จ.
- ๖๔๐ : ๐. ส-จ-ชาน์ ก-คา ฌานุพนุเช.
- ๖๔๑ : ๕๗๒. นุทาทิหิ ยุ-ณฺวฺน'มนาน'กานนกา สการิตฺเทหิ จ.
- ๖๔๒ : ๕๘๘. อึ-ย-ต-ม-กิ-เอसान'มนตฺสฺโร ที่งฺ ภาวจิ ทิสฺสฺส คฺณํ โท รั
สภฺชี จ.
- ๖๔๓ : ๖๓๕. ภายาทิหิ มติ-พุชิ-ปฺชชาติหิ จ กฺโต.
- ๖๔๔ : ๖๖๑. เวปุ-สี-ทว-วมุ-กฺ-ทา-ภฺ-หฺวาทิหิ ฤ-ตฺติม-ณฺมา นิพฺพตฺเต.
- ๖๔๕ : ๖๖๒. อุกโกเส นมฺหานิ.
- ๖๔๖ : ๔๑๙. เอกาทิตฺ สกิสฺส กฺชตฺตํ.
- ๖๔๗ : ๖๖๓. สฺนสฺสฺ'นสฺ'สฺ'ณ-วานฺวานฺนฺนฺนฺนฺนฺนา.
- ๖๔๘ : ๖๖๔. ตฺรฺณสฺส สฺส จ.
- ๖๔๙ : ๖๖๕. ยฺวสฺสฺ'วสฺสฺ'วฺวานฺนฺนา.
- ๖๕๐ : ๖๕๑. กाले วตฺตมานา'ตีเต ฌวาทโย.
- ๖๕๑ : ๖๔๗. ภาวิสฺสตี คมาทิตฺ ณี-ณฺ.
- ๖๕๒ : ๖๔๘. กฺริยาโย ฌว-ตโว.
- ๖๕๓ : ๓๐๖. ภาว-วาจิมฺหิ จตฺตฺถิ.
- ๖๕๔ : ๖๔๙. กมฺมฺนิ โณ.
- ๖๕๕ : ๖๕๐. เสเส สฺส-นฺตฺ-มานา'นา.
- ๖๕๖ : ๖๖๖. จทาทิตฺ ต-ตฺรณ.
- ๖๕๗ : ๖๖๗. วทาทิตฺ ณีตฺโต คณ.
- ๖๕๘ : ๖๖๘. มิทาทิตฺ ตฺติ-ติโย.
- ๖๕๙ : ๖๖๙. อฺสุ-รณฺช-ทํसानํ ทํสฺสฺส ททฺโฒ ฌ-จา จ.
- ๖๖๐ : ๖๗๐. สฺวฺसान'มฺวฺसान'มโต โถ จ.
- ๖๖๑ : ๖๗๑. รณฺชทาทิตฺ ฐ-ทิตฺท-กิ'รา ภาวจิ ช-ท-โลโป จ.
- ๖๖๒ : ๖๗๒. ปฏฺิโต หิสฺส เหรณฺ-หิรณ.

- ๖๖๓ : ๖๗๓. กทฺฐยาทีหิ โโก.
 ๖๖๔ : ๖๗๔. ขาทา'ม-คมานันฺ ขนฺธ'นฺธ-คณฺธา.
 ๖๖๕ : ๖๗๕. ปฏฺฐาทีหุ'ยลฺลํ.
 ๖๖๖ : ๖๗๖. ปุถสฺส ปุถุ-ปถา'โม วา.
 ๖๖๗ : ๖๗๗. สสฺวาทีหิ ตุ-ทโว.
 ๖๖๘ : ๖๗๘. จุยาทีหิ อิวโร.
 ๖๖๙ : ๖๗๙. มุณาทีหิ จิ.
 ๖๗๐ : ๖๘๐. วิทาทีหุ'ยฺญโร.
 ๖๗๑ : ๖๘๑. หนาทีหิ ญฺ-นฺ-ตโว.
 ๖๗๒ : ๖๘๒. กุฏฺฐาทีหิ โจ.
 ๖๗๓ : ๖๘๓. มนุ-ปุร-สุณาทีหิ อุสฺส-นฺสิ'สา.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป อุนาติกปฺโป จฺญโจ กณฺโฑ.

อุนาติสุตฺตํ นฺฏิจิตฺ.

กัจจายนสุตฺตํ นฺฏิจิตฺ.

สุตฺตสงฺคหคาถา

สนฺธิมฺหิ เอกปณฺณาสํ	นามมฺหิ ทฺวิสํ ภาเว
อฏฺฐจารสาทิกญฺเจว	การเก ปณฺจตาลีสํ
สมาเส อฏฺฐวีสญฺจ	ทฺวาสญฺจิจิ ตทฺฐิตเต มตํ
อฏฺฐจารสสตาขยาเต	กิตเต สุตฺตสํ ภาเว
อุนาติมฺหิ จ ปณฺณาสํ	สุตฺตเมทํ ปกาสิตํ.

(การิกา)

กัจจายนสูตรตปาฐะ คำแปลสูตร พรอมอุทาหรณ์

๗๒ ๗๒ ๗๒ ๗๒ ๗๒ ๗๒

๑ - สหธิกัณฑ์

๑.๑ - สหธิกัณฑ์ที่ ๑

- ๑ : ๑. **อตฺถโ อกฺขร-สญฺญาโต.**
เนื้อความ สามารถรู้ได้ด้วยอักษร.
อตฺถ เนื้อความ มี ๓ ประการ คือ
(๑) โลกียตฺถ ได้แก่ โลกียจิต ๘๑, เจตสิก ๕๒, รูป ๒๘
(๒) โลกุตฺตรตฺถ ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑
(๓) ปญฺญตฺถอตฺถ บัญญัติ เช่นคำว่า มนุषยฺ เทวดา เป็นต้น
- ๒ : ๒. **อกฺขรา'ปา'ทโย เอกจตฺตาลีสี.**
วัณณะ มี อ เป็นต้น ๔๑ ตัว ชื่อว่าอักษร.
อักษรในภาษาบาลีมี ๔๑ ตัว คือ อ อา อิ อี อุ ฤ เอ โอ,
ก ข ค ฉ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ
ม, ย ร ล ว ส ห พ อ.
- ๓ : ๓. **ตตฺถโ'ทนฺดา สรา อฏฺจ.**
บรรดาอักษรเหล่านั้น อักษร ๘ ตัว มี โอ เป็นที่สุด ชื่อว่าสระ.
สระมี ๘ ตัว คือ อ อา อิ อี อุ ฤ เอ โอ.
- ๔ : ๔. **ลหุ-มตฺตา ตโย รสฺสา.**
สระ ๓ ตัว อันมีประมาณการออกเสียงเร็ว ชื่อว่ารัสสะ.
รัสสะสระมี ๓ ตัว คือ อ อิ อุ.

๕ : ๕. อัญญา ทีฆา.

สระที่อื่นจากรัสสระ ชื่อว่าทีฆะ.

ทีฆะสระมี ๕ ตัว คือ อา อี อุ เอ โอ.

๖ : ๘. เสสา พยัญชนา.

วันชนะที่เหลือจากสระ ๘ ตัว ชื่อว่าพยัญชนะ.

พยัญชนะมี ๓๓ ตัว คือ ก ข ค ฌ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฎ จ
ฏ ฌ ฌ, ต ถ ท ฐ น, ป ผ พ ภ ม, ย ร ล ว ส ห พ อ.

๗. : ๙. วคฺคา ปญฺจ-ปญฺจโส มหฺตา.

พยัญชนะ พวกละ ๕ ตัว มี ม เป็นที่สุด ชื่อว่าวรรค.

พยัญชนะวรรคมี ๒๕ ตัว คือ ก ข ค ฌ ง เรียกว่ากวรรค

จ ฉ ช ฌ ญ เรียกว่าจวรรค

ฎ จ ฏ ฌ ฌ เรียกว่าฎวรรค

ต ถ ท ฐ น เรียกว่าตวรรค

ป ผ พ ภ ม เรียกว่าปวรรค

๘ : ๑๐. อํอิติ นิคฺคหิตํ.

จุด คือ อํ ชื่อว่านิคหิต.

๙ : ๑๑. ปร-สมญฺญา ปโยเค.

ชื่อในคัมภีร์สันสกฤตอื่น นำมาใช้ในคัมภีร์ไวยากรณ์บาลี.

เช่น โฆสะ อโฆสะ โลปะ สวณณะ สังโยค และลิงค์เป็นต้น.

๑๐ : ๑๒. ปุพฺพมฺโรจิตฺมสฺสรํ สเรณ วิโยชเย.

นักศึกษ่าพึงแยกพยัญชนะตัวหน้าออกจากสระ ให้วางไว้
ข้างหน้า ไม่ให้มีสระ.

เช่น โลก อคฺคปุคฺคโล = โลกฺ อ อคฺคปุคฺคโล

๑๑ : ๑๔. **นเย ปริ ยุตเต.**

เมื่อมีความเหมาะสม นักศึกษาพึงนำพยัญชนะไปประกอบกับสระตัวหลัง.

เช่น โลกุ อคฺคปฺคฺคโล = โลกคฺคปฺคฺคโล บุคคลผู้เลิศในโลก

จบ สนธิกัณฑ์ที่ ๑

๑.๒ - สนธิกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒

๑๒ : ๑๓. **สรา สเร โลป.**

เพราะสระหลัง ลบสระหน้า.

เช่น โลกคฺคปฺคฺคโล = โลกุ ๗ + อคฺคปฺคฺคโล

๑๓ : ๑๕. **วา ปโร อสรูปา.**

หลังจากอสรูปสระ ลบสระหลัง บ้าง.

เช่น จกฺขุหฺหุริยํ = จกฺขุ + ฐิ หฺหุริยํ อินทรีย์คือจักขุ

๑๔ : ๑๖. **กฺวจา'สวณฺณํ ลุตฺเต.**

เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว สระหลังเป็นอสนฺวณฺณะ คือ เอ, โอ บ้าง.

เช่น อฺเปกฺขติ = อฺป + อิ → เอ กฺขติ ย่อมเพ่งพินิจ

ยโถทเก = ยถา + อฺ → โอ ทเก เหมือนบัวในน้ำ

๑๕ : ๑๗. **ทีฆิ.**

เมื่อลบสระหน้าแล้ว ทีฆะสระหลัง บ้าง.

เช่น พุทฺธานุสฺสติ = พุทฺธ + อนฺสฺสติ ระลึกถึงพุทธคุณ

อิทานาหํ = อิทานิ + อหํ บัดนี้, ข้าพเจ้า

๑๖ : ๑๘. ปุพฺโพ จ.

เมื่อลบสระหลังแล้ว ที่อะสระหน้า บ้าง.

เช่น โลกสุชาติ = โลกสุ + อิติ แก่ชาวโลก ดังนี้แล

๑๗ : ๑๙. ย'เมทนต์สุสา'เทโส.

เพราะสระหลัง แปลง เอ ที่สุดของ เม, เต และ เย เป็น ยู บ้าง.

เช่น มุยายั = เม + อัย ของข้าพเจ้า, นี้

ตุยาคั = เต + อหิ ของท่าน, ข้าพเจ้า

ยุยาสุส = เย + อสุส เหล่าใด, ฟังเป็น

๑๘ : ๒๐. ว'โมทนต์ทานั.

เพราะสระหลัง แปลง โอ และ อุ ที่สุดของ ก, ข, ย และตศัพท์ เป็น ว บ้าง.

เช่น ยาวตกุวสุส กาโย = ยาวตโก + อสุส กาโย

อถ ขวสุส = อถ โข + อสุส ครั้งนั้นแล, ...นั้น

ยุวายั = โย + อัย นี้ใด

๑๙ : ๒๒. สพุโพ จั ติ.

เพราะสระหลัง แปลง ตศัพท์ทั้งตัว ของ อติ, ปติ และอิติ เป็น จ บ้าง.

เช่น อจจนตั = อติ + อนตั ล่วงเกิน, ล่วงส่วน

ปจจตตั = ปติ + อตตั เฉพาะตน

อิจจากิ = อิติ + อาทิ ดังนี้เป็นต้น

๒๐ : ๒๗. โท ฐสุส จ.

เพราะสระหลัง แปลง ฐ เป็น ท บ้าง.

เช่น เอกมิทาหิ = เอกั + อิฐ + อหิ หนึ่ง, ...นี้, ข้าพเจ้า

๒๑ : ๒๑. อิวณโณ ยํ นวา.

เพราะสระหลัง แปลง อิวณณะ เป็น ย บ้าง.

เช่น วุตุยสุส = วุตุติ + อสุส ความประพฤติ, นั้น
 นทฺยาสนุโน = นที + อาสนุโน ไกล้แม่น้ำ

๒๒ : ๒๘. เอวาทิสฺส ริ ปุพฺโพ จ รสฺโส.

แปลง เอ อันเป็นเบื้องต้นแรกของ เอว เป็น ริ และรัสสะ.

เช่น ยถริว = ยถา + เอว ฉนั้นใดนั้นเทียว
 ตถริว = ตถา + เอว ฉนั้นนั้นนั้นเทียว

จบ สนธิกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒

๑.๓ - สนธิกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๓

๒๓ : ๓๖. สรา ปกฺติ พุยฺญชเน.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายมีรูปเป็นปกติ.

เช่น ภาสติ วา กโรติ วา = ภาสติ วา กโรติ วา

๒๔ : ๓๕. สเร กฺวจิ.

เพราะสระหลัง สระทั้งหลาย มีรูปเป็นปกติ.

เช่น กตมา जानนฺท อนิจฺจสญฺญา = กตมา जानนฺท อนิจฺจสญฺญา

๒๕ : ๓๗. ทีฆิ.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายย่อมถึงความเป็นที่ฆะ บ้าง.

เช่น ตฺยาสฺส ปหีนา = ตฺยสฺส ปหีนา ฟิงละครรมเหล่านั้น
 ขนฺตี ปรมํ ตโป... = ขนฺติ ปรมํ ตโป ขันติเป็นบรมตบะ
 มฺุณี จเร = มฺุณี จเร พระมฺุณี ฟิงเทียวไป

๒๖ : ๓๘. รสุสิ.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายย่อมถึงความเป็นรัสสะ บ้าง.

เช่น สมมทกฺขาโต = สมมา + อกฺขาโต กล่าวแล้ว ด้วยดี

๒๗ : ๓๙. โลปญจ ตตฺรา'กาโร.

เพราะพยัญชนะหลัง ลปสระทั้งหลาย และลง ออาคมในที่ลปนั้น บ้าง.

เช่น เอส ฌมฺโม = เอโส ฌมฺโม ธรรมนั้น

เอส อตุโถ (จศัพท) = เอโส อตุโถ เนื้อความนั้น

๒๘ : ๔๐. ปฺร เทวภาโว จาเน.

หลังจากสระ ช้อนพยัญชนะตัวที่เหมือนกัน ในฐานะอันสมควร.

เช่น อธิปฺปมาโท = อธิ + ปมาโท ความประมาท,..นี้

๒๙ : ๔๑. วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตตฺติย-ปจฺมา.

หลังจากสระ ช้อนพยัญชนะตัวที่ ๓ และที่ ๑ แห่งพยัญชนะ โฆสะ และอโฆสะ ในฐานะอันสมควร.

เช่น ปคฺฉฺรติ = ป + ฉฺรติ ย่อมไหลออก

นิกฺขมิตฺวา = นิ + ขมิตฺวา ออกไปแล้ว

จบ สนธิกัปป กัณฑ์ที่ ๓

๑.๔ - สนธิกัปป จตุตถกัณฑ์

๓๐ : ๕๘. อํ พุยญฺชเน นิคฺคหิตํ.

เพราะพยัญชนะหลัง แปลง นิคคหิต เป็น อํ.

เช่น เอรํ วุตฺเต = เอรํ วุตฺเต

๓๑ : ๔๙. **วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.**

เพราะพยัญชนะวรรค แปลงนิคหิต เป็นพยัญชนะที่สูดวรรค
บ้าง.

เช่น ตงฺกโรติ = ตํ + กโรติ

๓๒ : ๕๐. **เอहे ฌิ.**

เพราะ เอ และ ห แปลงนิคหิต เป็น ฌ บ้าง.

เช่น ปจฺจตฺตณฺเฌว = ปจฺจตฺตํ + เฌว

๓๓ : ๕๑. **สฺ เย จ.**

เพราะยหลัง แปลงนิคหิตกับ ย เป็น ฌ บ้าง.

เช่น สณฺโณโค = สํ + โยโค

๓๔ : ๕๒. **ม-ทา สเว.**

เพราะสระหลัง แปลงนิคหิต เป็น ม และ ท บ้าง.

เช่น ตมฺหิ พุรุมิ = ตํ + อหิ พุรุมิ

เอตทโวจ = เอตํ + อโวจ

๓๕ : ๓๔. **ย-ว-ม-ท-น-ต-ร-ลา จาคมา.**

เพราะสระหลัง ลง ย, ว, ม, ท, น, ต, ร และ ลุอาคม บ้าง.

เช่น ยถยิทํ = ยถา + อิทํ (ยฺอาคม)

ติวํคฺลํ = ติ + อํคฺลํ (วฺอาคม)

ลหุเมสฺสติ = ลหุ + เอสฺสติ (มฺอาคม)

อุทปาติ = อุ + อปาติ (ทฺอาคม)

อิโต นายติ = อิโต + อายติ (นฺอาคม)

ตสฺมาติห = ตสฺมา + อีห (ตฺอาคม)

นินฺนฺตรํ = นิ + อนฺนฺตรํ (รฺอาคม)

ฉพภิณฺณา = ฉ + อภิณฺณา (ลฺอากม)

๓๖ : ๔๗. กุวจิ โอ พุยฺชเน.

เพราะพยัญชนะหลัง ลง โอากม บ้าง.

เช่น ปโรสฺตํ = พร + สฺตํ

๓๗ : ๕๗. นิคฺคหิตถจ.

เพราะสระหรือพยัญชนะ ลงนิคฺคหิตอากม บ้าง.

เช่น จกฺขุ อุกฺปาทิ = จกฺขุ + อุกฺปาทิ

ตํสภาโว = ต + สภาโว

๓๘ : ๕๓. กุวจิ โลป.

เพราะสระหลัง ลบนิคฺคหิต บ้าง.

เช่น ตาสาหํ = ตาสํ + อหํ

๓๙ : ๕๔. พุยฺชเน จ.

เพราะพยัญชนะหลัง ลบนิคฺคหิต บ้าง.

เช่น พุกฺขาน สาสนํ = พุกฺขานํ สาสนํ

๔๐ : ๕๕. ปโร วา สโร.

หลังจากนิคฺคหิต ลบสระหลัง บ้าง.

เช่น กตฺนฺติ = กตํ + อิติ

๔๑ : ๕๖. พุยฺชโน จ วิสญฺโณโค.

หลังจากนิคฺคหิต เมื่อลบสระหลังแล้ว ลบพยัญชนะสังโยคตัวหน้า.

เช่น ปุํปฺสา อฺปุํปฺชฺชิ = ปุํปฺ + อสฺสา อฺปุํปฺชฺชิ

๑.๕ - สนธิกัณฑ์ที่ ๕

๔๒ : ๓๒. โค สเร ปุถุสสา'คโม กวจิ.

เพราะสระหลัง ลง คุอาคมในที่สุดของ ปุถุนิบาต บ้าง.

เช่น ปุถุเคว = ปุถ + เหว จะป่วยกล่าวไปโย

๔๓ : ๓๓. ปาสุส จ'นโต รสุโส.

เพราะสระหลัง ลง คุอาคมในที่สุดของ ปานินิบาต บ้าง และรัสสะ ปานินิบาต.

เช่น ปเคว = ปา + เหว จะป่วยกล่าวไปโย

๔๔ : ๒๔. อพฺโก อภิ.

เพราะสระหลัง แปลง อภิอุปสัค เป็น อพฺก.

เช่น อพฺกุกุขานัน = อภิ + อุกุขานัน การกล่าวดู

๔๕ : ๒๕. อชฺโณ อธิ.

เพราะสระหลัง แปลง อธิอุปสัค เป็น อชฺณ.

เช่น อชฺณคมา = อธิ + อคมา บรรลุแล้ว

๔๖ : ๒๖. เต น วา อิวณฺเณ.

เพราะอิวิณณะ ไม่ต้องแปลง อภิ เป็น อพฺก และ อธิ เป็น อชฺณ บ้าง.

เช่น อภิจฺฉิตฺ = อภิ + อิจฺฉิตฺ ปรารณายิ่งแล้ว

อธิริตฺ = อธิ + อีริตฺ กล่าวดูแล้ว

๔๗ : ๒๓. อติสฺส จ'นตสฺส.

เพราะอิวิณณะหลัง ไม่ต้องแปลง ติ ของ อติอุปสัค เป็น จ.

เช่น อตีสฺสโน = อติ + อีสฺสโน หมู่ฤาษีจำนวนมาก

อตีริตฺ = อติ + อีริตฺ กล่าวมาแล้ว

๔๘ : ๔๓. กวจิ ปฏฺิ ปติสฺส.

เพราะสระหรือพยัญชนะหลัง แปลง ปติอุปสัค เป็น ปฏฺิ บ้าง.

เช่น ปฏฺุคฺติ = ปติ + อกฺติ ไพริบ

ปฏฺิหฺมฺติ = ปติ + หมฺติ ย่อมกระทบกระทั่ง

๔๙ : ๔๔. ปฺุสฺสฺ พฺยณฺชเน.

เพราะพยัญชนะหลัง แปลงสระ อ ที่สุดของ ปฺุ เป็น อฺุ.

เช่น ปฺุชฺชโน = ปฺุ + ชโน ปฺุชฺชน

๕๐ : ๔๕. โอ อวสฺส.

เพราะพยัญชนะหลัง แปลง อวอุปสัค เป็น โอ บ้าง.

เช่น โอสานํ = อวสานํ การสิ้นสุด

๕๑ : ๕๙. อหฺปทฺิฏฺจานํ วฺุตฺต-โยคโต.

นักศึกษาพึงทราบรูปสำเร็จของบทมีอุปสัคและนิบาตเป็นต้น
ที่ยังไม่ได้แสดงไว้ ตามนัยที่กล่าวแล้ว.

เช่น ตทมินาปี ชานาถ = ตํ + อิมินาปี ชานาถ

จบ สนธิกับป์ กัณฑ์ที่ ๕

จบ สนธิกัณฑ์

๒ - นามกัณฑ์

๒.๑ - นามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๑

- ๕๒ : ๖๐. **ชินวจน-ยุตฺตํ หิ.**
 สูตร วุตฺติ และอุทาหรณ์ ต้องสมควรต่อพระพุทธรูปท่านั้น.
- ๕๓ : ๖๑. **ลิ่งคญจ นิปฺปจฺจเต.**
 ลิ่งค์และธาตุที่สมควรต่อพระพุทธรูปท่านั้น ย่อมถูกให้สำเร็จ.
- ๕๔ : ๖๒. **ตโต จ วิภตฺติโย.**
 ลงวิภตฺติ หลังจากลิ่งค์และธาตุนั้น
 เช่น ปุริส + ส (ลิ่งค์/นาม/ปาฏิปติกบพ + วิภตฺตินาม)
 ภู + ติ (ธาตุ + วิภตฺติอาชยาด)
- ๕๕ : ๖๓. **สิ-โย-อํ-โย-นา-หิ-ส-นํ-สฺมา-หิ-ส-นํ-สฺมี-สุ.**
 ตั้ง สิ โย, อํ โย, นา หิ, ส นํ, สฺมา หิ, ส นํ, สฺมี สุ ชื่อว่าวิภตฺติ.
- ๕๖ : ๖๔. **ต'ทหนฺปโรเรน.**
 ลิ่งค์และธาตุย่อมถูกให้สำเร็จโดยไม่ขัดแย้งต่อพระพุทธรูป
- ๕๗ : ๗๑. **อาลปนฺเห สิ คสญฺโฆ.**
 ตั้ง สิ อาลปนฺเห ชื่อ ค.
 เช่น เห ปุริส = ปุริส + ส ณะบุรุษ
- ๕๘ : ๒๙. **อิวณฺณวณฺณา ฌ-ลา.**
 ตั้งอิวณฺณะ ชื่อ ฌ และตั้งอฺวณฺณะ ชื่อ ล.
 เช่น อีสโน = อีส + ส (อิ ชื่อ ฌ)
 ทณฺทีโน = ทณฺที + ส (อิ ชื่อ ฌ)
 ภิกฺขุโน = ภิกฺขุ + ส (อุ ชื่อ ล)

สยมภูโน = สยมภู + ส (อุ ชื่อ ล)

๕๙ : ๑๘๒. เต อิตฺถิขฺยา โป.

ตั้งอิวัณณะและอุวัณณะที่กล่าวอิตถิลิงค์ ชื่อ ป.

เช่น รตฺติยา = รตฺติ + นา (อิ ชื่อ ป)

อิตฺถิยา = อิตฺถิ + นา (อิ ชื่อ ป)

เชนฺยา = เชนฺ + นา (อุ ชื่อ ป)

วฐฺยา = วฐฺ + นา (อุ ชื่อ ป)

๖๐ : ๑๗๗. อา โฆ.

ตั้ง อา ที่กล่าวอิตถิลิงค์ ชื่อ ฉ.

เช่น กณฺฌาย = กณฺฌา + นา (อา ชื่อ ฉ)

๖๑ : ๘๖. สาคโม เส.

เพราะ สวิภัตติ ลง สุอาคม.

เช่น ปุริสฺสฺส = ปุริส + ส (ปฺงฺลิ่งค์)

จิตฺตฺสฺส = จิตฺต + ส (นปฺงฺสกลิ่งค์)

๖๒ : ๒๐๖. สํสาเสว'กวจเนสุ จ.

เพราะ สํ และสสวิภัตติยาเทศ ที่เป็นเอกวจนะ ลง สุอาคม
หลังจากลิ่งค์.

เช่น สพฺพฺสฺสา = สพฺพฺวา + ส (สวิภัตติ)

สพฺพฺสฺสํ = สพฺพฺวา + สํ (สมีวิภัตติ)

๖๓ : ๒๑๗. เอติมาส'มิ.

เพราะ สํ และสสวิภัตติยาเทศที่เป็นเอกวจนะ แปลงสระที่สุตของ
เอตา และอิมาศัพท เป็น อิ.

เช่น เอติสฺสา = เอตา + ส

เอติสฺสํ = เอตา + สํ

อิมิสฺสา = อีมา + सा

๖๔ : ๒๑๖. ตสฺสา วา.

เพราะ สํ และสาวิภัตตยาเทศที่เป็นเอกวจนะ แปลงสระที่สุดของ
ตาศัพท์ เป็น อิ บ้าง

เช่น ติสฺสาย = ตา + สฺสาย

ติสฺสา = ตา + सा

ติสฺสํ = ตา + สํ

๖๕ : ๒๑๕. ตโต สสฺส สฺสาย.

หลังจาก ตา เอตา และอิมาศัพท์ แปลง สวิภัตติ เป็น สฺสาย บ้าง.

เช่น ติสฺสาย = ตา + ส

เอติสฺสาย = เอตา + ส

อิมิสฺสาย = อีมา + ส

๖๖ : ๒๐๕. โฆ รสฺสํ.

เพราะ สํ และสาวิภัตตยาเทศที่เป็นเอกวจนะ รัสสะ อา ที่ชื่อ ฆ
เป็น อ.

เช่น สพฺพสฺสํ = สพฺพา + สํ

สพฺพสฺสา = สพฺพา + सा

๖๗ : ๒๒๙. โหน จ ทฺวาทิต นมฺหิ.

เพราะนวิภัตติ ลง นุอาคมหลังจากสังขยามี ทฺวิ เป็นต้น.

เช่น ทฺวินฺนํ = ทฺวิ + นํ

จตุณฺนํ = จตุ + นํ

ปญฺจนฺนํ = ปญฺจ + นํ

๖๘ : ๑๘๔. อ'มา ปโต สุมิ-สุมานั วา.

หลังจาก ป แปลง สุมิวิภัตติ เป็น อัม และแปลง สุมาวิภัตติ เป็น อา บ้าง.

เช่น	รตุยา	= รตุติ + สุมา	จาก...ราตรี
	รตุยัม	= รตุติ + สุมิ	ใน...ราตรี

๖๙ : ๑๘๖. อาทิตโต โอ จ.

หลังจากอาทิตัพท์ แปลง สุมิวิภัตติ เป็น อัม และ โอ บ้าง.

เช่น	อาทึ	= อาทึ + สุมิ	ใน...เบื้องต้น
	อาโท	= อาทึ + สุมิ	ใน...เบื้องต้น

๗๐ : ๓๐. ฌ-ลานห'มียุวา สเร วา.

เพราะสระหลัง แปลง อิวัดณะที่ชื่อ ฌ เป็น อีย และแปลง อิวัดณะที่ชื่อ ล เป็น อูว บ้าง.

เช่น	สตุตมียตุเถ	= สตุตมี + อตุเถ	ในอรรถแห่งสัตตมี
	ทุงคุลัม	= ทุ + องคุลัม	๒ นิ้ว, ๒ องคุลี

๗๑ : ๕๐๕. ย-วการา จ.

เพราะสระหลัง แปลง อิวัดณะที่ชื่อ ฌ เป็น ย และแปลง อิวัดณะที่ชื่อ ล เป็น ว.

เช่น	อคุยาคารัม	= อคุติ + อคารัม	เรือนไฟ
	สวาคตัม	= สุ + อาคตัม	มาดี, สวัสดี

๗๒ : ๑๘๕. ปสญญสสุ จ.

เพราะสระที่เป็นตัวอาเทศ แปลง อิวัดณะที่ชื่อ ป เป็น ย บ้าง.

เช่น	รตุยา	= รตุติ + สุมา	จาก...ราตรี
	รตุยัม	= รตุติ + สุมิ	ใน...ราตรี

๗๓ : ๑๗๔. คาว เส.

เพราะสวิภัตติ แปลง โอ ของโคศัพท์ เป็น อว.

เช่น คาว^๑สส = โค + ส

๗๔ : ๑๖๙. โยสุ จ.

เพราะโยวิภัตติ แปลง โอ ของโคศัพท์ เป็น อว.

เช่น คา^๑โว = โค + โย

๗๕ : ๑๗๐. อวิมฺหิ จ.

เพราะอวิภัตติ แปลง โอ ของโคศัพท์เป็น อว และ อว.

เช่น คาว^๑ = โค + อํ ซึ่ง...ว้าว

คว^๑ = โค + อํ ซึ่ง...ว้าว

๗๖ : ๑๗๑. อวสุสุ วา.

เพราะอวิภัตติ แปลง อ ของ อว เป็น อู บ้าง.

เช่น คาว^๑สุ = โค + อํ ซึ่ง...ว้าว

๗๗ : ๑๗๕. ตโต น'มํ ปติมหา'ลุตเต จ समाเส.

เพราะปติศัพท์ในอลุตตสมาส หลังจากโคศัพท์ แปลง นวิภัตติ เป็น อํ และแปลง โอ ของโคศัพท์ เป็น อว.

เช่น คว^๑ปติ = โค + นํ + ปติ เจ้าของแห่งว้าว

๗๘ : ๓๑. โอ สเร จ.

เพราะสระหลัง แปลง โอ ของโคศัพท์ เป็น อว ในสมาส.

เช่น คว^๑าชนิ = โค + อชนิ ว้าวและเสือดาว

๗๙ : ๔๖. ตพฺพิปริตูปปเท พุยฺชเน จ.

เพราะพยัญชนะหลัง วิปริต โอ (อว)อันเป็นอุปบท เป็น อู บ้าง.

เช่น อุกุคเต = อว + คเต ขึ้นไปแล้ว

๘๐ : ๑๗๓. โคณ นัมฺหิ วา.

เพราะนวิภัตติ แปลง โค เป็น โคณ บ้าง.

เช่น โคณานํ = โค + นํ แห่ง...ไว้ทั้งหลาย

๘๑ : ๑๗๒. สฺหิ-นาสุ จ.

เพราะ สฺหิ และนาวิภัตติ แปลง โค เป็น โคณ บ้าง.

เช่น โคณฺสฺ = โค + สฺ ใน...ไว้ทั้งหลาย

โคณฺหิ = โค + หิ ด้วย...ไว้ทั้งหลาย

โคณฺน = โค + นา ด้วย...ไว้

๘๒ : ๑๔๙. อัม-นิกคหิตํ ฌ-ล-เปหิ.

หลังจาก ฌ ล และป แปลงอัมและม เป็น นิกคหิต.

เช่น อคฺคิ = อคฺคิ + อัม ซึ่ง...ไฟ

ปุํโกกิล = ปุํม + กอกิล นกดูเหว่า

๘๓ : ๖๗. สรโลโปมาเทสปุจฺจยาทิมฺหิ สรโลเป ตฺ ปกติ.

เพราะอวิภัตติ ตัวแปลง และปัจจัยเป็นต้น ลบสระหน้า
เมื่อสระหน้า ถูกลบแล้ว ปกติสระหลัง และห้ามลบสระหน้าบ้าง.

ปุริสํ = ปุริสฺ ๒ + อัม ซึ่ง...บุรุษ

ปุริโส = ปุริสฺ ๒ + โอ (สิ) บุรุษ

ภวติ = ภฺ + อ + ติ ย่อมมี, ย่อมเป็น

๘๔ : ๑๔๔. อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.

เพราะเอกวจนวิภัตติและโยวิภัตติ รัสสระสระที่สุดของลิงค์
อันไม่ใช่อักษรที่ชื่อว่า ฆ ห้ามทำรัสสระบ้าง.

เช่น สา = สา + โย สุนัขทั้งหลาย

สั	=	สา + อ	ซึ่ง...สุนัข
เสน	=	สา + นา	ด้วย...สุนัข

๘๕ : ๑๕๐. น สีสุมิ'มหนปฺสกาหิ.

เพราะสิวิภัตติ ปฺงลิงค์และอิตถीलิงค์ ห้ามทำรัสสะ.

เช่น	อิตถี	=	อิตถี + ส	(อิตถीलิงค์)
	ทณฺที	=	ทณฺที + ส	(ปฺงลิงค์)

๘๖ : ๒๒๗. อุกาโทโต น'มินฺหน.

หลังจากสังขยาศัพท์มี อุก เป็นต้น แปลง นวิภัตติ เป็น อินฺหน.

เช่น	อุกินฺหน	=	อุก + น	ทั้งสอง
------	----------	---	---------	---------

๘๗ : ๒๓๑. อิณฺณ'มิณฺณนฺหนํ ตีหิ สงฺขยาหิ.

หลังจาก ติสังขยา แปลง นวิภัตติ เป็น อิณฺณ และ อิณฺณนฺหน.

เช่น	ติณฺณ	=	ติ + น	สาม
	ติณฺณนฺหน	=	ติ + น	สาม

๘๘ : ๑๔๗. โยสุ กต-นิการ-โลเปสุ ทิฆม.

เพราะโยวิภัตติที่ถูกแปลงเป็น นิ และที่ถูกลบแล้ว ให้ที่ฆะสระ.

เช่น	จิตฺตานิ	=	จิตฺต + โย (นิ)	จิตทั้งหลาย
	อคฺคี	=	อคฺคิ + โย	ไฟทั้งหลาย

๘๙ : ๘๗. สุ-น-หิสฺ จ.

เพราะ สุ น และหิวิภัตติ ที่ฆะสระ ห้ามที่ฆะบ้าง.

เช่น	อคฺคีหิ	=	อคฺคิ + หิ	ด้วย...ไฟทั้งหลาย
	ปฺริसान	=	ปฺริส + น	แก่...บุรุษทั้งหลาย
	ภิกฺขุสุ	=	ภิกฺขุ + สุ	ใน...ภิกษุทั้งหลาย

๙๐ : ๒๕๒. ปญจาทีน'มตต'

เพราะ สุนฺ และหิวิภัตติ แปลงสระที่สุดของสังขยาศัพท์มี ปญจ
เป็นต้น เป็น อ.

เช่น	ปญจ [ิ] หิ	= ปญจ + หิ	ด้วย...ห้า
	ปญจ [ุ] นฺ	= ปญจ + นฺ	แก่...ห้า
	ปญจ [ุ] ส	= ปญจ + ส	ใน...ห้า

๙๑ : ๑๙๔. ปติสฺสิ'นีมฺหิ.

เพราะอินี้ปัจจัย แปลงสระที่สุดของ ปติศัพท์ เป็น อ.

เช่น	คหป [ิ] ตานี	= คหปติ + อินี้	หญิงแม่เรือน
------	-----------------------	-----------------	--------------

๙๒ : ๑๐๐. นุตฺตฺส'นฺโต โยสฺ จ.

เพราะ สุนฺ หิ และโยวิภัตติ แปลง อฺ ที่สุดของ นุตฺปัจจัย เป็น อ.

เช่น	คุณว [ุ] นฺตา	= คุณว [ุ] นฺต + โย	ผู้มีคุณทั้งหลาย
	คุณว [ุ] นฺเตหิ	= คุณว [ุ] นฺต + หิ	ด้วย...ผู้มีคุณ ท.
	คุณว [ุ] นฺตานํ	= คุณว [ุ] นฺต + นํ	แก่...ผู้มีคุณ ท.
	คุณว [ุ] นฺเตสฺ	= คุณว [ุ] นฺต + ส	ใน...ผู้มีคุณ ท.

๙๓ : ๑๐๖. สพฺพสฺส วา อํ-เสสฺ.

เพราะ อํ และสวิภัตติ แปลง นุตฺปัจจัยทั้งตัว เป็น อ บ้าง.

เช่น	สติ [ิ] มํ	= สติ [ิ] มนฺต + อํ	ซึ่ง...ผู้มีสติ
	สติ [ุ] มสฺส	= สติ [ุ] มนฺต + ส	แก่...ผู้มีสติ

๙๔ : ๑๐๕. สิมฺหิ วา.

เพราะสิวิภัตติ แปลงสระ อฺ ที่สุดของ นุตฺปัจจัย เป็น อ บ้าง.

เช่น	หิมว [ุ] นฺโต	= หิมว [ุ] นฺต + สิ	ภูเขาคิมพานต์
	สติ [ิ] มนฺโต	= สติ [ิ] มนฺต + สิ	ผู้มีสติ

๙๕ : ๑๔๕. **อคฺคิสฺสึ'นิ.**

เพราะสิวิภัตติ แปลงสระที่สูงสุดของ อคฺคิสฺสึ'นิ เป็น อฺนิ บ้าง.

เช่น อคฺคินิ = อคฺคิ + สิ ใไฟ

๙๖ : ๑๔๘. **โยสฺว'กตรสฺโส โณ.**

เพราะโยวิภัตติ แปลงสระ อิ อันมีชื่อว่า โณ ที่เป็นรัสสะโดยปกติ เป็น อ.

เช่น อคฺคโย = อคฺคิ + โย ใไฟทั้งหลาย

๙๗ : ๑๕๖. **เว-โวสฺ โล จ.**

เพราะเวและโว แปลงสระ อู ที่ชื่อว่า ล ที่เป็นรัสสะโดยปกติ เป็น อ.

เช่น ภิกฺขเว = ภิกฺขุ + โย (เว) ใตูก่อนภิกษุทั้งหลาย

ภิกฺขโว = ภิกฺขุ + โย (โว) ใตูก่อนภิกษุทั้งหลาย

๙๘ : ๑๘๙. **มาตุลาทิน'มานตฺต'มิกาเร.**

เพราะอีอักษร แปลง อ สระที่สูงสุดของศัพท์มี มาตุล เป็นต้น เป็น อาน.

เช่น มาตุลานี = มาตุล + อี ใป่า

ออยฺยกานี = ออยฺยก + อี ใยา, ยาย

๙๙ : ๘๑. **สฺมา-หิ-สฺมี'น มหา-ภิ-มฺหิ วา.**

หลังจากลิงค์ทั้งปวง แปลง สฺมา เป็น มหา, แปลง หิ เป็น ภิ และแปลง สฺมี เป็น มฺหิ บ้าง.

เช่น ปุริสมฺหา = ปุริส + สฺมา จาก...บุรุษ

ปุริเสภิ = ปุริส + หิ ใตวย...บุรุษ

ปุริสมฺหิ = ปุริส + สฺมี ใใน...บุรุษ

๑๐๐ : ๒๑๔. น ติเมหิ กตากาเรหิ.

หลังจาก ต และอิมศัพท์ที่แปลงเป็น อ แล้ว ห้ามแปลง สุมา เป็น มหา และ สฺมี เป็น มฺหิ.

เช่น	อสุมา	= ต + สุมา	จาก...นั้น
	อสุมา	= อิม + สุมา	จาก...นี้
	อสุมี	= ต + สฺมี	ใน...นั้น
	อสุมี	= อิม + สฺมี	ใน...นี้

๑๐๑ : ๘๐. สุหิสฺว'กาโร เอ.

เพราะ สุ และหิวิภัตติ แปลง อ เป็น เอ.

เช่น	ปุริเสหิ	= ปุริส + หิ	ด้วย...บุรุษทั้งหลาย
	ปุริเสสุ	= ปุริส + สุ	ใน...บุรุษทั้งหลาย

๑๐๒ : ๒๐๒. สพฺพนามานํ นํมฺหิ จ.

เพราะนวิภัตติ แปลง อักษรของสัพพนาม เป็น เอ.

เช่น	สพฺเพสํ	= สพฺพ + นํ (สํ)	ทั้งปวง
	สพฺเพसानํ	= สพฺพ + นํ (सानํ)	ทั้งปวง

๑๐๓ : ๗๙. อโต เนน.

หลังจากลึงค์ที่เป็นอकारันต์ แปลง นาวิภัตติ เป็น เอน.

เช่น	ปุริเสน	= ปุริส + นา	(ปุงลึงค์)
	จิตฺเตน	= จิตฺต + นา	(นปุงสกลึงค์)

๑๐๔ : ๖๖. โส.

หลังจากอकारันต์ในปุงลึงค์ แปลง สวิภัตติ เป็น โอ.

เช่น	ปุริโส	= ปุริส + สิ	บุรุษ
	ปุคฺคโล	= ปุคฺคล + สิ	บุคคล

๑๐๕ : ๐. โส วา.

หลังจากออกกรณ์ต์ แปลง นาวิภัตติ เป็น โส บ้าง.

เช่น ^๑อตุโส = อตุ + นา โดยผล, โดยอรรถ

๑๐๖ : ๓๑๓. ทีโฆ'เรหิ.

หลังจาก ทีฆ และโอรศัพท์ แปลง สุม่า เป็น โส บ้าง.

เช่น ^๑ทีฆโส = ทีฆ + สุม่า จากส่วนยาว

โอรโส = โอร + สุม่า แต่ทางฝั่งนี้

๑๐๗ : ๖๙. สพพ-โย-นิน'มาเอ.

หลังจากออกกรณ์ต์ แปลง โย และ นิน ปรุมาวิภัตติ เป็น อา และแปลง โย และ นิน ทุติยาวิภัตติ เป็น เอ บ้าง.

เช่น ^๑ปุริสา = ปุริส + โย (ปรุมา, ปุงลึงค์)

ปุริเส = ปุริส + โย (ตุติยา, ปุงลึงค์)

จิตุตา = จิตุต + นิน (โย) (ปรุมา, นปุงสกลึงค์)

จิตุเต = จิตุต + นิน (โย) (ตุติยา, นปุงสกลึงค์)

๑๐๘ : ๙๐. สุม่า-สุมิน' วา.

หลังจากออกกรณ์ต์ แปลง สุม่าวิภัตติ เป็น อา และแปลง สุมินวิภัตติ เป็น เอ บ้าง.

เช่น ^๑ปุริสา = ปุริส + สุม่า จาก...บุรุษ

ปุริเส = ปุริส + สุมิน ใน...บุรุษ

๑๐๙ : ๓๐๔. อาย จตุตถ'กวจนสฺส ตุ.

หลังจากออกกรณ์ต์ แปลง สจตุตถวิภัตติเอกวจนะ เป็น आय บ้าง.

เช่น ^๑อตุถาย = อตุถ + ส เพื่อประโยชน์

สุขาย = สุข + ส เพื่อความสุข

๑๑๐ : ๒๐๑. ตโย เหว จ สพุพนาเมหิ.

หลังจากศัพท์นามที่เป็นเอการันต์ ห้ามแปลง สุมา เป็น อา, สฺมี เป็น เอ และสจตุตถีวิภัตติ เป็น อาย, ให้แปลงได้บ้าง.

เช่น	ปฺพุพา	=	ปฺพุพ + สุมา	จาก...(กาล)ก่อน
	ปฺพุเพ	=	ปฺพุพ + สฺมี	ใน...(กาล)ก่อน

๑๑๑ : ๑๗๙. ฆโต นาทินิ.

หลังจาก อา ที่ชื่อ ฆ แปลงหมู่วิภัตติฝ่ายเอกวจนะตั้งแต่ นา วิภัตติเป็นต้นไป เป็น อาย.

เช่น	กญฺฉาย	=	กญฺชา + นา	(ตติยา)
	กญฺฉาย	=	กญฺชา + ส	(จตุตถี)
	กญฺฉาย	=	กญฺชา + สุมา	(ปัญจมี)
	กญฺฉาย	=	กญฺชา + ส	(ฉฺฉฐี)
	กญฺฉาย	=	กญฺชา + สฺมี	(สัตตมี)

๑๑๒ : ๑๘๓. ปโต ยา.

หลังจาก อิ, อี, อุ และ อู ที่กล่าวอิตถิลิงค์ที่ชื่อ ป แปลงหมู่วิภัตติฝ่ายเอกวจนะตั้งแต่ นาวิภัตติเป็นต้นไป เป็น ยา.

เช่น	รตฺติยา	=	รตฺติ + นา	(ตติยา)
	รตฺติยา	=	รตฺติ + ส	(จตุตถี)
	รตฺติยา	=	รตฺติ + สุมา	(ปัญจมี)
	รตฺติยา	=	รตฺติ + ส	(ฉฺฉฐี)
	รตฺติยา	=	รตฺติ + สฺมี	(สัตตมี)

๑๑๓ : ๑๓๒. สขโต คสุเส วา.

หลังจากสขศัพท์ แปลง สิ อาลปนะที่ชื่อ ค เป็น อ, อา, อิ, อี และ เอ บ้าง.

เช่น	สข	= สข + สิ (ค)	แนะ...เพื่อน
	สขา	= สข + สิ (ค)	แนะ...เพื่อน
	สขิ	= สข + สิ (ค)	แนะ...เพื่อน
	สขี	= สข + สิ (ค)	แนะ...เพื่อน
	สขเ	= สข + สิ (ค)	แนะ...เพื่อน

๑๑๔ : ๑๗๘. ฃเต จ.

หลังจาก อา ที่ชื่อ ฃ แปลง สิ อาลปนะที่ชื่อ ค เป็น เอ.

เช่น	กญเ	= กญญา(ฃ) + สิ(ค)	แนะ...สาวน้อย
------	-----	-------------------	---------------

๑๑๕ : ๑๘๑. ฃ อมฺมาทิโต.

หลังจากศัพท์มี อมฺมา เป็นต้น ไม่ต้องแปลง สิอาลปนะที่ชื่อ ค เป็น เอ.

เช่น	อมฺม, อมฺมา	= อมฺมา + สิ (ค)	แนะ...แม่
------	-------------	------------------	-----------

๑๑๖ : ๑๕๗. อ-กตรสฺสา ลโต ยวาลปนสฺส เว-โว.

หลังจากอวณณะที่ชื่อ ล ที่เป็นรัสสะโดยปกติ แปลง โยอาลปนะ เป็น เว และ โว.

เช่น	ภิกฺขเว	= ภิกฺขุ (ล) + โย	ดูก่อนภิกฺขุทั้งหลาย
	ภิกฺขโว	= ภิกฺขุ (ล) + โย	ดูก่อนภิกฺขุทั้งหลาย

๑๑๗ : ๑๒๔. ฃ-ลโต สสฺส โน วา.

หลังจาก ฃ และ ล แปลง สวิภัตติ เป็น โน บ้าง.

เช่น	อคฺคิโน	= อคฺคิ + ส	(อิ ชื่อ ฃ)
	ทณฺฑิโน	= ทณฺฑิ + ส	(อิ ชื่อ ฃ)
	ภิกฺขุโน	= ภิกฺขุ + ส	(อุ ชื่อ ล)
	สยมฺภุโน	= สยมฺภุ + ส	(อุ ชื่อ ล)

๑๑๘ : ๑๔๖. ฃ-ปโต จ โยหนฺ โลโป.

หลังจาก ฃ ป ฃ และ ล ลบโยวิภัตติ บ้าง.

เช่น	กณฺณ	= กณฺณ + โย	(อา ชื่อ ฃ)
	รตฺตึ	= รตฺตึ + โย	(อิ ชื่อ ป)
	อิตฺถึ	= อิตฺถึ + โย	(อิ ชื่อ ป)
	ยาคู	= ยาคู + โย	(อุ ชื่อ ป)
	วฐุ	= วฐุ + โย	(อุ ชื่อ ป)
	อคฺคึ	= อคฺคึ + โย	(อิ ชื่อ ฃ)
	ภิกขุ	= ภิกขุ + โย	(อุ ชื่อ ล)
	สยมฺภู	= สยมฺภู + โย	(อุ ชื่อ ล)
	อฏฺฐึ	= อฏฺฐึ + โย	(อิ ชื่อ ฃ)
	อายุ	= อายุ + โย	(อุ ชื่อ ล)

๑๑๙ : ๑๕๕. ลโต โวกาโร จ.

หลังจาก ล แปลง โยวิภัตติ เป็น โว บ้าง.

เช่น	ภิกขโว	= ภิกขุ + โย	(อุ ชื่อ ล)
	สยมฺภโว	= สยมฺภู + โย	(อุ ชื่อ ล)

จบ นามกัปป กัณฑ์ที่ ๑

๒.๒ - นามกัปป กัณฑ์ที่ ๒

๑๒๐ : ๒๔๓. อมฺหสฺส มมฺ สวิภตฺตึสฺส เส.

เพราะสวิภัตติ แปลง อมฺหสฺสกับวิภัตติ เป็น มมฺ.

เช่น	มมฺ (จตุตถึ)	= อมฺห + ส	แก่...ข้าพเจ้า
	มมฺ (ฉฺฉึ)	= อมฺห + ส	แห่ง...ข้าพเจ้า

๑๒๑ : ๒๓๓. มย โยมุหิ ปจเม.

เพราะโยปฐมาวิภัตติ แปลง อมหศัพท์กับวิภัตติ เป็น มย.

เช่น มย = อมห + โย ข้าพเจ้าทั้งหลาย

๑๒๒ : ๙๙. นุตฺตส นุโต.

เพราะโยปฐมาวิภัตติ แปลง นุตฺตจจัยกับวิภัตติ เป็น นุโต.

เช่น คุณวณฺโต = คุณวณฺตฺ + โย ผู้มีคุณทั้งหลาย

สีลวณฺโต = สีลวณฺตฺ + โย ผู้มีศีลทั้งหลาย

๑๒๓ : ๑๐๓. นุตฺตส เส วา.

เพราะสวิภัตติ แปลง นุตฺตจจัยกับวิภัตติ เป็น นุตฺตส บ้าง.

เช่น คุณวณฺตฺตส = คุณวณฺตฺ + ส แก่...ผู้มีคุณ

สีลวณฺตฺตส = สีลวณฺตฺ + ส แก่...ผู้มีศีล

๑๒๔ : ๙๘. อา สิมฺหิ.

เพราะสวิภัตติ แปลง นุตฺตจจัยกับวิภัตติ เป็น อา.

เช่น คุณวา = คุณวณฺตฺ + สิมฺหิ ผู้มีคุณ

๑๒๕ : ๑๙๘. อํ หนฺปฺสเก.

เพราะสวิภัตติ แปลง นุตฺตจจัยอันเป็นไปในนปฺสกลิงค์กับวิภัตติ เป็น อํ.

เช่น คุณวํ = คุณวณฺตฺ + สิมฺหิ ผู้มีคุณ

๑๒๖ : ๑๐๑. อวณฺณา จ เค.

เพราะสอิอาลปะนะที่ชื่อ ค แปลง นุตฺตจจัยกับวิภัตติ เป็น อํ, อ และ อา.

เช่น คุณวํ = คุณวณฺตฺ + สิมฺหิ ณะ...ผู้มีคุณ

คุณว = คุณวณฺตฺ + สิมฺหิ ณะ...ผู้มีคุณ

คุณวา = คุณวนฺตุ + สิ ณะ...ผู้มีคุณ

๑๒๗ : ๑๐๒. โต-ติ-ตา ส-สุมิ-นาสุ.

เพราะ ส สุมิ และนาวิภัตติ แปลง นฺตุปัจจัยกับวิภัตติ เป็น โต, ติ และ ตา ตามลำดับ บ้าง.

เช่น คุณวโต = คุณวนฺตุ + ส แก่...ผู้มีคุณ
 คุณวติ = คุณวนฺตุ + สุมิ ใน...ผู้มีคุณ
 คุณวตา = คุณวนฺตุ + นา ด้วย...ผู้มีคุณ

๑๒๘ : ๑๐๔. นัมหิ ตํ วา.

เพราะหวิภัตติ แปลง นฺตุปัจจัยกับวิภัตติ เป็น ตํ บ้าง.

เช่น คุณวตํ = คุณวนฺตุ + น แก่..ผู้มีคุณทั้งหลาย

๑๒๙ : ๒๒๒. อิมสฺสิ'ท'มฺสิสุ นปุสเก.

เพราะ อํ และสิวิภัตติ แปลง อิมศัพท์อันเป็นไปในนปุสกลิงค์ กับวิภัตติ เป็น อิทํ บ้าง.

เช่น อิทํ = อิม + สิ นี้
 อิทํ ปุปุผุ ปุสฺส = อิม + อํ ท่านจงดูซึ่งดอกไม้นี้

๑๓๐ : ๒๒๕. อมุสฺสา'ทฺ.

เพราะ อํ และสิวิภัตติ แปลง อมุศัพท์อันเป็นไปในนปุสกลิงค์ กับวิภัตติ เป็น อทฺ.

เช่น อทฺ = อมุ + สิ โน้น
 อทฺ = อมุ + อํ ซึ่ง...โน้น

๑๓๑ : ๐. อิตฺถิ-ปุม-นปุสก-สงฺขยฺ.

สูตรนี้เป็นสูตรสำหรับตามไป.

๑๓๒ : ๒๒๘. โยสุ ทูวิหฺนํ เทว จ.

เพราะโยวิภัตติ แปลง ทูวิสังขยาอันเป็นไปในอิตถीलึงค์ ปุงลึงค์ และนปุงสกลึงค์ กับวิภัตติ เป็น เทว.

เช่น	เทว ชนา	= ทูวิ + โย (ปุง.)	ชนทั้งหลาย สอง
	เทว อิตถิโย	= ทูวิ + โย (อิต.)	หญิงทั้งหลาย สอง
	เทว กุลานิ	= ทูวิ + โย (นปุง.)	ตระกูลทั้งหลาย สอง

๑๓๓ : ๒๓๐. ทิ-จตุหฺนํ ทิสฺโส-จตฺสฺโส-ตโย-จตุตาโร-ตีณิ-จตุตาริ.

เพราะโยวิภัตติ แปลง ทิสฺสังขยาอันเป็นไปในอิตถीलึงค์ ปุงลึงค์ และนปุงสกลึงค์กับวิภัตติ เป็น ทิสฺโส, ตโย, तीณิ และแปลง จตฺสังขยาอันเป็นไปในอิตถीलึงค์ ปุงลึงค์ และนปุงสกลึงค์ กับวิภัตติ เป็น จตฺสฺโส, จตุตาโร และ จตุตาริ.

เช่น	ตโย (ปริสา)	= ทิ + โย	สาม (ปุงลึงค์)
	ทิสฺโส (อิตถิโย)	= ทิ + โย	สาม (อิตถीलึงค์)
	ตีณิ (รูปานิ)	= ทิ + โย	สาม (นปุงสกลึงค์)
	จตุตาโร (ปริสา)	= จตฺ + โย	สี่ (ปุงลึงค์)
	จตฺสฺโส (อิตถิโย)	= จตฺ + โย	สี่ (อิตถीलึงค์)
	จตุตาริ (รูปานิ)	= จตฺ + โย	สี่ (นปุงสกลึงค์)

๑๓๔ : ๒๕๑. ปญฺจาทินฺหมกาโร.

เพราะโยวิภัตติ แปลงสระที่สูงสุดของสังขยามี ปญฺจ เป็นต้น กับวิภัตติ เป็น อ.

เช่น	ปญฺจ	= ปญฺจ + โย	ห้า
------	------	-------------	-----

๑๓๕ : ๑๑๘. ราชสฺส รมฺโง-ราชิโน เส.

เพราะสวิภัตติ แปลง ราชศัพท์กับวิภัตติ เป็น รมฺโง และ ราชิโน.

เช่น	รณโณ	= ราช + ส	แก่...พระราช
	ราชินี	= ราช + ส	แก่...พระราช

๑๓๖ : ๑๑๙. รณณํ นัมมิ วา.

เพราะนวิภัตติ แปลง ราชศัพท์กับวิภัตติ เป็น รณณํ บ้าง.

เช่น	รณณํ	= ราช + น	แก่...พระราช ท.
------	------	-----------	-----------------

๑๓๗ : ๑๑๖. นามุหิ รณณา วา.

เพราะนาวิภัตติ แปลง ราชศัพท์กับวิภัตติ เป็น รณณา บ้าง.

เช่น	รณณา	= ราช + นา	ด้วย...พระราช
------	------	------------	---------------

๑๓๘ : ๑๒๑. สุมิมุหิ รณเณ-ราชินี.

เพราะสุมิวิภัตติ แปลง ราชศัพท์กับวิภัตติ เป็น รณเณ และ ราชินี บ้าง.

เช่น	รณเณ	= ราช + สุมิ	ใน...พระราช
	ราชินี	= ราช + สุมิ	ใน...พระราช

๑๓๙ : ๒๔๕. ตุมุห'มุหากํ ตยิ-มยิ.

เพราะสุมิวิภัตติ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น ตยิ และแปลง อมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น มยิ.

เช่น	ตยิ	= ตุมุห + สุมิ	ใน...ท่าน
	มยิ	= อมุห + สุมิ	ใน...ข้าพเจ้า

๑๔๐ : ๒๓๒. ตุว'มหํ สิมุหิ จ.

เพราะสิวิภัตติ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น ตุว และแปลง อมุหศัพท์กับวิภัตติ เป็น อห.

เช่น	ตุว	= ตุมุห + สิ	ท่าน, เธอ, คุณ
	อห	= อมุห + สิ	ข้าพเจ้า

๑๔๑ : ๒๔๑. ตว-มม เส.

เพราะสวิกัทธิ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น ตว และแปลง
อมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น มม.

เช่น	ตว	= ตุมุห + ส	แก้...ท่าน
	มม	= อมุห + ส	แก้...ข้าพเจ้า

๑๔๒ : ๒๔๒. ตุยุหฺ-มยุหญจ.

เพราะสวิกัทธิ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น ตุยุหฺ และแปลง
อมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น มยุหฺ.

เช่น	ตุยุหฺ	= ตุมุห + ส	แก้...ท่าน
	มยุหฺ	= อมุห + ส	แก้...ข้าพเจ้า

๑๔๓ : ๒๓๕. ตํ-ม'มฺหิ.

เพราะอวิกัทธิ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น ตํ และแปลง
อมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น มํ.

เช่น	ตํ	= ตุมุห + อํ	ซึ่ง...ท่าน
	มํ	= อมุห + อํ	ซึ่ง...ข้าพเจ้า

๑๔๔ : ๒๓๔. ตวฺ-มมณจ นวา.

เพราะอวิกัทธิ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น ตวฺ และแปลง
อมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น มม บ้าง.

เช่น	ตวฺ	= ตุมุห + อํ	ซึ่ง...ท่าน
	มม	= อมุห + อํ	ซึ่ง...ข้าพเจ้า

๑๔๕ : ๒๓๘. นามุหิ ตยา-มยา.

เพราะนาวิกัทธิ แปลง ตุมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น ตยา และแปลง
อมุหศัพท์กับวิกัทธิ เป็น มยา.

เช่น	ตยา	= ตุมุห + นา	ด้วย...ท่าน
------	-----	--------------	-------------

มยา = อมห + นา ด้วย...ข้าพเจ้า

๑๔๖ : ๒๓๖. ตุมหสฺส ตูว์-ตูว์'มฺหิ.

เพราะอวิภัตติ แปลง ตุมหศัพทกัภวิภัตติ เป็น ตูว์ และ ตูว์.

เช่น ตูว์, ตูว์ = ตุมห + อึ ซึ่ง...ท่าน

๑๔๗ : ๒๔๖. ปทโต ทุตฺติยา-จตุตฺถิ-จฺญจฺสิ โว-โน.

เพราะทุตฺติยา จตุตฺถิ และจฺญจฺสิวิภัตติฝ่ายพหุพจน์ แปลง ตุมหศัพทกัภวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น โว และแปลง อมหศัพทกัภวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น โน.

เช่น ปทหาย โว คมิสฺสามิ = ตุมห + โย (ทุตฺติยา)

ข้าพเจ้า ละแล้ว ซึ่งท่านทั้งหลาย จักไป

ธมฺม โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ = ตุมห + นึ (จตุตฺถิ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา จักแสดง ซึ่งธรรม แก่เราทั้งหลาย

ตุมฺโห โว ปกตฺติยา = ตุมห + นึ (จฺญจฺสิ)

เรา เป็นผู้ชอบใจ ของท่าน โดยปกติ

มา โน อชฺช วิกนฺตีสฺสุ = อมห + โย (ทุตฺติยา)

ชนทั้งหลาย อย่าตัดแล้ว ซึ่งเราทั้งหลาย ในวันนี้

สฺวิภเชถ โน รชฺเชน = อมห + นึ (จตุตฺถิ)

ท่านทั้งหลาย พึงแบ่ง ซึ่งรัชสมบัติ แก่เราทั้งหลาย

สตุถา โน ภควา อนุปฺปโต = อมห + นึ (จฺญจฺสิ)

พระผู้มีพระภาค ผู้เป็นศาสดา ของเราทั้งหลาย เสด็จมาถึงแล้ว

๑๔๘ : ๒๔๗. เต-เม'กาวจเนสฺ จ.

เพราะจตุตฺถิและจฺญจฺสิวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ แปลง ตุมหศัพทกัภวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และแปลง อมหศัพทกัภวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เม.

เช่น ททามิ เต คามวรานิ ปญฺจ = ตุมฺห + ส (จตุตถี)
 เรา จะให้ ซึ่งบ้านสวย ท. ห้า แก่ท่าน
 อิทํ เต รฏฺฐํ = ตุมฺห + ส (จันฐี)
 แวนแคว้นนี้ ของท่าน
 ททาทิ เม คามวรํ = อมฺห + ส (จตุตถี)
 ท่าน จงให้ ซึ่งบ้านสวย แก่เรา
 อयํ เม ปตุโต = อมฺห + ส (จันฐี)
 คนนี้ เป็นบุตร ของเรา

๑๔๙ : ๒๔๘. น อัมฺหิ.

เพราะอวิภัตติ ไม่ต้องแปลง ตุมฺหศัพท์กับวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และไม่ต้องแปลง อมฺหศัพท์กับวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เม.

เช่น ปสเสยฺย ตํ วสฺสสตํ อโรคํ. = ตุมฺห + อัม
 บุคคล พึงเห็น ซึ่งท่าน ผู้มีอายุร้อยปี ผู้ไม่มีโรค
 โส มํ พรวีติ. = อมฺห + อัม
 เขา ย่อมกล่าว กะข้าพเจ้า

๑๕๐ : ๒๔๙. วา ตติเย จ.

เพราะตติยวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ แปลง ตุมฺหศัพท์กับวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และแปลง อมฺหศัพท์กับวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เม บาง.

เช่น กตํ เต ปาปํ. = ตุมฺห + นา
 บาป อันท่าน กระทำแล้ว
 กตํ เม ปญฺณํ. = อมฺห + นา
 บุญ อันข้าพเจ้า กระทำแล้ว

๑๕๑ : ๒๕๐. พหุจเนสฺ โว-โน.

เพราะตติยวิภัติฝ้ายพหุพจน์ แปลง ตุมหศัพท์กับวิภัติ
ที่อยู่หลังจากบท เป็น โว และแปลง อมหศัพท์กับวิภัติที่อยู่หลังจากบท
เป็น โน.

เช่น กตฺ โว กมฺมํ. = ตุมฺห + หิ
กรรม อันทำทั้งหลาย กระทำแล้ว
กตฺ โน กมฺมํ. = อมฺห + หิ
กรรม อันข้าพเจ้าทั้งหลาย กระทำแล้ว

๑๕๒ : ๑๓๖. ปุมนุตฺตสฺสา สิมฺหิ.

เพราะสิวิภัติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมนศัพท์ เป็น อา.

เช่น ปุมา = ปุ + สิ ผู้ชาย

๑๕๓ : ๑๓๘. อ'มัลปนเห'กวจเน.

เพราะอาลปนนะฝ้ายเอกพจน์ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมนศัพท์
กับวิภัติ เป็น อ.

เช่น ปุมนํ = ปุ + สิ แนะ...ผู้ชาย

๑๕๔ : ๐. สมาสเส จ วิภาสา.

เมื่อสมาสถกกระทำแล้ว แปลงที่สุดของ ปุมนศัพท์ในสมาส เป็น
อ บ้าง.

เช่น อิตฺถิ จ ปุมา จ นฺปฺสกํ จ อิตฺถิปุมนฺนฺปฺสกานิ. (อิตฺถิ+ปุ+นฺปฺสก)
อิตฺถิลิงค์ด้วย ปุณฺลิงค์ด้วย นฺปฺสกลิงค์ด้วย ชื่อว่าอิตฺถิปุมนฺนฺปฺสก.

๑๕๕ : ๑๓๗. โยสุ'วาโน.

เพราะโยวิภัติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมนศัพท์กับวิภัติ
เป็น อาโน.

เช่น ปุมาโน = ปุม + โย ผู้ชายทั้งหลาย

๑๕๖ : ๑๔๒. อาเน สุมิมฺหิ วา.

เพราะสุมิวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมศัพท์กับวิภัตติ เป็น อาเน บ้าง.

เช่น ปุมาเน = ปุม + สุมิ ใน...ผู้ชาย

๑๕๗ : ๑๔๐. หิวิภตฺติมฺหิ จ.

เพราะหิวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมศัพท์ เป็น อาเน.

เช่น ปุมาเนหิ = ปุม + หิ ด้วย.. ผู้ชายทั้งหลาย

๑๕๘ : ๑๔๓. สฺสุมิ'มา วา.

เพราะสฺวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมศัพท์ เป็น อา บ้าง.

เช่น ปุมาสุ = ปุม + สฺ ใน...ผู้ชายทั้งหลาย

๑๕๙ : ๑๓๙. อุ นามฺหิ จ.

เพราะนาวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ ปุมศัพท์ เป็น อา และ อุ บ้าง.

เช่น ปุมานา = ปุม + นา ด้วย...ผู้ชาย

ปุมนา = ปุม + นา ด้วย...ผู้ชาย

๑๖๐ : ๑๙๗. อ กมฺมหนฺตฺสฺส จ.

เพราะนาวิภัตติ แปลงสระ อ ที่สุดของ กมฺมศัพท์ เป็น อุ และ อ บ้าง.

เช่น กมฺมนา = กมฺม + นา ด้วย...กรรม

กมฺมนา = กมฺม + นา ด้วย...กรรม

จบ นามกัณฑ์ที่ ๒

๒.๓ - นามกัปป กัณฑ์ที่ ๓

๑๖๑ : ๒๔๔. ตุมุห'มุเหหิ น'มากิ.

หลังจาก ตุมุห และ อมุหศัพท์ แปลง นวิภัตติ เป็น อากิ และ อัม.

เช่น	ตุมุหากิ, ตุมุหัม	= ตุมุห + นัม	แก้...ท่านทั้งหลาย
	อมุหากิ, อมุหัม	= อมุห + นัม	แก้...เราทั้งหลาย

๑๖๒ : ๒๓๗. วา ยว'ปฺปจโม.

หลังจาก ตุมุห และอมุหศัพท์ แปลง โยหุตติยา เป็น อากิ บ้าง.

เช่น	ตุมุหากิ	= ตุมุห + โย	ซึ่ง...ท่านทั้งหลาย
	อมุหากิ	= อมุห + โย	ซึ่ง...เราทั้งหลาย

๑๖๓ : ๒๔๐. สสฺสิ.

หลังจาก ตุมุห และอมุหศัพท์ แปลง สวิภัตติ เป็น อัม บ้าง.

เช่น	ตุมุหัม	= ตุมุห + ส	แก้...ท่าน
	อมุหัม	= อมุห + ส	แก้...ข้าพเจ้า

๑๖๔ : ๒๐๐. สพฺพนามการเต ปจโม.

หลังจากออการันต์ของศัพท์นาม แปลง โยปฐมา เป็น เอ.

เช่น	สพฺเพ	= สพฺพ + โย	ทั้งปวง
	เย	= ย + โย	เหล่าใด
	เต	= ต + โย	เหล่านั้น

๑๖๕ : ๒๐๘. ทฺวนทฺฏจา วา.

หลังจากออการันต์ของศัพท์นาม อันตั้งอยู่ในวันทสมาส แปลง โยปฐมาวิภัตติ เป็น เอ บ้าง.

เช่น	กตรกตเม	= กตรกตม + โย	เหล่าไหนๆ
------	---------	---------------	-----------

๑๖๖ : ๒๐๙. น'าญญิ สัพพนามิกิ.

ในศัพท์นามที่เป็นวันทสมาส ห้ามแปลง น' เป็น ส' และ สาน' เป็นต้น.

เช่น ปุ'พุพาปรา'น = ปุ'พุพาปร + น' แก่...ก่อนและหลัง

๑๖๗ : ๒๑๐. พหุ'พพิหิม'หิ จ.

ในศัพท์นามที่เป็นพหุ'พพิหิสมาส ห้ามแปลง น' เป็น ส' และ สาน' เป็นต้น.

เช่น ปิ'ยปุ'พพาน' = ปิ'ยปุ'พพ + น' แก่...ผู้เป็นที่รักก่อน

๑๖๘ : ๒๐๓. สพ'พโต น' ส' - สาน'.

หลังจากศัพท์นามทั้งปวง แปลง น'วิภัตติ เป็น ส' และ สาน'.

เช่น ส'พ'เพส' = ส'พ'พ + น' แก่...ทั้งปวง

ส'พ'เพसान' = ส'พ'พ + น' แก่...ทั้งปวง

๑๖๙ : ๑๑๗. ราช'สุส ราช' สุ-น'-หิ'สุ จ.

เพราะ สุ, น' และหิ'วิภัตติ แปลง ราช'ศัพท์ เป็น ราช'.

เช่น ราช'สุ = ราช + สุ ใน...พระราช'า ท.

ราช'น' = ราช + น' แก่...พระราช'า ท.

ราช'หิ, ราช'หิ = ราช + หิ ด้วย...พระราช'า ท.

๑๗๐ : ๒๒๐. ส'พ'พ'ส'สิ'ม'ส'เส วา.

เพราะ สุ, น' และหิ'วิภัตติ แปลง อิม'ศัพท์ทั้งตัวเป็น เอ บ้าง.

เช่น เอ'สุ, อิม'เอ'สุ = อิม + สุ ใน...เหล่านี้

เอ'ส', เอ'सान', อิม'เอ'ส', อิม'เอ'सान' = อิม + น' แก่...เหล่านี้

เอ'หิ, เอ'หิ, อิม'เอ'หิ, อิม'เอ'หิ = อิม + หิ ด้วย...เหล่านี้

๑๗๑ : ๒๑๙. อนิมี นามุหิ จ.

เพราะนาวิภัตติ แปลง อิมศัพท์ทั้งตัว เป็น อน และ อิมิ.

เช่น	อนเนน	= อิม + นา	ด้วย...นี้
	อิมินา	= อิม + นา	ด้วย...นี้

๑๗๒ : ๒๑๘. อ-นปฺสกุสฺส'ายํ สิมุหิ.

เพราะสิวิภัตติ แปลง อิมศัพท์ที่ไม่ใช่ นปฺสกุสฺส'ายํ เป็น อยฺ.

เช่น	อยฺ ปฺริโส	= อิม + สิ	บุรุษนี้
	อยฺ อิตฺถิ	= อิม + สิ	หญิงนี้

๑๗๓ : ๒๒๓. อมุสฺส โม สํ.

เพราะสิวิภัตติ แปลง ม ของ อมุศัพท์ที่ไม่ใช่ นปฺสกุสฺส'ายํ เป็น ส.

เช่น	อสุ ราชชา (อสุโก)	= อมุ + สิ	พระราชานั่น
	อสุ อิตฺถิ (อสุกา)	= อมุ + สิ	หญิงคนนั่น

๑๗๔ : ๒๑๑. เอต-เตสํ โต.

เพราะสิวิภัตติ แปลง ต ของ เอต และตศัพท์ที่ไม่ใช่ นปฺสกุสฺส'ายํ เป็น ส.

เช่น	เอโส ปฺริโส	= เอต + สิ	บุรุษนั้น
	เอสา อิตฺถิ	= เอตา + สิ	หญิงนั้น
	โส ปฺริโส	= ต + สิ	บุรุษนั้น
	สา อิตฺถิ	= ตา + สิ	หญิงนั้น

๑๗๕ : ๒๑๒. ตสฺส วา นตฺตํ สพฺพตฺถ.

เพราะลึงค์ทั้งปวง แปลง ต ของสัพพนาม เป็น น บ้าง.

เช่น	นาย, ตาย	= ตา + นา	ด้วย...นั้น
------	----------	-----------	-------------

น้, ต้ = ต + อี่ ซึ่ง...นั้น

๑๗๖ : ๒๑๓. ส-สุมา-สุมี-ส้-สาสุว'ตต.

เพราะ ส, สุมา, สุมี และ ส้, สาวิภัตยาเทศ แปลง ต ของศัพท์นามเป็น อ บ้าง.

เช่น	อสุส, ตสุส	= ต + ส	แก่...นั้น
	อสุมมา, ตสุมมา	= ต + สุมา	จาก...นั้น
	อสุมี, ตสุมี	= ต + สุมี	ใน...นั้น
	อสุส้, ตสุส้	= ตา + ส้ (สุมี)	ใน...นั้น
	อสุสา, ตสุสา	= ตา + สา (ส)	แห่ง...นั้น

๑๗๗ : ๒๒๑. อิมสททสุส จ.

เพราะ ส, สุมา, สุมี และ ส้, สาวิภัตยาเทศ แปลง อิมศัพท์ทั้งตัว เป็น อ ในลิงค์ทั้งปวง บ้าง.

เช่น	อสุส, อิมสุส	= อิม + ส	แก่...นี้
	อสุมมา, อิมสุมมา	= อิม + สุมา	จาก...นี้
	อสุมี, อิมสุมี	= อิม + สุมี	ใน...นี้
	อสุส้, อิมิสุส้	= อิมมา + ส้ (สุมี)	ใน...นี้
	อสุสา, อิมิสุสา	= อิมมา + สา (ส)	แห่ง...นี้

๑๗๘ : ๒๒๔. สพพโต โก.

(เพราะสิวิภัตติ) ลง กอาคมหลังจากศัพท์นามทั้งปวง บ้าง.

เช่น	สพพโก	= สพพ + ก + สิ	ทั้งปวง
	อสุโก	= อมุ + ก + สิ	โน้น
	มาตุรุโก (สพพโต)	= มาตุรุ + ก + สิ	ชาวเมืองมตุรา
	ทยาลุโก (สพพโต)	= ทยาลุ + ก + สิ	ผู้มีความกรุณา

๑๗๙ : ๒๐๔. ฆ-ปโต สฺมี-सानํ สํ-สา.

หลังจากศัพท์นามอันมีชื่อว่า ฆ (อา) และ ป (อิ,อี,อุ,อู) แปลง สฺมี เป็น สํ และแปลง ส เป็น สา บ้าง.

เช่น	สพฺพสฺสํ	=	สพฺพา + สฺมี	ใน...ทั้งปวง
	สพฺพสฺสา	=	สพฺพา + ส	แก่...ทั้งปวง
	อิมิสฺสํ	=	อิมา + สฺมี	ใน...นี้
	อิมิสฺสา	=	อิมา + ส	แก่...นี้

๑๘๐ : ๒๐๗. เหน'ตาทิ สฺมี'มาย-ยา.

หลังจากศัพท์นามอันมีชื่อว่า ฆ (อา) และ ป (อิ,อี,อุ,อู) เหล่านั้น ไม่ต้องแปลง สฺมี เป็น อาย และ ยา.

เช่น	เอติสฺสํ, เอตายํ	=	เอตา + สฺมี	ใน...นั้น
	อิมิสฺสํ, อิมาयํ	=	อิมา + สฺมี	ใน...นี้

๑๘๑ : ๙๕. มโนคณาทีโต สฺมี-นान'มิ-อา.

หลังจากศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น แปลง สฺมี เป็น อิ และแปลง นา เป็น อา บ้าง.

เช่น	มนสิ, มนสฺมี	=	มน + (ส) + สฺมี	ใน...ใจ
	มนสา, มเนน	=	มน + (ส) + นา	ด้วย...ใจ

๑๘๒ : ๙๗. สสฺส โจ.

หลังจากศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น แปลง สวิภัตติ เป็น โอ.

เช่น	มนโส	=	มน + (ส) + ส	แห่ง...ใจ
------	------	---	--------------	-----------

๑๘๓ : ๔๘,๓๘๖. เอเตส'โม โลเป.

เมื่อวิภัตติถูกลบแล้ว แปลงที่สุดของศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น เป็น โอ ท่ามกลางสมาสและตัทธิต.

๑๘๘ : ๑๑๕. พุรหุมนฺ-ตฺต-สข-ราชาทิตฺ อํมานํ.

หลังจากศัพท์มี พุรหุมนฺ, อตฺต, สข และ ราชน เป็นต้น แปลง
อวิภัตติ เป็น อานํ บ้าง.

เช่น	พุรหุมนํ, พุรหุมนํ	= พุรหุมน + อํ	ซึ่ง...พรม
	อตฺตํ, อตฺตํ	= อตฺต + อํ	ซึ่ง...ตน
	สขํ, สขํ	= สข + อํ	ซึ่ง...เพื่อน
	ราชานํ, ราชํ	= ราช + อํ	ซึ่ง...พระราช

๑๘๙ : ๑๑๓. สํยา จ.

หลังจากศัพท์มี พุรหุมนฺ, อตฺต, สข และ ราชน เป็นต้น แปลง
สิวิภัตติ เป็น อ.

เช่น	พุรหุมา	= พุรหุมน + สิ	พรม
	อตฺตา	= อตฺต + สิ	ตน
	สขา	= สข + สิ	เพื่อน
	ราชา	= ราช + สิ	พระราช

๑๙๐ : ๑๑๔. โยหนฺมานโน.

หลังจากศัพท์มี พุรหุมนฺ, อตฺต, สข และ ราชน เป็นต้น แปลง
โยวิภัตติ เป็น อานโน.

เช่น	พุรหุมานโน	= พุรหุมน + โย	พรมทั้งหลาย
	อตฺตานโน	= อตฺต + โย	ตนทั้งหลาย
	สขานโน	= สข + โย	เพื่อนทั้งหลาย
	ราชานโน	= ราช + โย	พระราชทั้งหลาย

๑๙๑ : ๑๓๐. สขโต จาโย-โน.

หลังจากสขศัพท์ แปลง โยวิภัตติ เป็น อายโย และ โน.

เช่น	สขายโย, สขินโน	= สข + โย	เพื่อนทั้งหลาย
------	----------------	-----------	----------------

๑๙๒ : ๑๓๕. สุมิ'เม.

หลังจากสขศัพท์นั้น แปลง สุมิวิภัตติ เป็น เอ.

เช่น สখে = สข + สุมิ ใน...เพื่อน

๑๙๓ : ๑๒๒. พรหมโต คสฺส จ.

หลังจากพรหมศัพท์ แปลง ลีอาลปะนะที่ชื่อ ค เป็น เอ.

เช่น เห พรหม = พรหม + ลี (ค) เนะ...พรหม

๑๙๔ : ๑๓๑. สขนุตสฺสึ โน-นา-นํ-เสสุ.

เพราะ โน, นา, นํ และสวิภัตติ แปลงที่สุดของสขศัพท์ เป็น อี.

เช่น สخين = สข + โน (โย) อันว่าเพื่อนทั้งหลาย

สขินา = สข + นา ด้วย...เพื่อน

สขินํ = สข + นํ แก่...เพื่อนทั้งหลาย

สخين = สข + ส แก่...เพื่อน

สขิสฺส = สข + ส แก่...เพื่อน

๑๙๕ : ๑๓๔. อาโร หิมฺหิ วา.

เพราะหิวิภัตติ แปลงสระที่สุดของสขศัพท์ เป็น อาร บ้าง.

เช่น สขาเรหิ, สখেหิ = สข + หิ ด้วย..เพื่อนทั้งหลาย

สขาเรภิ, สখেภิ = สข + หิ ด้วย..เพื่อนทั้งหลาย

๑๙๖ : ๑๓๓. สฺส-น'มฺสฺสุ วา.

เพราะสฺส, นํ และอวิภัตติ แปลงสระที่สุดของสขศัพท์เป็น อาร บ้าง

เช่น สขาเรสฺส, สখেสฺส = สข + สฺส ใน...เพื่อนทั้งหลาย

สขารานํ, สخينํ = สข + นํ แก่...เพื่อนทั้งหลาย

สขารํ, สخينํ = สข + อํ ซึ่ง...เพื่อน

๑๙๗ : ๑๒๕. พุรหุ^๑มโต^๒ ตุ^๓ สุมิ^๔ นิ.

หลังจากพุรหุ^๑มศัพท์ แปลง สุมิ^๔วิภัตติ เป็น นิ

เช่น พุ^๑รหุ^๑ม^๑นิ = พุ^๑รหุ^๑ + สุมิ^๑ ใน...พรหม

๑๙๘ : ๑๒๓. อุ^๑ตุ^๒ตี^๓ ส-นา^๔สุ.

เพราะ ส และนา^๔วิภัตติ แปลงสระที่^๑สุดของพุรหุ^๑มศัพท์ เป็น อุ.

เช่น พุ^๑รหุ^๑ม^๑โน = พุ^๑รหุ^๑ + ส แก่...พรหม

พุ^๑รหุ^๑ม^๑นา = พุ^๑รหุ^๑ + นา ด้วย...พรหม

๑๙๙ : ๑๕๘. ส^๑ต^๒ถุ^๓-ปี^๔ตา^๕ที^๖น^๗'มา^๘ สิ^๑สุมิ^๒ สิ^๓โล^๔โป^๕ จ.

เพราะสิ^๑วิภัตติ แปลงสระที่^๑สุดของศัพท์มี ส^๑ต^๒ถุ^๓ และ ปี^๔ตุ^๕ เป็นต้น เป็น อา และลบสิ^๑วิภัตติ.

เช่น ส^๑ต^๑ถา = ส^๑ต^๑ถุ + สิ^๑ พระศาสดา

ปี^๑ตา = ปี^๑ตุ + สิ^๑ ปีตา

มา^๑ตา = มา^๑ตุ + สิ^๑ มารดา

๒๐๐ : ๑๕๙. อ^๑ญ^๒เ^๓เย^๔สุ^๕'วาร^๖ตุ^๗ตี.

เพราะวิ^๑ภัตติ^๑เหล่านี้^๑จากสิ^๑วิภัตติ^๑ แปลงที่^๑สุดของศัพท์มี ส^๑ต^๒ถุ^๓ และ ปี^๔ตุ^๕ เป็นต้น เป็น อาร.

เช่น ส^๑ต^๑ถา^๑ริ = ส^๑ต^๑ถุ + อ^๑ ซึ่งครู

ส^๑ต^๑ถา^๑เร^๑หิ = ส^๑ต^๑ถุ + หิ ด้วย...ครูทั้งหลาย

ปี^๑ต^๑ริ = ปี^๑ตุ + อ^๑ ซึ่งปีตา

ปี^๑ต^๑เร^๑หิ = ปี^๑ตุ + หิ ด้วย...ปีตาทั้งหลาย

๒๐๑ : ๑๖๓. วา^๑ น^๒ม^๓หิ.

เพราะน^๑วิภัตติ^๑ แปลงสระที่^๑สุดของศัพท์มี ส^๑ต^๒ถุ^๓ และ ปี^๔ตุ^๕ เป็นต้น เป็น อาร บ้าง.

เช่น	สตถารานั	= สตถุ + นั	แก้...ครูทั้งหลาย
	ปิตรานั	= ปิตุ + นั	แก้...บิดาทั้งหลาย

๒๐๒ : ๑๖๔. สตถุหน'ตตญจ.

เพราะวิภัตติ แปลงสระที่สุดของสตถาที่คณะศัพท์ เป็น อ บ้าง.

เช่น	สตถานั	= สตถุ + นั	แก้...ครูทั้งหลาย
	ปิตานั	= ปิตุ + นั	แก้...บิดาทั้งหลาย

๒๐๓ : ๑๖๒. อุ สสุมี สโลโป จ.

เพราะวิภัตติ แปลงสระที่สุดของศัพท์มี สตถุ และ ปิตุ เป็นต้น เป็น อุ บ้าง และลบวิภัตติ.

เช่น	สตถุ, สตถุสสุ, สตถุโน	= สตถุ + ส	แก้...ครู
	ปิตุ, ปิตุสสุ, ปิตุโน	= ปิตุ + ส	แก้...บิดา

๒๐๔ : ๑๖๗. สกมณฑาตาทีนญจ.

เพราะวิภัตติ แปลงสระที่สุดของศัพท์มี สกมณฑาตุ เป็นต้น เป็น อุ และลบวิภัตติ.

เช่น	สกมณฑาตุว อสุส ราชิโน	= สกมณฑาตุ + ส
	แก้พระราช	พระนามว่าสกมันฑาตุพระองค์นั้นนั้นแหละ

๒๐๕ : ๑๖๐. ตโต โยหน'โม ตุ.

หลังจากอารอาเทศนั้น แปลง โยวิภัตติ เป็น โอ.

เช่น	สตถาโร	= สตถุ + โย	ครูทั้งหลาย
	ปิตโร	= ปิตุ + โย	บิดาทั้งหลาย
	มาตโร	= มาตุ + โย	มารดาทั้งหลาย

๒๐๖ : ๑๖๕. ตโต สุมิ'มิ.

หลังจากอารอาเทศนั้น แปลง สุมิวิภัตติ เป็น อิ.

เช่น	สตฺถริ	= สตฺถุ + สฺมี	ใน...ครู
	ปีตริ	= ปีตุ + สฺมี	ใน...บิดา
	มาตริ	= มาตุ + สฺมี	ใน...มารดา

๒๐๗ : ๑๖๑. นา อา.

หลังจากอารอาเทศนั้น แปลง นาวิภัตติ เป็น อา.

เช่น	สตฺถารา	= สตฺถุ + นา	ด้วย...ครู
	ปีตรา	= ปีตุ + นา	ด้วย...บิดา
	มาตรา	= มาตุ + นา	ด้วย...มารดา

๒๐๘ : ๑๖๖. อาโร รสฺส'มิกาเร.

เพราะอิอักษรหลัง รสสะ อารอาเทศ เป็น อร.

เช่น	สตฺถริ	= สตฺถุ + สฺมี	ใน...ครู
	ปีตริ	= ปีตุ + สฺมี	ใน...บิดา
	มาตริ	= มาตุ + สฺมี	ใน...มารดา

๒๐๙ : ๑๖๘. ปีตาทีน'มสิมุหิ.

เพราะวิภัตติที่ไม่ใช่วิภัตติ รสสะ อารอาเทศ ของศัพท์มี ปีตุ เป็นต้น เป็น อร.

เช่น	ปีโตร	= ปีตุ + โย	บิดาทั้งหลาย
	ปีตรา	= ปีตุ + นา	ด้วย...บิดา

๒๑๐ : ๒๓๙. ตยา-ตยีนํ ตกาโร ตฺวตฺตํ วา.

แปลง ตอักษร ของ ตยา และ ตยิ เป็น ตว บ้าง.

เช่น	ตฺวยา, ตยา	= ตฺมุห + นา	ด้วย...ท่าน
	ตฺวยิ, ตยิ	= ตฺมุห + สฺมี	ใน...ท่าน

๒.๔ - นามกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๔

๒๑๑ : ๑๒๖. **อดุต'นุโต หิสุมิ'มนตุดิ.**

เพราะหิวิ'ภัตติ แปลงที่สุดของอดุตศัพท์ เป็น อน.

เช่น อดุต'เนหิ, อดุต'เนภิ = อดุต + หิ ด้วย...ตนทั้งหลาย

๒๑๒ : ๑๒๙. **ตโต สุมิ นิ.**

หลังจากอดุตศัพท์นั้น แปลง สุมิ'ภัตติ เป็น นิ.

เช่น อดุต'นิ = อดุต + สุมิ ใน...ตน

๒๑๓ : ๑๒๗. **สสุส โน.**

หลังจากอดุตศัพท์ แปลง สวิ'ภัตติ เป็น โน.

เช่น อดุต'โน = อดุต + ส แก่...ตน

๒๑๔ : ๑๒๘. **สุมา นา.**

หลังจากอดุตศัพท์นั้น แปลง สุมา'ภัตติ เป็น นา.

เช่น อดุต'นา = อดุต + สุมา แต่...ตน

๒๑๕ : ๑๔๑. **ฉ-ลโต จ.**

หลังจาก ฉ และ ล แปลง สุมา'ภัตติ เป็น นา.

เช่น อกุ'คินา = อกุ'คิ + สุมา (อิ-ฉ)

ทณ'ทีนา = ทณ'ที + สุมา (อี-ฉ)

ภิก'ขุนา = ภิก'ขุ + สุมา (อุ-ล)

สย'มฺภุนา = สย'มฺภุ + สุมา (อุ-ล)

๒๑๖ : ๑๘๐. **ฉ-ปโต สุมิ ยัม วา.**

หลังจาก ฉ และ ป แปลง สุมิ'ภัตติ เป็น ยัม บ้าง.

เช่น กณฺ'ณายัม, กณฺ'ณาย = กณฺ'ณา + สุมิ (อา-ฉ)

รตฺติยํ, รตฺติยา	=	รตฺติ + สฺมี	(อิ-ป)
อิตฺติยํ, อิตฺติยา	=	อิตฺติ + สฺมี	(อี-ป)
ยาคุยํ, ยาคุยา	=	ยาคุ + สฺมี	(อุ-ป)
วฐฺยํ, วฐฺยา	=	วฐฺ + สฺมี	(อุ-ป)

๒๑๗ : ๑๙๙. โยหนํ นิ นปฺสเกหิ.

หลังจากนปฺสกลิงค์ แปลง โยวิภัตติทั้งปวง เป็น นิ บ้าง.

เช่น	อภฺจฺนิ, อภฺจฺ	=	อภฺจฺ + โย	กระดุกทั้งหลาย
	อายุนิ, อายุ	=	อายุ + โย	อายุทั้งหลาย

๒๑๘ : ๑๙๖. อโต นิจจํ.

หลังจากนปฺสกลิงค์อันเป็นอकारันต์ แปลง โยวิภัตติ เป็น นิ
แนนอน.

เช่น	จิตฺตา, จิตฺตานิ	=	จิตฺต + โย	จิตทั้งหลาย
------	------------------	---	------------	-------------

๒๑๙ : ๑๙๕. สึ.

หลังจากนปฺสกลิงค์อันเป็นอकारันต์ แปลง สิวิภัตติ เป็น อํ
แนนอน.

เช่น	จิตฺตํ	=	จิตฺต + สึ	จิต
------	--------	---	------------	-----

๒๒๐ : ๗๔. เสสโต โลปํ คสิปิ.

หลังจากลิงค์ที่เหลือที่ถูกแสดงแล้วด้วยสูตรว่า “สึ, โส, สุยา จ”
เป็นต้นนั้น ลป ค(สึอาลปนนะ)และสิปฺฐมาวิภัตติ.

เช่น	โกติ อิตฺติ	=	อิตฺติ + ค (สึ)	(อาลปนนะ)
	สา อิตฺติ	=	อิตฺติ + สึ	(ปฺฐมา)
	โก ภิกุขุ	=	ภิกุขุ + ค (สึ)	(อาลปนนะ)
	ภิกุขุ	=	ภิกุขุ + สึ	(ปฺฐมา)

๒๒๑ : ๒๘๒. สพฺพาส'มาวุโส'ปสคฺค-นิปาตาทีหิ จ.

หลังจากอาวุโสศัพท์ อุปสัค และนิบาตเป็นต้น ลบวิภัตติทั้งปวง
แน่นอน.

เช่น	ตฺวํ ปนาวุโส.	=	อาวุโส + ลี
	ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ก็ ท่านเล่า?		
	ตุมฺเห ปนาวุโส.	=	อาวุโส + โย
	ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ พวกท่านเล่า?		
	ปทโส ฌมฺมํ วาเจยฺย.	=	ปทโส + นา
	บุคคล พึงให้กล่าวธรรมโดยบท		
	วิหารํ เสว อุปคฺจเจยฺย.	=	เสว + สฺมี
	บุคคลพึงเข้าไปสู่วิหารในวันพรุ่งนี้		

๒๒๒ : ๓๔๒. ปฺมสฺส ลิงฺคาคีสุ สฺมาเสสุ.

เพราะบทหลังมี ลิงคศัพท์เป็นต้น ลบสระที่สูงสุดของปุมศัพท์
ในสมาสทั้งหลาย.

เช่น	ปฺลฺลลิงฺคํ	=	ปฺม + ลิงฺค	(จัมฐิตัพฺปปริสสมาส)
	ปฺมฺภาโว	=	ปฺม + ภาว	(จัมฐิตัพฺปปริสสมาส)
	ปฺมฺโกกิลโล	=	ปฺม + โกกิล	(กัมมชารยสมาส)

๒๒๓ : ๑๘๘. อํ ย'มิตฺ ปสญฺญโต.

หลังจากอีอันมีชื่อว่า ป แปลง อวิภัตติ เป็น ย บ้าง.

เช่น	อิตฺถิยํ, อิตฺถี	=	อิตฺถี + อํ	ซึ่ง...ผู้หญิง
------	------------------	---	-------------	----------------

๒๒๔ : ๑๕๓. หนํ ฌโต กตรสฺสา.

หลังจาก ฌ อันถูกกระทำเป็นรัสสะแล้ว แปลง อวิภัตติ เป็น หน.

เช่น	ทณฺฑินํ	=	ทณฺฑี + อํ	ซึ่ง...ผู้มีไม้เท้า
	โกคินํ	=	โกคี + อํ	ซึ่ง...ผู้มีทรัพย์

๒๒๕ : ๑๕๑. โยหน โน.

หลังจาก ฌ อันถูกกระทำเป็นรัสสะแล้ว แปลง โยวิภัตติ เป็น โน.

เช่น ทณฺหิโน = ทณฺหี + โย (ปฐมา/ทุติยา)
 เห ทณฺหิโน = ทณฺหี + โย (อาลปนะ)

๒๒๖ : ๑๕๔. สฺมี นิ.

หลังจาก ฌ อันถูกกระทำเป็นรัสสะแล้ว แปลง สฺมีวิภัตติ เป็น นิ.

เช่น ทณฺหิณี = ทณฺหี + สฺมี ใน...ผู้มีไม้เท้า

๒๒๗ : ๒๗๐. กิสฺส ก เว จ.

เพราะวปัจจัยหลัง แปลง กิ เป็น ก.

เช่น กฺว คโตสิ ตฺว. = กิ + ว ท่านจะไปไหนครับ?

๒๒๘ : ๒๗๒. กุ หี-หฺสู จ.

เพราะ หี และ หฺปัจจัย แปลง กิ เป็น กุ.

เช่น กุหี คจฺฉสิ = กิ + หี ท่านจะไปไหน?
 กุหฺ คจฺฉสิ = กิ + หฺ คุณจะไปไหน?

๒๒๙ : ๒๒๖. เสเสฺสุ จ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่เหลือจากวปัจจัย แปลง กิ เป็น ก บ้าง.

เช่น โโก ปกาโร กถฺ = กิ + ถฺ ประการไร, อย่างไร

๒๓๐ : ๒๖๒. ตฺร-โต-เถสุ จ.

เพราะ ตฺร, โต และ ถปัจจัย แปลง กิ เป็น กุ.

เช่น กุตฺร = กิ + ตฺร ใน...ไหน
 กุโต อาคโตสิ ตฺว = กิ + โต ท่านมาจากไหนคะ

กุดถ = กี่ + ถ ใน...ไหน

๒๓๑ : ๒๖๓. สพฺพสฺเส'ตสฺสา'กาโร วา.

เพราะ โต และถปัจจัย แปลง เอตศัพท์ทั้งตัว เป็น อ บ้าง.

เช่น อโต, เอตโต = เอต + โต แต่...นั้น

อตถ, เอตถ = เอต + ถ ใน...นั้น

๒๓๒ : ๒๖๗. เตฺร นิจฺจํ.

เพราะตฺรปัจจัย แปลง เอตศัพท์ทั้งตัว เป็น อ แน่นอน.

เช่น อตฺร = เอต + ตฺร ใน...นั้น

๒๓๓ : ๒๖๘. เอ โต-เถสฺ จ.

เพราะ โต และถปัจจัย แปลง เอตศัพท์ทั้งตัว เป็น เอ บ้าง.

เช่น เอตโต, อโต = เอต + โต แต่...นั้น

เอตถ, อตถ = เอต + ถ ใน...นั้น

๒๓๔ : ๒๖๕. อิมสฺสิ ถํ-ทานิ-ห-โต-เธสฺ จ.

เพราะ ถํ, ทานิ, ห, โต และ ฐปัจจัย แปลง อิมศัพท์ทั้งตัว เป็น อี.

เช่น อิตถํ = อิม + ถํ อย่างนี้

อิตานิ = อิม + ทานิ ในกาลนี้, บัดนี้

อิห = อิม + ห ใน...นี้

อิตโต = อิม + โต แต่...นี้

อิฐ = อิม + ฐ ใน...นี้

๒๓๕ : ๒๘๑. อ ฐฺนามุหิ จ.

เพราะฐฺนาปัจจัย แปลง อิมศัพท์ทั้งตัว เป็น อ.

เช่น อฐฺนา = อิม + ฐฺนา ในกาลเดียวกันนี้

๒๓๖ : ๒๘๐. เอต รหิมฺหิ.

เพราะรหิปัจจัย แปลง อิมศัพท์ทั้งตัว เป็น เอต.

เช่น เอตฺรหิ = อิม + รหิ ในกาลบัดนี้

๒๓๗ : ๑๗๖. อิตฺถิย'มโต อาปจฺจโย.

หลังจากอकारันต์อันเป็นไปอยู่ในอิตถิลิงค์ ลง อาปัจจัย.

เช่น กณฺณา = กณฺณ + อา สวาน้อย

สทฺธา = สทฺธ + อา ความเชื่อ

สพฺพา = สพฺพ + อา ทั้งปวง

๒๓๘ : ๑๘๗. นทาทีโต วา อี.

หลังจากศัพท์อันเหมือนกับ นทศัพท์ และจาก อุ,โอการันต์อันไม่เหมือนกับ นทศัพท์ อันเป็นไปอยู่ในอิตถิลิงค์ ลง อีปัจจัย บ้าง.

เช่น นที = นท + อี (นทาที)

กุมารี = กุมาร + อี (นทาที)

ปฺฤวี = ปฺฤ + อี (อนทาที)

คาวี = โค + อี (อนทาที)

๒๓๙ : ๑๙๐. ฌว-ณิก-ณฺยย-ณ-นฺตุหิ.

หลังจากศัพท์อันมี ฌว, ฌิก, ฌยย, ฌ และ นฺตฺปัจจัยเป็นที่สุดอันเป็นไปอยู่ในอิตถิลิงค์ ลง อีปัจจัย.

เช่น มาณวี = มาณว + อี (ฌว)

นาวิกี = นาวิก + อี (ฌิก)

เวณเตยฺยี = เวณเตยฺย + อี (ณฺยย)

โคตมী = โคตม + อี (ณ)

คฺุณวตี = คฺุณวณฺตฺ + อี (นฺตฺ)

๒๔๐ : ๑๙๓. ปติ-ภิกขุ-ราชี'การ'นุเตหิ อินี.

หลังจาก ปติ, ภิกขุ, ราชศัพท์ และศัพท์อันมีอักษรเป็นที่สุด
อันเป็นไปอยู่ในอิตถิลิงค์ ลง อินีปัจจัย.

เช่น คหปตานี	= คหปติ + อินี	หญิงแม่เรือน
ภิกขุณี	= ภิกขุ + อินี	ภิกษุณี
ราชินี	= ราช + อินี	พระราชินี
หตถินี	= หตถี + อินี	ช่างพัง

๒๔๑ : ๑๙๑. นุตฺตฺส ต'มีกาเร.

เพราะอีอักษร แปลง นุตฺปัจจัยทั้งตัว เป็น ต บ้าง.

เช่น คุณวดี, คุณานดี	= คุณวนุต + อี	หญิงผู้มีคุณ
----------------------	----------------	--------------

๒๔๒ : ๑๙๒. ภาโต โภโต.

เพราะอีอักษรอันเป็นไปในอิตถิลิงค์ แปลง ภานุตศัพท์ทั้งตัว
เป็น โภต.

เช่น โภติ อยเย	= ภานุต + อี	แน่...แม่เจ้าผู้เจริญ
----------------	--------------	-----------------------

๒๔๓ : ๑๑๐. โภ เค ตฺ.

เพราะค(สือาลปนะ) แปลง ภานุตศัพท์ทั้งตัว เป็น โภ.

เช่น โภ ปุริส	= ภานุต + ค (สิ)	แน่...บุรุษผู้เจริญ
---------------	------------------	---------------------

๒๔๔ : ๗๒. อการ-ปิตาท'ย'นุทาน'มา.

เพราะค(สือาลปนะ) แปลงอีอักษรและที่สุดของศัพท์มี ปิต
เป็นต้น เป็น อา.

เช่น โภ ปุริสา	= ปุริส + ค (สิ)	แน่...บุรุษผู้เจริญ
โภ ปิตา	= ปิตุ + ค (สิ)	แน่...บิดาผู้เจริญ

๒๔๕ : ๑๕๒. ฌ-ล-ปา รสุสิ.

เพราะค(สีอาปลนะ) รัสสะ ฌ, ล และ ป.

เช่น	โก ทณฺหิ	= ทณฺหิ + ค (สี)	(อี-ฌ)
	โก สยมฺภุ	= สยมฺภุ + ค (สี)	(อุ-ล)
	โกติ อิตฺถิ	= อิตฺถิ + ค (สี)	(อี-ป)
	โกติ วฐุ	= วฐุ + ค (สี)	(อุ-ป)

๒๔๖ : ๗๓. อากาโร วา.

เพราะค(สีอาปลนะ) รัสสะ อา เป็น อ บ้าง.

เช่น	โก ราช, ราชา	= ราช + ค (สี)	ข้าแต่...พระราชา
------	--------------	----------------	------------------

จบ นามกัปป กัณฑ์ที่ ๔

๒.๕ - นามกัปป กัณฑ์ที่ ๕**๒๔๗ : ๒๖๑. ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.**

ตั้งปัจจัยมี โต เป็นต้น ชื่อว่าวิภตฺติ.

เช่น	สพฺพโต	= สพฺพ + โต	โดย...ทั้งปวง
------	--------	-------------	---------------

๒๔๘ : ๒๖๐. กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ.

โตปัจจัย ลงในอรรถปัญจมีวิภตฺติ บ้าง.

เช่น	สพฺพโต	= สพฺพ + โต	แต่...ทั้งปวง
------	--------	-------------	---------------

๒๔๙ : ๒๖๖. ตฺร-ถ สตุตฺมียา สพฺพนาเมหิ.

หลังจากสัพพนาม ลง ตฺร และ ถปัจจัย ในอรรถสัตตมีวิภตฺติ.

เช่น	สพฺพตฺร	= สพฺพ + ตฺร	ใน...ทั้งปวง
	สพฺพตฺถ	= สพฺพ + ถ	ใน...ทั้งปวง

๒๕๐ : ๒๖๘. สพุพโต ธิ.

หลังจากสพุพศัพท์ ลง ธิ ปัจจัยในอรรณสัตตมีวิภัติ.

เช่น สพุพธิ, สพุพสมิ = สพุพ + ธิ ใน...ทั้งปวง

๒๕๑ : ๒๖๙. กิสฺมา โว.

หลังจากกีสฺพท์ ลง ว ปัจจัยในอรรณสัตตมีวิภัติ.

เช่น กว คโตสิ ตฺว = กิ + ว ท่านจะไปไหนคะ?

๒๕๒ : ๒๗๑. หี-หิ-หิญจัน.

หลังจากกีสฺพท์ ลง หี, หิ และ หิญจัน ปัจจัยในอรรณสัตตมีวิภัติ.

เช่น กุหี = กิ + หี ใน...ไหน

กุหิ = กิ + หิ ใน...ไหน

กุหิญจัน = กิ + หิญจัน ใน...ไหน

๒๕๓ : ๒๗๓. ตมฺหา จ.

หลังจากตศฺพท์ ลง หี และ หิ ปัจจัยในอรรณสัตตมีวิภัติ.

เช่น ตหี = ต + หี ใน...นั้น

ตหิ = ต + หิ ใน...นั้น

๒๕๔ : ๒๗๔. อิมฺสฺมา ห-ธา จ.

หลังจากอิมศฺพท์ ลง ห และ ฐ ปัจจัยในอรรณสัตตมีวิภัติ.

เช่น อิมห = อิม + ห ใน...นี้

อิมฐ = อิม + ฐ ใน...นี้

๒๕๕ : ๒๗๕. ยโต หี.

หลังจากยศฺพท์ ลง หี ปัจจัยในอรรณสัตตมี.

เช่น ยหี = ย + หี ใน...ใด

๒๕๖ : ๐. กาลเ.

นักศึกษ่าพึงทราบว่าสูตรนี้เป็นสูตรสำหรับตามไป.

๒๕๗ : ๒๗๖. กิ-สพฺพ'ญเ'ก-ย-กุหิ ทา-ทาจน'

หลัง กิ, สพฺพ, อญฺญ, เอก, ย และ กุศััพท์ ลง ทา และ ทาจน'ปัจจย ในอรรถกาลสัตตมี.

เช่น	กทา	= กิ + ทา	ในกาลไร
	สพฺพทา	= สพฺพ + ทา	ในกาลทั้งปวง
	อญฺญทา	= อญฺญ + ทา	ในกาลอื่น
	เอกทา	= เอก + ทา	ในกาลครั้งหนึ่ง
	ยทา	= ย + ทา	ในกาลใด
	กุทาจน'	= กิ + ทาจน'	ในกาลไหน

๒๕๘ : ๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ.

หลังจากตศัพท์ ลง ทานิ และ ทาปัจจย ในอรรถกาลสัตตมี.

เช่น	ตทานิ	= ต + ทานิ	ในกาลนั้น
	ตทา	= ต + ทา	ในกาลนั้น

๒๕๙ : ๒๗๙. อิมสฺมา รหิ-ธฺนา-ทานิ จ.

หลังจากอิมศัพท์ ลง รหิ, ธฺนา และ ทานิปัจจย ในอรรถกาลสัตตมี.

เช่น	เอตรหิ	= อิม + รหิ	ในกาลบัดนี้
	อธฺนา	= อิม + ธฺนา	ในกาลเดี๋ยวนี
	อิทานิ	= อิม + ทานิ	ในกาลนี้

๒๖๐ : ๒๗๗. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา.

เพราะทาปัจจย แปลง สพฺพศัพท์ เป็น ส บ้าง.

เช่น สทา, สพุพทา = สพุพ + ทา ในกาลทุกเมื่อ

๒๖๑ : ๓๖๙. อวณโณ เย โลปญจ.

เพราะยปัจจัย ลปอวณณะ.

เช่น พาสุสจจํ = พหุสุต + ญย ความเป็นพหุสูตร
 โกสลลํ = กุสล + ญย ความเป็นผู้ฉลาด
 อาธิปจจํ (จศัพท์) = อธิปติ + ญย ความเป็นอธิบดี

๒๖๒ : ๓๙๑. วุฑฒสฺส โช อธิญฺเจสฺ.

เพราะ อธิ และ อธิญปัจจัย แปลง วุฑฒศัพท์ เป็น ช.

เช่น เชยโย = วุฑฒ + อธิ เจริญกว่า
 เชฏโฐ = วุฑฒ + อธิญ เจริญที่สุด

๒๖๓ : ๓๙๒. ปสตุถสฺส โส จ.

เพราะ อธิ และ อธิญปัจจัย แปลง ปสตุถศัพท์ เป็น ส.

เช่น เสยโย = ปสตุถ + อธิ ประเสริฐกว่า
 เสฏโฐ = ปสตุถ + อธิญ ประเสริฐที่สุด

๒๖๔ : ๓๙๓. อนฺตีกสฺส เนโท.

เพราะ อธิ และ อธิญปัจจัย แปลง อนฺตีกศัพท์ เป็น เนท.

เช่น เนทโย = อนฺตีก + อธิ ไกลกว่า
 เนทโฐ = อนฺตีก + อธิญ ไกลที่สุด

๒๖๕ : ๓๙๔. พาฬฺหสฺส สาโร.

เพราะ อธิ และ อธิญปัจจัย แปลง พาฬฺหศัพท์ เป็น สาธ.

เช่น สาธโย = พาฬฺห + อธิ มั่นคงกว่า
 สาธโฐ = พาฬฺห + อธิญ มั่นคงที่สุด

๒๖๖ : ๓๙๕. อปฺปสฺส กณฺ.

เพราะ อีย และ อิฏฺฐัจจัจย แปลง อปฺปศัप्พท์ เป็น กณฺ.

เช่น	กณฺโຍ	= อปฺป + อีย	น้อยกว่า
	กณฺโฏจ	= อปฺป + อิฏฺฐ	น้อยที่สุด

๒๖๗ : ๓๙๖. ยฺวานญจ.

เพราะ อีย และ อิฏฺฐัจจัจย แปลง ยฺวศัप्พท์ เป็น กณฺ.

เช่น	กณฺโຍ	= ยฺว + อีย	หนุ่่มกว่า
	กณฺโฏจ	= ยฺว + อิฏฺฐ	หนุ่่มที่สุด

๒๖๘ : ๓๙๗. วนฺตฺ-มนฺตฺ-วินญจ โลโป.

เพราะ อีย และ อิฏฺฐัจจัจย ลบ วนฺตฺ, มนฺตฺ และ วิปฺจัจย.

เช่น	คฺณโຍ	= คฺณวนฺตฺ + อีย	มีคฺณกว่า
	คฺณโฏจ	= คฺณวนฺตฺ + อิฏฺฐ	มีคฺณที่สุด
	สตีโຍ	= สตีมนฺตฺ + อีย	มีสติกว่า
	สตีโฏจ	= สตีมนฺตฺ + อิฏฺฐ	มีสติที่สุด
	เมธโຍ	= เมธาวิ + อีย	มีปัญญากว่า
	เมธโฏจ	= เมธาวิ + อิฏฺฐ	มีปัญญาที่สุด

๒๖๙ : ๔๑. ยวตฺ ต-ล-น-ทการานํ พฺยญฺชานานิ จ-ล-ณ-ชการตฺตํ.

แปลง ตฺย เป็น จ, แปลง ลฺย เป็น ล, แปลง ญฺย เป็น ญ, แปลง

ทฺย เป็น ช.

เช่น	พาหุสฺสจฺจํ	= พหุสฺส + ญฺย	ความเป็นพหุสฺส
	เวปฺปุลล์	= วิปฺล + ญฺย	ความไพบูลย์
	อญฺญาโຍ	= อนิ + อาโຍ	ไม่ใช่วิธี
	โสหชฺชํ	= สห + ญฺย	ความมีใจดี

๓.การรกกัณฑ์

๒๗๐ : ๑๒๐. อมฺห-ตุมฺห-นฺตุ-ราช-พฺรหฺม'ตฺต-สข-สฺตฺถุ-ปีตาทีหิ สุมา
 นา'ว.

หลังจากศัพท์มี อมฺห, ตุมฺห, นฺตุ, ราช, พฺรหฺม, อตฺต, สข, สฺตฺถุ
 และ ปีตุ เป็นต้น ตั้ง สุมาวิภัติ เป็นเหมือน นาวิภัติ. (แปลง สุมา เป็น นา)

เช่น	มยา	= อมฺห + สุมา	จากข้าพเจ้า
	ตยา	= ตุมฺห + สุมา	จากท่าน
	คุณฺวตา	= คุณฺวนฺตุ + สุมา	จากผู้มีคุณ
	รณฺญา	= ราช + สุมา	จากพระราชา
	พฺรหฺมฺนา	= พฺรหฺม + สุมา	จากพรหม
	อตฺตนา	= อตฺต + สุมา	จากตน
	สขินา	= สข + สุมา	จากเพื่อน
	สฺตฺถารา	= สฺตฺถุ + สุมา	จากพระศาสดา
	ปีตรา	= ปีตุ + สุมา	จากบิดา

จบ นามกัณฑ์ที่ ๕

จบ นามสูตร

๓ - การรกกัณฑ์

๒๗๑ : ๘๘ (๓๐๘) ยสุมา'ทเปติ ภย'มาทตฺเต วา ต'ทปาทาน.

ย่อมหลิกไป จากการกใด ก็ดี, ความกลัว ย่อมเกิด จากการกใด
 ก็ดี, ย่อมเรียนเอาจากการกใด ก็ดี การกนั้น ชื่อว่าอุปาทาน.

เช่น	คามา	อเปฺนฺติ	มฺนโย.	= คาม + สุมา
	พระมุนีทั้งหลาย	ย่อมหลิกออก	จากหมู่บ้าน	

โจรา ภัย ชายเต. = โจร + สุมา

ภัย ย่อมเกิด จากโจร

อาจารย์ปชุฌาเยหิ สิกขุ คณฺหาติ สิสฺโส. = -อุปชฌาย + หิ
ศิษย์ ย่อมศึกษา สิกขา จากอาจารย์และอุปชฌาย์

๒๗๒ : ๓๐๙. ธาตุ-นามาน'มุปลศค-โยคาคีสุวปี จ.

การกใดมีอยู่ในที่ประกอบแห่งธาตุและนาม และที่ประกอบมี
อุปสัคบทเป็นต้น การกนั้น ชื่อว่าอุปาทาน.

เช่น พุทฺธสุมา ปราเชนฺติ อญฺญตติตฺถิยา = พุทฺธ + สุมา

อัญญเตยฺรเถยฺทั้งหลาย ย่อมพ่ายแพ้ จากพระพุทฺธเจ้า

หิมวตา ปภวนฺติ ปญฺจ มหานทีโย. = หิมวตฺ + สุมา

แม่น้ำใหญ่ ๕ สาย ย่อมเกิดเบื่องแรก จากภูเขหิมพานต์

อรฺสุมา ชาโต ปฺตฺโต. = อฺร + สุมา

บุตร ผู้เกิด แต่อก

๒๗๓ : ๓๑๐. รกฺขณตฺถาน'มิจฺฉิตฺ.

การกใดที่ถูกปรารภนาในที่ประกอบแห่งธาตุที่มีอรรถการ
รักษา การกนั้น ชื่อว่าอุปาทาน.

เช่น กาเก รกฺขณฺติ ตณฺฑุลา. = ตณฺฑุล + สุมา

ย่อมรักษา ซึ่งกา ท. จากข้าวสาร

๒๗๔ : ๓๑๑. เยน วา'ทสุสนฺ.

การกที่ประสงค์เอาการไม่เห็น ชื่อว่าอุปาทาน บ้าง.

เช่น อุปชฌายา อนฺตรธายติ สิสฺโส. = อุปชฌาย + สุมา

ศิษย์ ย่อมหายไป จากพระอุปชฌาย์.

๒๗๕ : ๓๑๒. ทูร'นุ'ติ ก'ทุ-กาล-นิม'มาน-ต'วาโลป-ทิสาย'ค-
 วิภ'ต'าร'ป'โยค-สุ'ท'ป-ป'โม'จน-เห'ต'ุ-วิ'วิ'ต'ป-ป'มา'ณ-
 ป'พ'โยค-พ'น'ธ-ค'ณ'ว'จ-ป'ณ'ห-ก'ณ-โ'ก'ก'ต'ต'ู'สุ จ.

การกใด มีอยู่ในที่ประกอบแห่งทูลศัพท์และศัพท์อันมีอรรถทูลระ,
 ที่ประกอบแห่งอนุติศัพท์และศัพท์อันมีอรรถอันติกะ, ที่แสดงปริมาณ
 แห่งระยะทาง และกาลเวลา, ที่ลบ ตวาทัจยันตบท, ที่ประกอบแห่งทิสาศัพท์
 และศัพท์อันมีอรรถทิสาศัพท์, ที่ประกอบแห่งศัพท์อันมีอรรถจำแนก, ที่ประกอบ
 แห่งศัพท์อันมีอรรถลงตเว้น, ที่ประกอบแห่งศัพท์อันมีอรรถหมดจด, ที่ประกอบ
 แห่งศัพท์อันมีอรรถการพัน, ที่ประกอบแห่งศัพท์อันมีอรรถเหตุ, ที่ประกอบ
 แห่งศัพท์อันมีอรรถความสงบ, ที่ประกอบแห่งศัพท์อันมีอรรถการประมาณ,
 ที่ประกอบแห่งปัพพศัพท์เป็นต้น, ที่ประกอบแห่งศัพท์อันมีอรรถการผูก,
 การกล่าวซึ่งคุณ, การถาม, การตอบ, ศัพท์อันมีอรรถว่าเล็กน้อย, ศัพท์อันมี
 อรรถเหตุอันไม่ใช่เหตุกัตตา การกนั้น ชื่อว่าอุปาทาน.

เช่น ทูรโตว นมสนฺติ.

ทูลตถ.

ย่อมนอบน้อม แต่ที่ไกลเที่ยว

อนุติ กั คามา.

อนุติ กตถ

ที่ไกล จากหมู่บ้าน.

อิโต มฏฺราย จตุสุ โยชเนสุ สงฺกสฺสํ นาม นครํ อตฺถิ. อทุ

เมืองชื่อว่าสังกัสสะ มีอยู่ในโยชน ๔ จากเมืองมฏฺรานี้

อิโต ตินฺณํ มาसानํ อจฺจเยน ปรีนิพฺพายิสฺสตี. กาลนิมฺมาน.

ในกาลล่วงไปสามเดือน แต่กาลนี้ พระพุทธเจ้า จักปรีนิพพาน

ปาสาทา สงฺกเมยฺย

ตวาลोป.

ขึ้นแล้ว สู่ปราสาท ฟิงก้าวลง

ทกฺขินโต

ทิสาย'ค.

จากทิศใต้

ยโต ปณิตตโร वा วิสิญฺจตโร वा นตฺถิ. วิภตฺต.
 ธรรม อันประณีตกว่า ก็ดี อันประเสริฐกว่า ก็ดี
 กว่าพระนิพพานใด ย่อมไม่มี

ปาณาติปาตา เวรมณี. อารติปปโยค

การงดเว้น จากปาณาติบาต

โลภเนยฺยหิ ธมฺเมหิ สุทฺโธ อสฺสญฺโจะ. สุทฺธ.

บุคคล ผู้หมดจด ไม่เกลือกกลั้ว จากธรรม ท. ที่น่าต้องการ

มุตฺโตสฺมิ มารพฺนฺธา ปโมจน.

เรา เป็นผู้พ้นแล้ว จากบ่วงแห่งมาร

กสฺมา อิเชว มรณํ ภวิสฺสตี. เหตุวตฺถ.

ความตาย จักมีในที่นี้เพราะอะไร

วิวิตฺโต ปาปกา ธมฺมา. วิวิตตฺถ.

สังัดแล้วจากบาปกรรม

ทีฆโส นว วิทตฺถิโย สุกตฺวิทตฺถิยา ปมาณิกา กาเรตพฺพา.

พึงทำ ๙ คีบ โดยคีบพระสุคต ให้เป็นประมาณตามความยาว

ปุพฺเพว เม ภิกฺขเว สมฺโพธา. ปุพฺพโยค.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในกาลก่อนแต่กาลตรัสรู้ของเรานั้นเที่ยว

สตสฺมา พทฺโธ นโร รณฺญา. พนฺชนตฺถ.

คนอันพระราชাজองจำเพราะหนี้ ๑๐๐

ปฺญญา ย สุกตฺตี ยนฺตี. คุณวจน.

สัตว์ทั้งหลายย่อมไปสู่สุคติเพราะบุญ

กฺุโตสิ ตฺวํ. ปญฺห.

ท่านมาจากไหน?

ปาฏฺฐลิปฺตฺโต. กถน.

มาจากเมืองปาฏฐลีบุตร

โถกา มุจฺจนฺติ.

โถกตฺถ

สัตว์ทั้งหลาย ย่อมพิน โดยเล็กน้อย

กมฺมสฺส กตตฺตา อฺปจิตตฺตา อฺสุสหนฺตฺตา วิปฺลตฺตา

จกฺขุวิญญาณํ อฺปฺปนฺนํ โหติ.

อกตฺตริ (ญาปฺกเหตุ)

จักขุวิญญาณเกิดขึ้น เพราะกรรมถูกกระทำสั่งสมแล้ว
เพิ่มพูนไพบูลย์แล้ว

๒๗๖ : ๘๔ (๓๐๒) ยสฺส ทาทฺกาโม โรจเต ธารยเต वा ตํ สมฺปทานํ.
ประสงค์จะให้แก่การกใด, ย่อมชอบใจแก่การกใด, ย่อมทรงไว้
แก่การกใด, การกนั้น ชื่อว่าสัมปทาน.

เช่น สมณสฺส จีวรํ ทาทิ. = สมณ + ส

ย่อมถวาย ซึ่งจีวร แก่พระสมณะ.

สมณสฺส โรจเต สจฺจํ. = สมณ + ส

ความสัตย์ ย่อมชอบใจ แก่พระสมณะ.

เทวทตฺตสฺส สุวณฺณจฺจตฺตํ ธารยเต ยญฺญทตฺโต.=เทวทตฺต+ส

ยัญญทตฺต ย่อมทรงไว้ ซึ่งร่มทองคำ แก่เทวทต

๒๗๗ : ๓๐๓. สิลาม-หนฺ-จา-สฺป-ธาร-บิห-กฺฐ-ทฺหิ'สฺ'สฺย-ราธิกฺข-
ปจฺจาสุณ-อนฺุปติ คิณ-ปฺพุกตฺตา'โรจนตฺถ-ตทตฺถ-
ตุมตฺถา'ลมตฺถ-มญฺจา'นาทร'ปฺปาณินิ คตฺยตฺถกมฺมहि
อาสีสฺตฺถ-สมฺมุติ-ภियฺย-สฺตฺตมฺยตฺถสฺ จ.

การกที่มีอยู่ในที่ประกอบแห่ง สิลามธาตุ หนฺธาตุ จาธาตุ สฺปธาตุ
ธฺรธาตุ บิหธาตุ กฺฐธาตุ ทฺหธาตุ อฺสฺสธาตุ อฺสุยธาตุ ราธธาตุ อิกฺขธาตุ
กตฺตาในประโยคหน้าของสุธาตุนั้นมีปติและอาอุปสัคเป็นบทหน้า คิธาตุ
อันมีอนุและปติอุปสัคเป็นบทหน้า อรรถการกล่าว ประโยชน์ของกิริยานั้น
อรรถตุ้ปัจจัย อรรถของอลัศัพท์ อรรถอันไม่ใช่สัตว์อันถูกไม่เคารพ

ในที่ประกอบแห่งมณฑล ในกรรมของชาติอันมีอรรถการไป ในที่ประกอบ
แห่งศัพท์ อันมีอรรถการปรารภที่ประกอบแห่งสมมุติศัพท์ ที่ประกอบ
แห่งภิกษุศัพท์ และในอรรถสัตตมีวิภัติ การกนั้น มีชื่อว่าสัมปทาน.

เช่น	พุทธสฺส สิลามเต. ยอมสรรเสริญ ต่อพระพุทธเจ้า	สิลามธาตุ
	หนฺเต ตฺยฺหเมว. ยอมหลอกลวง ต่อท่านนั้นเที่ยว	หนฺธาตุ
	อุปฺติฏฺเฐยฺย สกฺยปฺตฺตานํ วกุฏฺเฐกึ. นายช่างไม้ ฟังอุปัฏฐาก แก่พระศากยบุตรทั้งหลาย	จาธาตุ
	ตฺยฺหํ สปเต. ยอมสาบาน แก่ท่าน	สปธาตุ
	สุวณฺณํ เต ธารยเต. ยอมทรงไว้ ซึ่งทอง แก่ท่าน	ชรธาตุ
	สมฺิทฺธานํ ปิหฺยนฺติ ทลฺิทฺทา. ผู้ขัดสนทั้งหลาย ย่อมปรารภ ต่อผู้มั่งคั่ง	ปิหธาตุ
	ตสฺส กุชฺฌ มหาวีร. ข้าแต่ท่านผู้มีความเพียรใหญ่ อ.ท่าน จงโกรธ ต่อพระราชานั้น	กุชธาตุ
	ทฺหฺยติ ทิสานํ เมโฆ. เมฆ ย่อมทำร้าย ต่อทิศ ท.	ทฺหธาตุ
	โย มิตฺตฺตานํ น ทฺพฺภติ. บุคคลใด ย่อมไม่ประทุษร้าย ต่อมิตร ท.	ทฺภธาตุ
	ติตฺถิยา อีสฺสนฺติ สมณานํ. เด็ยรเถียรทั้งหลาย ย่อมริษยา ต่อพระสมณะทั้งหลาย	อิสฺสนธาตุ
	ทฺชฺชนา คฺคฺฉวนฺตานํ อฺสุยฺนฺติ. เหล่าคนชั่ว ย่อมกล่าวโทษ ต่อผู้มีคุณทั้งหลาย	อฺสุยธาตุ

อาราโหห์ **รณโณ.** ราชธาตุ
 ข้าพเจ้า เป็นผู้ชอบใจ ต่อพระราช
 กุยาห์ **อัยยานิ** อปรชฌามิ. ราชธาตุ
 ข้าพเจ้า ย่อมประพฤติผิต ซึ่งอะไร ต่อพระคุณเจ้าทั้งหลาย
 อายสมโต **อุปาลิตุเถรสสุ** อุปสมปทาเปกโข อุปติสฺโส. อิกข-
 พระอุปติสสะ เป็นอุปสมปทาเปกขะ ต่อพระอุบาลีเถระ ผู้มีอายุ
 เต ภิกุชฺช **ภควโต** ปจฺจสฺสสุ. ปจฺจาสุน
 ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับแล้ว ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ตสฺส **ภิกุชฺโณ** ชโน อนุคินาติ. อนุปติคิน
 ชน ย่อมกล่าวตอบ ต่อภิกษุนั้น
 อาโรจยามิ **โว** ภิกฺขเว. อาโรจน
 ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา จะบอก แก่เธอทั้งหลาย
พุทธสฺส อตถาย. ตทตถ
 เพื่อประโยชน์ ต่อพระพุทธเจ้า
 ภิกฺขุณฺหิ **ผาสฺวิหาราย** วินโย ปญฺญตโต. ตุมตถ
 วินัย ถูกบัญญัติแล้ว เพื่อการอยู่สบาย ของภิกษุทั้งหลาย
 อลํ **เม** รชฺชํ. อลมตถ
 ความเป็นแห่งพระราชชา พอละ แก่เรา
 อลํ **เม** หิริญฺญสฺสุณฺเณน. ปฏิภิกฺขิตต
 อย่าเลย ด้วยเงินและทอง แก่เรา
กฏฺฐสฺส ตุมํ มณฺเณ. มณฺเณติ
 ย่อมสำคัญ ซึ่งท่าน ว่าเป็นไม้
คามสฺส ปาเทน คโต. คตฺยตถกมฺมนิ
 ไปแล้ว สู้หมู่บ้าน ด้วยเท้า

ออกไป **สคฺคาย** คจฺจติ.

สัตว์ จำนวนน้อย ย่อมไป สู่อสวรรค์

โสตฺถิ เต โหตุ สพฺพทา. อาสีสฺตถ

ความสวัสดิ ขอจงมี แก่ท่าน ในกาลทุกเมื่อ

สาธุ สมมุติ เม ดสฺส ภควโต ทสฺสนาย. สมมุติปฺปโยค

การสมมุติ แก่ข้าพเจ้า เพื่อการเฝ้า ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น

เป็นการดี

ภิกฺขโง โส มตฺตตาย.

ภิกฺขยปฺปโยค

โดยยิ่ง กว่าประมาณ

ตฺยฺหญฺจสฺส อาวิกโรมิ.

สฺตตฺมยตฺถ

ข้าพเจ้า จะกระทำให้แจ้ง ในสำนักของท่านนั้นด้วย

๒๗๘ : ๙๓

(๓๒๐) โยธาโร ตโมกาสิ.

การกไต เป็นที่ตั้งแห่งกิริยาการกระทำ การกนั้น ชื่อว่าโอกาส.

เช่น กฏฺเฐ นิสิตฺติ เทวทฺโต. นายเทวทัต ย่อมนั่ง บนเสื่อ

๒๗๙ : ๘๒

(๒๙๒) เยน วา กยิริเต ตํ กรณิ.

บุคคลย่อมทำด้วยการกไต ก็ดี การกนั้น ชื่อว่ากรณะ.

เช่น หตฺถเณ กมฺมํ กโรติ. (อชฺชตฺตติกรณ)

ย่อมกระทำ ซึ่งการงาน ด้วยมือ.

ทาตฺเตน วิหโย ลุณาติ. (พาหิรกรณ)

ย่อมเกี่ยว ซึ่งข้าวทั้งหลาย ด้วยเด็ยว.

๒๘๐ : ๗๕

(๒๘๕) ยํ กโรติ ตํ กมฺมํ.

ย่อมกระทำ ซึ่งสิ่งใด, สิ่งนั้น ชื่อว่ากัมมะ.

เช่น ฉตฺตํ กโรติ. ย่อมกระทำ ซึ่งร่วม

- ๒๘๑ : ๗๗ (๒๙๔) โย กโรติ ส กตุตา.**
 การกใด ย่อมกระทำ การกนั้น ชื่อว่ากัตตา.
 เช่น **อหิณา** ทฎุโจ นโร.
 มนุษย์ อันสูง กัดแล้ว
- ๒๘๒ : ๒๙๕. โย กาเรติ ส เหตุ.**
 การกใด ย่อมให้กระทำ, การกนั้น ชื่อว่าเหตุ.
 เช่น **โส ปริโส** ตํ ปริสํ กมฺมํ กาเรติ.
 บุรุษนั้น ยังบุรุษนั้น ย่อมให้ทำ ซึ่งการงาน
- ๒๘๓ : ๙๑ (๓๑๖) ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามิ.**
 ทรัพย์อันถูกครอบครอง ของการกใด มีอยู่, การกนั้น ชื่อว่าสามิ.
 เช่น **ตสฺส ภิกฺขุโน** ปตฺโต.
 บาตร ของภิกษุนั้น
- ๒๘๔ : ๖๕ (๒๘๓) ลิงฺคตฺเถ ปจฺมา.**
 ลงปฐมาวิปัตติ ในอรรถแห่งลิงค์.
 เช่น **ปริโส** = ปริส + ลี บุรุษ
ปริสา = ปริส + โย บุรุษทั้งหลาย
- ๒๘๕ : ๗๐. อาลปเน จ.**
 ลงปฐมาวิปัตติในอรรถอาลปนะ.
 เช่น **โก ปริส** = ปริส + ลี ณะ...บุรุษ
ภานฺโต ปริสา = ปริส + โย ณะ...บุรุษทั้งหลาย
- ๒๘๖ : ๘๓ (๒๙๑) กรเณ ตติยา.**
 ลงตติยาวิปัตติ ในกรณีการก.
 เช่น **กาเยน** กมฺมํ กโรติ = กาย + นา ทำงานด้วยกาย

๒๘๗ : ๒๙๖. สหาทิโยเค จ.

ลงตติยาวิปัสสิ ในอรรถประกอบด้วยศัพท์เป็นต้น.

เช่น สห^๑ปิ **คคฺเคน** สัมโ ^๒อุโปสถ^๓ กเรย^๔ = คคค + นา

พระสงฆ์ ฟังทำ อุโปสถ แม้กับ ด้วยพระคัคคะ

นีสสิ^๕ ภาควา สท^๖ธิ **ภิกขุสัมเมน.** = ภิกขุสัม + นา

พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับนั่ง พร้อมกับภิกษุสงฆ์

๒๘๘ : ๓๐๓ (๒๙๓) กตฺตริ จ.

ลงตติยาวิปัสสิ ในอรรถอวุตตกัตตุการก หรืออนภินิตกัตตา)

เช่น ชิน^๑เนน เทสิโต ฐม^๒โม. = ชิน + นา

พระธรรม อันพระชินเจ้า ทรงแสดงแล้ว.

๒๘๙ : ๒๙๗. เหตุวตุเถ จ.

ลงตติยาวิปัสสิ ในอรรถเหตุ.

เช่น อน^๑น^๒เนน วสติ. = อนน + นา ย่อมอยู่ เพราะข้าว

๒๙๐ : ๒๙๘. สตุตมฺยตุเถ จ.

ลงตติยาวิปัสสิ ในอรรถสตุตมียิปัสสิ.

เช่น เตน โข ปน **สมเยน** = สมย + นา ก็ ในสมัยนั้นแล

๒๙๑ : ๒๙๙. เยนังควิกาโร.

ลงตติยาวิปัสสิ ในความพิการแห่งอวิยะ.

เช่น อ^๑ก^๒ชิ^๓นา กา^๔โณ. = อกชิ + นา ผู้บอด ด้วยนัยน์ตา

๒๙๒ : ๓๐๐. วิเสสเน จ.

ลงตติยาวิปัสสิ ในอรรถวิเสสนะ.

เช่น **โคตฺเตน** โคตโม นา^๑โธ. = โคตต + นา

พระพุทธเจ้า พระนามว่าโคตม โดยโคตร

๒๙๓ : ๘๕ (๓๐๑) สมุปทาเน จตุตถิ.

ลงจตุตถิวิภัตติ ในอรรถสัมปทาน.

เช่น พุ^๑ทุ^๑ส^๑ส^๑ ทาน^๑ เทติ. = พุ^๑ทุ^๑ + ส^๑
 ย่อมถวาย ซึ่งทาน แด่พระพุ^๑ทุ^๑เจ้า

๒๙๔ : ๓๐๕. นโมโยคาสูวปี จ.

ลงจตุตถิวิภัตติ ในที่ประกอบด้วยศัพท์มี นโม เป็นต้น.

เช่น น^๑โม^๑ ก^๑โร^๑หิ^๑ นาค^๑ส^๑ส^๑. = นาค^๑ + ส^๑
 ทาน^๑ จงกระทำ ซึ่งการนอบน้อม แก่พระอรหันต์

๒๙๕ : ๘๙ (๓๐๗) อปาทาเน ปญจมี.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทาน.

เช่น ปา^๑ปา^๑ จิต^๑ต^๑ นิ^๑วาร^๑เย. = ปา^๑ + ส^๑มา^๑
 ฟังห้าม ซึ่งจิต จากความชั่ว

๒๙๖ : ๓๑๔. การณตุเถ จ.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรถเหตุ.

เช่น อ^๑น^๑นุ^๑โพ^๑ธา^๑ อ^๑ป^๑ปฏิ^๑เว^๑ธา^๑ จ^๑ต^๑น^๑นุ^๑ อ^๑ริ^๑ย^๑ส^๑จ^๑จ^๑า^๑น^๑ ย^๑ถา^๑ภ^๑ว^๑ต^๑ อ^๑ท^๑ส^๑ส^๑ห^๑า.
 เพราะการไม่รู้ เพราะไม่แทงตลอด เพราะการไม่เห็น
 ซึ่งอริยสัจทั้ง ๔ ตามความเป็นจริง

๒๙๗ : ๗๖ (๒๘๔) กมฺมตุเถ ทุตฺติยา.

ลงทุตติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม.

เช่น ฐ^๑ม^๑ม^๑ ส^๑ถ^๑นา^๑ติ = ฐ^๑ม^๑ + อ^๑ ย^๑่อม^๑ฟ^๑ัง ซึ่ง^๑ช^๑ร^๑ร^๑ม

๒๙๘ : ๒๘๗. กาลทุธาน'มจจนฺต-สโยเค.

ลงทุตติยาวิภัตติ ในที่ประกอบตลอดแห่งกาลเวลาและระยะทาง.

เช่น **สรท** รมณียา นที. = สรท + อัม (กาลอจจนุต-)
 แม่น้ำ น้ำร้อนรมย์ ตลอดฤดูสรทะ(ฤดูอับลม)
โยชน ทีโฆ ปพฺพโต. = โยชน + อัม (อทฺธานอจจนุต-)
 ภูเขา ยาว ตลอดโยชน

๒๙๙ : ๒๘๘. กมฺมปฺ-ปวจนีย-ยตุเต.

ลงทุติยาวិภัตติ ในที่ประกอบด้วยอุปสัคและนิบาตที่ควรกล่าว
 กรรม.

เช่น **ปพฺพชิต** มนุปพฺพชิสฺสุ. = ปพฺพชิต + อัม
 ชนทั้งหลาย พากันบวชตามแล้วซึ่งพระโพธิสัตว์ผู้บวชแล้ว
ทิ พุราหฺมณสฺส หนฺตาริ. = หนฺต + อัม
 นาดิเตียน ซึ่งบุคคลผู้เบียดเบียน ต่อพราหฺณ(พระอรหันต์)

๓๐๐ : ๒๘๖. คติ-พุทฺธิ-ภฺช-ปจฺ-หฺร-กร-สยาทีนํ การิตเต วา.

ลงทุติยาวิภัตติในการิตกัมมะที่ประกอบด้วย คมฺ, พุชฺ, ภฺช, ปจฺ,
 หฺร, กร และ สีธาตฺเป็นต้น บ้าง.

เช่น **ปริโส ปริสฺ** คามํ คามยติ. = ปริส + อัม
 บุรุษ ยังบุรุษ ย่อมให้ไป สู่หมู่บ้าน

๓๐๑ : ๙๒ (๓๑๕) สามิสฺมี ฦจฺจึ.

ลงฉฺฉิววิภัตติ ในอรรถสามี(เจ้าของทรัพย์).

เช่น **ตสฺส ภิกฺขุโน จิวริ** = ภิกฺขุ + ส จิวร ของภิกษุ รูปนั้น

๓๐๒ : ๙๔ (๓๑๙) โอกาเส สตฺตมึ.

ลงสตัดตมึวิภัตติ ในอรรถโอกาสการก.

เช่น **ปาปสฺมี** รมตี มโน. = ปาป + สมี ใจ ย่อมยินดีในบาป

๓๐๓ : ๓๒๑. สามิสฺสรธาธิปติ-ทายาท-สกุขี-ปติภู-ปสุต-กุสเลหิ จ.

ลงฉัฏฐีวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ ในที่ประกอบด้วย สามี, อิสฺสร, อธิปติ, ทายาท, สกุขี, ปติภู, ปสุต และ กุสล.

เช่น โคนานํ สามี, โคนฺสฺ สามี. = โคน + นํ / สฺ

เป็นเจ้าของ แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย

ควํ อิสฺสโร, โคนฺสฺ อิสฺสโร. = โคน + นํ / สฺ

ผู้เป็นใหญ่ แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย

ควํ อธิปติ, โคนฺสฺ อธิปติ. = โคน + นํ / สฺ

ผู้เป็นอธิบดี แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย

ควํ ทายาโท, โคนฺสฺ ทายาโท. = โคน + นํ / สฺ

เป็นทายาท แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย

ควํ สกุขี, โคนฺสฺ สกุขี. = โคน + นํ / สฺ

เป็นผู้ดูแล แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย

ควํ ปติภู, โคนฺสฺ ปติภู. = โคน + นํ / สฺ

เป็นผู้รับหน้าที่ แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย

ควํ ปสุโต, โคนฺสฺ ปสุโต. = โคน + นํ / สฺ

เป็นผู้เกิด แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย

ควํ กุสโล, โคนฺสฺ กุสโล. = โคน + นํ / สฺ

เป็นผู้ฉลาด แห่งวัวทั้งหลาย / ในวัวทั้งหลาย

๓๐๔ : ๓๒๒. นิทุธารणे จ.

ลงฉัฏฐีวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ ในอรรถนิทธารณะ.

เช่น กณฺหา คาวีณิ สมฺปนฺนชীরตมา. = คาวี + นํ

อ.-แห่งวัว ท.หนา -วัวดำ มีน้ำนมถึงพร้อมที่สุด ย่อมเป็น

กณฺหา คาวีสฺ สมฺปนฺนชীরตมา. = คาวี + สฺ

อ.-ในวัว ท.หนา -วัวดำ มีน้ำนมถึงพร้อมที่สุด ย่อมเป็น

๓๐๕ : ๓๒๓. อนาถเร จ.

ลงฉัญฉฐีวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ ในอรรถอนาถร.

เช่น รุทโต **ทารกสฺส** ปพฺพชฺชि. = ทารก + ส

เมื่อเด็กชาย ร้องไห้อยู่, บิดา บวชแล้ว

รุทนต์สุมี **ทารเก** ปพฺพชฺชิ. = ทารก + สุมี

เมื่อเด็กชาย ร้องไห้อยู่, บิดา บวชแล้ว

๓๐๖ : ๒๘๙. กุวจิ ทุตฺติยา ฉญฺจึนฺมตฺถเ.

ลงทุตฺติยาวิภัตติ ในอรรถฉญฺจึนฺมตฺถเ บ้าง.

เช่น อนุตฺตรา จ **ราชคหฺ** อนุตฺตรา จ **นาลนฺทํ** อทฺธานมคฺคปฏฺฐิปนฺโน.

พระศาสดาทรงเสด็จดำเนินไปสู่หนทางไกลระหว่างแห่งเมืองราชคฤห์และเมืองนาลันทา

๓๐๗ : ๒๙๐. ตตฺติยา-สตุตฺตมฺินญจ.

ลงทุตฺติยาวิภัตติ ในอรรถตตฺติยาวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ.

เช่น ตฺวญฺจ **มํ** นาภิภาสสิ. = อมฺห + อํ

ก็ ท่าน จะไม่กล่าว กับด้วยข้าพเจ้าหรือ?

เอกํ **สมยํ** ภควา. = สมย + อํ

ในสมัยหนึ่ง อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า.

๓๐๘ : ๓๑๗. ฉญฺจึ จ.

ลงฉัญฉฐีวิภัตติ ในอรรถแห่งตตฺติยาวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ.

เช่น กตํ **เม** ปาป. = อมฺห + ส

บาป อันข้าพเจ้า กระทำแล้ว. (ตตฺติยา)

กุสโล ตฺวํ รตฺสส **องฺคฺปจฺจฺจนฺ**. = องฺคฺปจฺจฺจนฺ + นํ

ท่าน เป็นผู้ฉลาด ในส่วนน้อยใหญ่ ของรถ. (สัตตมฺ)

๓๐๙ : ๓๑๘. **ทุดิยา-ปญจมีนญจ.**

ลงฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถทุดิยาวิภัตติและปญจมีวิภัตติ.

เช่น สหสา **กมุขสุส** กตฺตาโร. (ทุดิยา)

ผู้กระทำ ซึ่งกรรม โดยผลุนผลัน

สพฺเพ ตสนฺติ **ทณฺทสุส**. (ปญจมี)

สัตว์ทั้งปวง ย่อมสะดุ้งกลัว แต่อาชญา

๓๑๐ : ๓๒๔. **กมุข-กรณ-นิมิตตตฺเถสุ สดฺตมี.**

ลงสัตตตมีวิภัตติ ในอรรถกรณ, กรณะ และ นิมิต.

เช่น สุนฺทราวุโส อิเม อาชีวกา **ภิกฺขุสุ** อภิวาเทฺนฺติ. (กัมมะ)

ผู้มีอายุ อาชีวกเหล่านี้ ย่อมไหว้ ซึ่งภิกษุทั้งหลาย เป็นการดี

หตฺเถสุ ปิณฑาย จรฺนฺติ. (กรณะ)

ย่อมเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต ด้วยมือทั้งหลาย

กุกฺกุชโร **ทนฺเตสุ** หญฺญเต. (นิमित)

ช้าง ย่อมถูกฆ่า ในเพราะงาทั้งหลาย

๓๑๑ : ๓๒๕. **สมฺปทานे จ.**

ลงสัตตตมีวิภัตติ ในอรรถสมฺปทาน.(จตุตถีวิภัตติ)

เช่น **สํเข** ทินฺนํ มหฺปผลํ. = สํข + สฺมี

ทาน อันบุคคลถวายแล้ว แก่พระสงฆ์ เป็นทานมีผลมาก.

๓๑๒ : ๓๒๖. **ปญฺจมุยตฺเถ จ.**

ลงสัตตตมีวิภัตติ ในอรรถปญฺจมีวิภัตติ.

เช่น **กทลีสฺสุ** คเช รกฺขณฺติ. = กทลีสฺ + สฺ

ย่อมรักษา ซึ่งช้างทั้งหลาย จากกลัวทั้งหลาย

๓๑๓ : ๓๒๗. กาล-ภาเวสุ จ.

เมื่อกัตตาถูกประกอบอยู่ในอรรถกาลและภาวะ ลงสัตตมี
วิภัตติ.

เช่น ปุพฺพ๑หสมเย คโต (กาล)

เขาไปแล้ว ในเวลาเย็น

ภิกขุ๑สุ โภ๑ชียมาเนสุ คโต. (ภาว/ลักษณะ)

เมื่อภิกษุทั้งหลาย อันมนุษย์ให้ฉันอยู่ บุรุษนั้น ไปแล้ว

๓๑๔ : ๓๒๘. อุปฺร'ยาริ๑กิสฺสร-วจน.

ลงสัตตมีวิภัตติ ในที่กล่าวอรรถว่ายิ่งและเป็นใหญ่ แห่งอุปอุปัสค
และอธิอุปัสค.

เช่น อุป ๑ขาริ๑ย โท๑โณ. (อุป-อธิกะ)

ทะนาน ยิ่งกว่าในพายมือ

อธิ ๑เทเว๑สุ พุ๑ทุโร. (อธิ-อิสฺสร)

พระพุทเจ้า เป็นใหญ่ ในเทวดาทั้งหลาย

๓๑๕ : ๓๒๙. มณ๑ทิตุ'สุ๑สุก๑เกสุ ตติยา จ.

ลงตติยวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ ในอรรถมันทิตะและอุสุกกะ.

เช่น ๑ณา๑ณน ๑ณา๑ณสุ๑มี ๑วา ๑ปสิ๑ทิต๑โต. (มณ๑ทิต-ผ่องใส)

ผ่องใสแล้ว ด้วยญาณ หรือในญาณ

๑ณา๑ณน ๑ณา๑ณสุ๑มี ๑วา ๑อุ๑สุ๑กุ๑โก. (อุ๑สุ๑กุ๑ก-ขวนขวาย)

ขวนขวายแล้ว ด้วยญาณ หรือในญาณ

จบ การกัปปในนามกัปป กัณฑ์ที่ ๖

จบ การกสูตร

๔ - สมาสกัณฑ์

๓๑๖ : ๓๓๑. นามานํ สมาโส ยุตุตตุโธ.

ตั้งหมุ่บทที่มีอรรธรวมกันสัมพันธ์กัน ชื่อว่าสมาส.

เช่น กณินทุสฺสํ = กณิน + ทุสฺส ผ่าเพื่อกจฺฉิน
 ชีวิตินทุริยํ = ชีวิต + อินทุริย อินทุริยคือชีวิต

๓๑๗ : ๓๓๒. เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.

ลวิภตฺติแห่งสมาสบท ตัทธิตบท และบทที่มี आयปัจจยเป็นต้น เป็นที่สุด ที่มีอรรธประกอบกัน บ้าง.

เช่น มหนฺโต ปุริโส = มหนฺต + สิ, ปุริส + สิ
 วสิฏฺจสฺส อปจฺจํ = วสิฏฺจ + ส, อปจฺจ + สิ
 ปพฺพตํ อิว อจฺจติ = ปพฺพต + อํ, อิว อจฺจติ

๓๑๘ : ๓๓๓. ปกฺติ จ'สฺส สรณฺตสฺส.

เมื่อลวิภตฺติแล้ว ทำศัพท์ที่มีอรรธประกอบกันที่มีสระเป็นที่สุด ให้เป็นปกติ.

เช่น มหนฺต + สิ, ปุริส + สิ = มหนฺต, ปุริส
 วสิฏฺจ + ส, อปจฺจ + สิ = วสิฏฺจ, อปจฺจ
 ปพฺพต + อํ, อิว อจฺจติ = ปพฺพต อิว อจฺจติ

๓๑๙ : ๓๓๐. อุปฺสคฺค-นิปาต-ปพฺพโก อพฺยयीภาโว.

สมาสที่มีอุปสัคและนิปาตอยู่หน้าและแปลเป็นประธาน ชื่ออัพยयीภาวะ.

เช่น นครสฺส สมีป อุปฺนฺครํ. (อุป + นคร) (อุปสัค-)
 ไกลแห่งเมือง ชื่อว่าอุปฺนฺคร. (ไกลแห่งเมือง)

ปราสาทสูส อนุโต **อนุโตปราสาท**. (อนุโต + ปราสาท) (นิบาต-)
ในภายใน แห่งปราสาท ชื่อว่าอนุโตปราสาท.(ในภายในปราสาท)

๓๒๐ : ๓๓๕. โส นปฺสก-ลึงโค.

ตั้งอภัยยี่ภาวสมาส เป็นนปฺสกลึงค์.

เช่น อุปนครี = อุป + นคร ไกลเมือง
อนุโตปราสาท = อนุโต + ปราสาท ในภายในปราสาท

๓๒๑ : ๓๔๙. ทิคฺสุเส'กตฺตํ.

สมาหารทิกฺสุสมาส เป็นเอกวจนะ นปฺสกลึงค์.

เช่น ตโย โลกา **ติโลก**. (ติ + โลก)
โลกทั้งหลาย สาม ชื่อว่าติโลก. (โลกสาม)

**๓๒๒ : ๓๕๙. ตถา ทฺวนฺเท ปาณิ-ตฺตริย-โยคฺค-เสน'งค-ขุทฺทชนฺตฺก-
วิริวิรุทฺ-วิสภาคตฺถาทินญจ.**

ความเป็นเอกวจนะและนปฺสกลึงค์ แห่งศัพท์ที่มีอรรถอวัยวะ
ของสัตว์ องค์ประกอบของดนตรี องค์ประกอบของเครื่องไถนา องค์ประกอบ
ของกองทัพ สัตว์เล็ก ความเป็นปฏิปักษ์กันโดยประการต่างๆ และธรรม
อันต่างกันโดยลักษณะ เหมือนกันโดยกิจ ในสมาหารวันทสมาส เป็นเหมือน
ในสมาหารทิกฺสุสมาส.

เช่น จกฺขุ จ โสตณฺจ **จกฺขุโสต**. (จกฺขุ + โสต)
ตาด้วย หูด้วย ชื่อว่าจกฺขุโสต. (ตาและหู)
คิตฺตณฺจ วาทิตณฺจ **คิตฺตวาทิต**. (คิต + วาทิต)
การขบร้องด้วย การบรรเลงด้วย ชื่อว่าคิตฺตวาทิต.
(การขบร้องและการบรรเลง)
ผาลอ จ ปาจนณฺจ **ผาลปาจน**. (ผาล + ปาจน)
ผาลด้วย ปฏักด้วย ชื่อว่าผาลปาจน. (ผาลและปฏัก)

อสิ จ จมฺมณฺจ อสิจฺมมฺ. (อสิ + จมฺม)

ดาบด้วย โล่ด้วย ชื่อว่าอสิจมฺม. (ดาบและโล่)

ทํิสฺสา จ มกฺสา จ ทํิสฺมกฺสฺ. (ทํิส + มกฺส)

เหล็อบ ท.ด้วย ยุง ท.ด้วย ชื่อว่าทํิสฺมกฺส. (เหล็อบและยุง)

อหิ จ นกฺโล จ อหินกฺลฺ. (อหิ + นกฺล)

งูด้วย พังพอนด้วย ชื่อว่าอหินกฺล. (งูและพังพอน)

นามณฺจ รูปณฺจ นามรูปฺ. (นาม + รูป)

นามด้วย รูปด้วย ชื่อว่านามรูป. (นามและรูป)

๓๒๓ : ๓๖๐. วิชาสา รุกฺข-ติณ-ปสุ-ธน-ธณฺณ-ชนปทาทีนณฺจ.

ในวันทสมาส ศัพท์ที่กล่าวอรรถต้นไม้นี้ หญ้า สัตว์สี่เท้า ทรัพย์ รัญญชาติ และชนบทเป็นต้น เป็นเอกวจนะ นปฺงสกลิงค์ บ้าง.

เช่น อมฺพา จ ปนฺสา จ อมฺพปนฺสฺ, อมฺพปนฺสา. (อมฺพ + ปนฺส)

มะม่วง ท.ด้วย ขนุน ท.ด้วย ชื่อว่าอมฺพปนฺส.

มฺณฺชา จ ปพฺพชา จ มฺณฺชปพฺพชฺ, มฺณฺชปพฺพชา. (มฺณฺช + ปพฺพช)

หญ้าปล้อง ท.ด้วย หญ้ามุงกระต่าย ท.ด้วย ชื่อว่ามฺณฺชปพฺพช.

คาโว จ มหิโส จ โคมฺหิสฺ, โคมฺหิสฺ. (โค + มหิส)

วัวด้วย ควายด้วย ชื่อว่าโคมฺหิส.

ชาตฺรูปณฺจ รชตณฺจ ชาตฺรูปฺรชตฺ, ชาตฺรูปฺรชตฺ. (ชาตฺรูป + รชต)

ทองด้วย เงินด้วย ชื่อว่าชาตฺรูปฺรชต.

สาลี จ ยวา จ สาลียวฺ, สาลียวา. (สาลี + ยว)

ข้าวสาลีด้วย ข้าวบาเลย์ด้วย ชื่อว่าสาลียว.

กาสิ จ โกสลา จ กาสิโกสลฺ, กาสิโกสลา. (กาสิ + โกสล)

แคว้นกาสิด้วย แคว้นโกศลด้วย ชื่อว่ากาสิโกสล.

สุขณฺจ ทฺกฺขณฺจ สุขทฺกฺขฺ, สุขทฺกฺขานิ. (สุข + ทฺกฺข)

ความสุขด้วย ความทุกข์ด้วย ชื่อว่าสุขทฺกฺข.

๓๒๔ : ๓๓๙. ทูวิปเท ตุลยาธิกรณ กัมมธารโย.

เมื่อมีบททั้งสองอันมีอรรถที่ตั้งเหมือนกัน หมู่บทนั้น
ชื่อว่ากัมมธารยสมาส.

เช่น มหนฺโต ปุริโส มหาปุริโส. (มหนฺต + ปุริส)

บุรุษ ผู้ประเสริฐ ชื่อว่ามหาปุริส. (บุรุษผู้ประเสริฐ, มหาบุรุษ)

๓๒๕ : ๓๔๘. สงฺขยา-ปฺพโท ทิคฺ.

ตั้งกัมมธารยสมาสที่มีสังขยาอยู่หน้า ชื่อว่าทิกฺสมาส.

เช่น ตโย โลกา ติโลกํ. (ติ + โลก)

โลกทั้งหลาย สาม ชื่อว่าติโลก. (โลกสาม)

๓๒๖ : ๓๔๑. อุภ ตปฺปฺริสา.

ตั้งกัมมธารยสมาสและทิกฺสมาสทั้งสอง ชื่อว่าตปฺปฺริสสมาส.

ตปฺปฺริสสมาส ๒

- สุตตตปฺปฺริสเส ได้แก่ ทุตฺติยา - อโลปตปฺปฺริสเส

- มิสสกตปฺปฺริสเส ได้แก่ กัมมธารยสมาสและทิกฺสมาส

๓๒๗ : ๓๕๑. อ'มาทโย ปร-ปเทภิ.

หมู่บทที่มี อ'วิภัติเป็นต้นเป็นที่สุด ย่อมถูกยกกับบทหลัง
และหมู่บทที่ย่อแล้วนั้น ชื่อว่าตปฺปฺริสสมาส.

สุขํ ปตฺโต สุขปฺตฺโต. (สุข + ปตฺต)

ถึงแล้ว ซึ่งความสุข ชื่อว่าสุขปฺตฺต. (ผู้ถึงความสุข)

๓๒๘ : ๓๕๒. อญฺญ-ปทตฺเตสุ พหุพฺพิหิ.

ย่อนามบทในอรรถของบทอื่น และตั้งชื่อว่าพหุพฺพิหิสมาส.

เช่น สุนฺทริ คนฺธิ อสฺสาติ สุนฺธิ, จนฺทนิ. (สุ + คนฺธ)

กลิ่น อันหอม ของจันทน์นั้น มีอยู่ เหตุนี้ ชื่อว่าสุนฺธิ.

๓๒๙ : ๓๕๗. นามาน์ สมุจโย ทวนุโท.

ตั้งนามบทที่มีอรรธรวบรวมมีวิภัติเดียวกัน ชื่อว่าทวนุทสมาส.

เช่น เทโว จ มนุสฺโส จ เทวมนุสฺสา. (เทว + มนุสฺส)

เทวดาด้วย มนุษย์ด้วย ชื่อว่าเทวมนุสส. (เทวดาและมนุษย์)

๓๓๐ : ๓๕๐. มหตฺ มหา ตุลยาธิกรณ ปเท.

เพราะบทหลังที่มีอรรธเหมือนกัน แปลง มหตฺศัพท์ เป็น มหา.

เช่น มหฺนโต ปฺริโส มหาปฺริโส. (มหฺนต + ปฺริส)

บุรุษ ผู้ประเสริฐ ชื่อว่ามหาปฺริส. (บุรุษผู้ประเสริฐ, มหาบุรุษ)

๓๓๑ : ๓๕๓. อิตฺถิยํ ภาสิต-ปฺมิตฺถิ ปฺมาว เจ.

เพราะบทหลังที่เป็นตุลยาธิกรณะเป็นอิตฺถิยํ ลิงค์ หากว่าเคยกล่าวปฺมิตฺถิยํ ลิงค์ ศัพท์อิตฺถิยํ ลิงค์นั้น ฟังทราบว่าเป็นเหมือนปฺมิตฺถิยํ ลิงค์.

เช่น ทิฆมา ชงฺฆมา อสฺสาติ ทิฆชงฺฆโม, ปฺคฺคโล. (ทิฆมา + ชงฺฆมา)

แข่ง อันยาว ของบุคคลนั้น มีอยู่ เหตุนั้น ชื่อว่าทิฆชงฺฆม.

๓๓๒ : ๓๕๓. กมฺมธารย-สญฺเญ จ.

ในกัมมธารยสมาส เพราะบทหลังที่เป็นตุลยาธิกรณะที่เป็นอิตฺถิยํ ลิงค์ ถ้าศัพท์นั้นเคยเป็นปฺมิตฺถิยํ ลิงค์ ก็ให้ทราบว่าเป็นเหมือนปฺมิตฺถิยํ ลิงค์

เช่น ขตฺติยา กณฺเณ ขตฺติยกณฺเณ. (ขตฺติยา + กณฺเณ)

สาวน้อย ผู้เป็นกษัตริย์ ชื่อว่าขตฺติยกณฺเณ. (สาวน้อยกษัตริย์)

๓๓๓ : ๓๕๔. อดฺตํ นสฺส ตปฺปฺริเส.

ในตปฺปฺริสสมาส เพราะพยัญชนะหลัง แปลง นนินาต เป็น อ.

เช่น น พฺราหฺมโณ อพฺราหฺมโณ. (น + พฺราหฺมณ)

พราหมณ์ ไม่ใช่ ชื่อว่าอพฺราหฺมณ. (ผู้ไม่ใช่พราหมณ์)

๓๓๔ : ๓๔๕. สเร อนุ.

ในตัปปริสสมาส เพราะสระหลัง แปลง นินิบาท เป็น อนุ.
 เช่น น อริโย **อนริโย.** (น + อริย)
 พระอริยะ ไม่ใช่ ชื่อว่าอนริย. (ไม่ใช่พระอริยะ)

๓๓๕ : ๓๔๖. กท กุสฺส.

ในตัปปริสสมาส เพราะสระหลัง แปลง กุนิบาท เป็น กท.
 เช่น กุจฺฉิตฺ อนุหนิ **กทหนิ.** (กุ + อนุหน)
 ข้าว อันน่าเกลียด ชื่อว่ากทหน. (ข้าวนั่นน่าเกลียด)

๓๓๖ : ๓๔๗. กาวปฺปตฺเตสฺ จ.

ในตัปปริสสมาส แปลง กุนิบาทที่มีอรรถว่าน้อย เป็น กว.
 เช่น อปฺปกํ ลวณิ **กาลวณิ.** (กุ + ลวณ)
 เกลือ จำนวนน้อย ชื่อว่ากาลวณ. (เกลือน้อย)

๓๓๗ : ๓๕๐. กวจิ สมาสหนฺต-คตฺตานํการนฺโต.

แปลงสระที่สุดของนามที่ตั้งอยู่ในที่สุดของสมาส เป็น อ
 ในบางอุทาหรณ์. (และสามารถลง กัจจัยได้ด้วย)

เช่น ติสฺโส รตฺติโย **ติรตฺติ.** (ติ + รตฺติ)
 ราตรีทั้งหลาย สาม ชื่อว่าติรตฺต. (สามราตรี)
 นตฺถิ เหตุ อสฺสาติ **อเหตุโก.** (น + เหตุ)
 เหตุของกรรมนั้น ไม่มี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่า อเหตุก. (ไม่มีเหตุ)

๓๓๘ : ๓๕๖. นทิมฺหา จ.

หลังจาก อี และ อุ ที่กล่าวอิตถิลิงค์อันขึ้นที่ อันตั้งอยู่ที่สุดสมาส
 ลง กัจจัย.

เช่น พหู นทโย อสมินฺติ **พหุนทิก**. (พหู + นท) มีแม่น้ำมาก
แม่น้ำทั้งหลาย มาก ในที่นี้ มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพหุนทิก.

๓๓๙ : ๓๕๘. ชายาย ตุฑฺ-ชานิ ปติมุหิ.

เพราะปติศัพท์ แปลง ชายาศัพท์ เป็น ตุฑฺ และ ชานิ
ในบางอุทาหรณ์.

เช่น ชายา จ ปติ จ **ตุฑฺปติ**. (ชายา + ปติ)
ภรรยาด้วย สามีดด้วย ชื่อว่าตุฑฺปติ. (ภรรยาและสามี)
ชายา จ ปติ จ **ชานิปติ**. (ชายา + ปติ)
ภรรยาด้วย สามีดด้วย ชื่อว่าชานิปติ. (ภรรยาและสามี)

๓๔๐ : ๓๕๕. ฐนฺมุหา จ.

ลง อาบัจจยหลังจากธนุศัพท์ที่ตั้งอยู่ในที่สุดสมาส.

เช่น คาณฺทีโว ฐนฺ อสุสาติ คาณฺทีวฐนฺวา, ราชา. (คาณฺทีว + ฐนฺ)
ฐนฺ อันมีข้อมาก ของพระราชาพระองค์นั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าคาณฺทีวฐนฺ. (ผู้มีฐนฺมีข้อมาก)

๓๔๑ : ๓๓๖. อํ วิภตฺตีห'มการฺหฺตา อพฺยयीภาวา.

แปลงวิภตฺตีทั้งหลายที่เป็นเบื้องต้นหลังจากอัพยयीภาวสมาส ที่เป็น
อการันต์ เป็น อํ บ้าง.

เช่น นครสฺส สมีปํ **อุปฺนคร**. (อุป + นคร)
ใกล้ แห่งเมือง ชื่อว่าอุปฺนคร. (ใกล้เมือง)

๓๔๒ : ๓๓๗. สโร รสฺโส นปฺสเก.

รัสสระที่สุดของสมาสที่เป็นไปเนนปฺสกลิงค์.

เช่น ภิกฺขาย สมินฺทิตี **สุภิกฺข**. (สุ + ภิกฺขา)
สมบุรณฺ ด้วยอาหาร ชื่อว่าสุภิกฺข. (สมบุรณฺด้วยอาหาร)

๓๔๓ : ๓๓๘. อญฺญสฺมา โลโป จ.

ลปวิภัตติหลังจากอัพยยีภาวสมาสอันอื่นจากอकारันต์.

เช่น อิตฺถิสฺ อธิกิจฺจ อธิตุถิ. (อธิ + อตฺถิ)

อาศัยแล้ว ในหญิงทั้งหลาย ชื่อว่าอธิตุถิ. (อาศัยในหญิง)

จบ สมาสกัปป์ในนามกัปป์ กัณฑ์ที่ ๗

จบ สมาสสูตร

๕ - ตัทธิตักกัณฑ์

๓๔๔ : ๓๖๑. วา ฌ'ปจฺเจ.

ลง ฌปัจจย ในอรรถอปัจจะ บ้าง.

เช่น วสิฏฺฐสฺส อปจฺจํ วาสิฏฺฐโ. (วสิฏฺฐ + ฌ)

เหล้ากอ ของนายวสิฏฺฐจะ ชื่อว่าวาสิฏฺฐ. (เหล้ากอนายวสิฏฺฐจะ)

๓๔๕ : ๓๖๖. ฌายน-ฌาน วจฺจาทิโต.

ลง ฌายน และ ฌานปัจจย หลังจากศัพท์มี วจฺจ เป็นต้น
ในอรรถอปัจจะ บ้าง.

เช่น กจฺจสฺส อปจฺจํ กจฺจายโน. (กจฺจ + ฌายน)

เหล้ากอ ของนายกัจจะ ชื่อว่ากจฺจายน. (เหล้ากอนายกัจจะ)

กจฺจสฺส อปจฺจํ กจฺจานโน. (กจฺจ + ฌาน)

เหล้ากอ ของนายกัจจะ ชื่อว่ากจฺจาน. (เหล้ากอนายกัจจะ)

๓๔๖ : ๓๖๗. ฌเญโย กตฺติกาทิหิ.

ลง ฌเญยปัจจย หลังจากศัพท์มี กตฺติกา เป็นต้น ในอรรถอปัจจะ
บ้าง.

เช่น กตฺติกาย อปจฺจ กตฺติเกยโย. (กตฺติกา + เณยฺย)
 เหล่ากอ ของนางกตฺติกา ชื่อว่ากตฺติเกยฺย. (เหล่ากอของกตฺติกา)

๓๔๗ : ๓๖๘. อโต ณี วา.

ลง ณีปัจจยฺ หลังจากอการันต์ ในอรรถอปจจะ บ้าง.

เช่น ทกฺขสฺส อปจฺจ ทกฺขิ. (ทกฺข + ณี)
 เหล่ากอ ของผู้ขยัน ชื่อว่าทกฺขิ. (เหล่ากอของผู้ขยัน)

๓๔๘ : ๓๗๑. ฌโวปคฺวาทีหิ.

ลง ฌวปัจจยฺ หลังจากศัพทมี อุปคฺ เป็นต้น ในอรรถอปจจะ บ้าง.

เช่น อุปคฺสฺส อปจฺจ โอปคฺโว. (อุปคฺ + ฌว)
 เหล่ากอ ของอุปคฺ ชื่อว่าโอปคฺว. (เหล่ากอของอุปคฺ)

๓๔๙ : ๓๗๒. เณร วิธวาทิต.

ลง เณรปัจจยฺ หลังจากศัพทมี วิธวา เป็นต้น ในอรรถอปจจะ บ้าง.

เช่น วิธวาย อปจฺจ เวธเวโร. (วิธวา + เณร)
 เหล่ากอ ของนางวิธวา ชื่อว่าเวธเวร. (เหล่ากอของวิธวา)
 สมณสฺส อปจฺจ สามเณโร. (สมณ + เณร)
 เหล่ากอ ของพระสมณะ ชื่อว่าสามเณร. (เหล่ากอพระสมณะ)

๓๕๐ : ๓๗๓. เยน วา สํสฺสจฺจ ทรติ จรติ วหติ ณีโก.

ผลสมแล้ว ด้วยสิ่งใดก็ดี ย่อมข้าม ย่อมเที่ยวไป ย่อมนำไป
 ด้วยสิ่งใด ก็ดี ลง ณีกปัจจยฺ.

เช่น ติเลน สํสฺสจฺจ โภชนํ เติลิกํ. (ติล + ณีก)
 โภชนะ อันผลสมแล้ว ด้วยงา ชื่อว่าเติลิก. (ผลสมด้วยงา)

นาวาย ตรตีติ **นาวิกโก.** (นาวา + ฦก)

ยอมข้าม ด้วยเรือ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านาวิก. (ผู้ข้ามด้วยเรือ)

สกฏเณน จรตีติ **สากฎิกโก.** (สกฏ + ฦก)

ยอมเที่ยวไป ด้วยเกวียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสากฎิก.
(ผู้เที่ยวไปด้วยเกวียน)

สีเสน วหตีติ **สีสิโก.** (สีส + ฦก)

ยอมนำไป ด้วยศิระ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสีสิก. (ผู้นำไป
ด้วยศิระ)

๓๕๑ : ๓๗๔. ต'มธีเต **เตนกตาภิ-สนุณิธาน-นโยค-สิปป-ภณฑ-
ชีวิกตฺถสฺ จ.**

ลง ฦกปัจจัย ในอรรถยอมสวดคัมภีร์นั้น, ถูกกระทำด้วยสิ่งนั้น,
นับเนื่องในสิ่งนั้น, ประกอบในสิ่งนั้น, ศิลปะของบุคคลนั้น, และเครื่องเลี้ยงชีพ
ของบุคคลนั้น.

เช่น วินยมธีเต **เวณยิกโก.** (วินย + ฦก)

ยอมสวด ซึ่งพระวินัย ชื่อว่าเวณยิก. (ผู้สวดพระวินัย)

กาเยน กตํ กมมํ **กายิกํ.** (กาย + ฦก)

กรรม อันถูกกระทำแล้ว ด้วยกาย ชื่อว่ากายิก. (อันถูกกระทำ
ด้วยกาย)

สรีเร สนุณิธานา เวทนา **สารีริกกา.** (สรีร + ฦก)

เวทนา อันสั่งสม ในสรีระ ชื่อว่าสารีริก. (อันสั่งสมในสรีระ)

ทฺวารเ นียตุโต **โทวาริกโก.** (ทฺวาร + ฦก)

ประกอบแล้ว ที่ประตู ชื่อว่าโทวาริก. (ผู้ประกอบที่ประตู)

วีณา อสฺส สิปปํ **เวณิกโก.** (วีณา + ฦก)

พิน เป็นศิลปะ ของบุคคลนั้น ชื่อว่าเวณิก. (ผู้มีพินเป็นศิลปะ)

สกฺุณเณ หนตุวา ชีวตีติ **สากฺุณิกโก**. (สกฺุณ + ฦิก)
 ฆ่าแล้ว ซึ่งนกทั้งหลาย ย่อมเป็นอยู่ เพราะเหตุนี้
 ชื่อว่าสากฺุณิก. (ผู้ฆ่านกเลี้ยงชีพ, นายพรานนก)

๓๕๒ : ๓๗๖. ฦ ราคา ตสฺุเสท'มญฺญตฺุเถสุ จ.

ลง ฦปัจจย หลังจากศัพท์อันกล่าวอรรถนําย่อม, อรรถว่า
 ทรัพย์นี้ของบุคคลนั้น และในอรรถเหล่านี้.

เช่น กสาเวณ รตฺตํ วตฺถํ **กาสาวํ**. (กสาว + ฦ)
 ผ้า อันถูกย้อมแล้ว ด้วยน้ำฝาด ชื่อว่ากสาว. (ผ้าอันถูกย้อม
 ด้วยน้ำฝาด, ผ้ากาสาวพัสตร์)

สุกรสุส อิทํ มํสํ **โสกรํ**. (สุกร + ฦ)
 เนื้อนี้ ของสุกร ชื่อว่าโสกร. (เนื้อของสุกร)

๓๕๓ : ๓๗๘. ชาตาทิน'มิมิยา จ.

ลง อิม และ อียปัจจย ในอรรถมี ชาตะ เป็นต้น.

เช่น ปจฺฉา ชาโต **ปจฺฉิม**. (ปจฺฉา + อิม)
 เกิดแล้ว ในภายหลัง ชื่อว่าปจฺฉิม. (ผู้เกิดในภายหลัง)
 มนุสฺสชาติยา ชาโต **มนุสฺสชาติโย**. (มนุสฺสชาติ + อีย)
 เกิดแล้ว โดยชาติของมนุษย์ ชื่อว่ามนุสฺสชาติย. (ผู้เกิด
 โดยชาติมนุษย์)

๓๕๔ : ๓๗๙. สฺมุหตฺุเถ กณฺ-ณา.

ลง กณฺ และ ฦปัจจย ในอรรถสมุหะ (หมู).

เช่น มนุสฺसानํ สฺมุโห **มานุสฺสโก**. (มนุสฺส + กณฺ)
 หมู แห่งมนุษย์ทั้งหลาย ชื่อว่ามานุสฺสก. (หมูแห่งมนุษย์)
 มนุสฺसानํ สฺมุโห **มานุสฺโส**. (มนุสฺส + ฦ)
 หมู แห่งมนุษย์ทั้งหลาย ชื่อว่ามานุสฺส. (หมูแห่งมนุษย์)

๓๕๕ : ๓๘๐. คาม-ชน-พนฺธุ-สหายาทิหิ ตา.

ลง ตาปัจจัย หลังจากศัพท์มี คาม, ชน, พนฺธุ และ สหาย เป็นต้น
ในอรรถสมุหะ (หฺมฺ).

เช่น คามานํ สมฺมโห **คามตา.** (คาม + ตา)
หฺมฺ แห่งหฺมฺบ้านทั้งหลาย ชื่อว่าคามตา. (หฺมฺแห่งหฺมฺบ้าน)
ชนานํ สมฺมโห **ชนตา.** (ชน + ตา)
หฺมฺ แห่งชนทั้งหลาย ชื่อว่าชนตา. (หฺมฺแห่งชน)
พนฺธุํ สมฺมโห **พนฺธุตา.** (พนฺธุ + ตา)
หฺมฺ แห่งพวกพ้องทั้งหลาย ชื่อว่าพนฺธุตา. (หฺมฺแห่งพวกพ้อง)
สหายานํ สมฺมโห **สหายตา.** (สหาย + ตา)
หฺมฺ แห่งสหายทั้งหลาย ชื่อว่าสหายตา. (หฺมฺแห่งสหาย)

๓๕๖ : ๓๘๑. ต'ทสฺส จาน'มิโย จ.

ลง อียปัจจัย ในอรรถว่า “ตทสฺส จานํ”.

เช่น มทนสฺส จานํ **มทนิยํ.** (มทน + อีย)
ที่ แห่งการย้าย ชื่อว่ามทนิย. (ที่แห่งการย้าย)

๓๕๗ : ๓๘๒. อุปมตฺถา'ยิตตฺตํ.

ลง आयิตตฺตปัจจัย ในอรรถอุปมา (การเปรียบเทียบ).

เช่น ฐโม วีย ทิสฺสติ อทุ วนํ ตทิทํ **ฐมายิตตฺตํ.** (ฐม + आयิตตฺต)
ป่าโน้น ย่อมปรากฏ เหมือนควันไฟ ป่าโน้นนั้น ชื่อว่าฐมายิตตฺต.
(เหมือนควันไฟ)

๓๕๘ : ๓๘๓. ตนฺหิสฺสิตตฺเต โล.

ลง ลปัจจัย ในอรรถต้นนิสฺสิตะและ “ตทสฺส จานํ”.

เช่น ทฺฏจฺจ นิสฺสิตํ **ทฺฏจฺจลฺลํ.** (ทฺฏจฺจ + ล)
อาศัยแล้ว สิ่งที่ไม่ดี ชื่อว่าทฺฏจฺจลฺล. (อาศัยสิ่งไม่ดี)

ทุฏฐุ จานํ **ทุฏฐุลลํ**. (ทุฏฐุ + ล)
ที่ อันไม่ดี ชื่อว่าทุฏฐุลล. (ที่อันไม่ดี)

๓๕๙ : ๓๘๔. อาลุ ตพพหุเล.

ลง อาลุปัจจัย ในอรรถตัพพหุละ (มีมากแห่งสิ่งนั้น).

เช่น อภิขุมา อสฺส ปกฺติ **อภิขุมาลุ**. (อภิขุมา + อาลุ)

การเพ่งโทษ ของบุคคลนั้น เป็นปกติ ชื่อว่าอภิขุมาลุ.
(ผู้มีการเพ่งโทษเป็นปกติ)

๓๖๐ : ๓๘๗. ฌย-ตฺต-ตา ภาเว ตุ.

ลง ฌย, ตฺต และ ตาปัจจัย ในอรรถภาวะ.

เช่น อโรคฺสฺส ภาโว **อารอคฺยํ**. (อโรค + ฌย)

ความเป็น แห่งผู้ไม่มีโรค ชื่อว่าอารอคฺย. (ความเป็นแห่งผู้
ไม่มีโรค)

ปัสสุลิกฺสฺส ภาโว **ปัสสุลิกตฺตํ**. (ปัสสุลิก + ตฺต)

ความเป็น แห่งผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ชื่อว่าปัสสุลิกตฺต.
(ความเป็นแห่งผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นวัตร)

นิตฺทารามสฺส ภาโว **นิตฺทารามตา**. (นิตฺทาราม + ตา)

ความเป็น แห่งผู้ยินดีในการนอน ชื่อว่านิตฺทารามตา. (ความเป็น
แห่งผู้ยินดีในการนอน)

๓๖๑ : ๓๘๘. ฌ วิสมาทีหิ.

ลง ฌปัจจัย หลังจากศัพท์มี วิสม เป็นต้น ในอรรถภาวะ.

เช่น วิสมสฺส ภาโว **เวสมํ**. (วิสม + ฌ)

ความเป็น แห่งที่อันไม่เสมอ ชื่อว่าเวสม. (ความเป็นแห่งที่
อันไม่เสมอ)

๓๖๒ : ๓๘๙. รมณียาทิโต กณฺ.

ลง กณฺปัจจยฺ หลังจากศัพท์มี รมณีย เป็นต้น ในอรรถภาวะ.

เช่น รมณียสุส ภาโว **รามณียกํ.** (รมณีย + กณฺ)

ความเป็น แห่งที่อันนารีนรมย์ ชื่อว่ารามณียก. (ความเป็นแห่งที่อันนารีนรมย์.)

๓๖๓ : ๓๙๐. วิเสเส ตร-ตมิ'ลิกิ'ยิฏฺฐา.

ลง ตร, ตม, อิลิก, อिय และ อิฏฺฐปัจจยฺ ในอรรถวิเสสะ.

เช่น สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโปติ **ปาปตโร.**

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว โดยวิเสสกว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปตร. (ผู้ชั่วกว่า) (ปาป+ตร)

สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโปติ **ปาปตโม.**

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว โดยวิเสสกว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปตม. (ผู้ชั่วที่สุด) (ปาป+ตม)

สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโปติ **ปาปิลิก.**

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว โดยวิเสสกว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปิลิก. (ผู้ชั่วกว่า) (ปาป+อิลิก)

สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโปติ **ปาปियो.** (ปาป+อिय)

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว โดยวิเสสกว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปีย. (ผู้ชั่วกว่า)

สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโปติ **ปาปิฏฺฐ.**

ชนเหล่านี้ทั้งหมด เป็นคนชั่ว, คนนี้ เป็นคนชั่ว โดยวิเสสกว่าชนเหล่านี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาปิฏฐ. (ผู้ชั่วที่สุด) (ปาป+อิฏฐ)

๓๖๔ : ๓๙๘. ตทสฺสตุถิติ วิ จ.

ลง วิปัจจยฺ ในอรรถตทสฺสตุถิติ.

เช่น เมธา อสฺส อตฺถิติ **เมธาวิ.** (เมธา + วิ)
 ปัญญา ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเมธาวิ.
 (ผู้มีปัญญา)

๓๖๕ : ๓๙๙. ตปาทีโต สี.

ลง สีปัจจัย หลังจากศัพท์มี ตป เป็นต้น ในอรรถตัสสัตติ.
 เช่น ตโป อสฺส อตฺถิติ **ตปสฺสี.** (ตป + สี)
 ความเพียร ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตปสฺสี.
 (ผู้มีคามเพียร)

๓๖๖ : ๔๐๐. ทณฺฑาทีโต อิก-อี.

ลง อิก และ อีปัจจัย หลังจากศัพท์มี ทณฺฑ เป็นต้น
 ในอรรถตัสสัตติ.

เช่น ทณฺโฑ อสฺส อตฺถิติ **ทณฺณโก.** (ทณฺฑ + อิก)
 ไม่เท่า ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทณฺฑิก.
 (ผู้มีไม่เท่า)

ทณฺโฑ อสฺส อตฺถิติ **ทณฺฑี.** (ทณฺฑ + อี)
 ไม่เท่า ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทณฺฑี.
 (ผู้มีไม่เท่า)

๓๖๗ : ๔๐๑. มฐฺวาทีโต โร.

ลง ธิปัจจัย หลังจากศัพท์มี มฐฺ เป็นต้น ในอรรถตัสสัตติ.
 เช่น มฐฺ อสฺส อตฺถิติ **มฐฺโร.** (มฐฺ + ร)
 น้ำหวาน ของสิ่งนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามฐฺร. (มีน้ำหวาน)

๓๖๘ : ๔๐๒. คุณาทีโต วนฺตฺ.

ลง วนฺตฺปัจจัย หลังจากศัพท์มี คุณ เป็นต้น ในอรรถตัสสัตติ.

เช่น **คุโณ อสฺส อตฺถีติ คุณฺวา.** (คุณ + วนฺตุ)
 คุณ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคุณวนฺตุ. (ผู้มีคุณ)

๓๖๙ : ๔๐๓. สตุยาทีหิ มนฺตุ.

ลง มนฺตุปัจจัย หลังจากศัพทฺมี สติ เป็นต้น ในอรรถตทฺสสฺตติ.

เช่น **สติ อสฺส อตฺถีติ สติมา.** (สติ + มนฺตุ)
 สติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสติมนฺตุ. (ผู้มีสติ)

๓๗๐ : ๔๐๕. สทฺธาทีโต ฌ.

ลง ฌปัจจัย หลังจากศัพทฺมี สทฺธา เป็นต้น ในอรรถตทฺสสฺตติ.

เช่น **สทฺธา อสฺส อตฺถีติ สทฺโธ, ปุริโส.** (สทฺธา + ฌ)
 ศรัทฺธา ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสทฺธ.
 (ผู้มีศรัทฺธา)

๓๗๑ : ๔๐๔. อายุสฺสุ'การา'ส มนฺตุมฺหิ.

เพราะมนฺตุปัจจัย แปลง อักษรที่สุดของอายุศัพทฺ เป็น อสฺ.

เช่น **อายุ อสฺส อตฺถีติ आयสฺมา.** (อายุ + มนฺตุ)
 อายุ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอายุสมฺนฺตุ.
 (ผู้มีอายุ)

๓๗๒ : ๓๘๕. ตปฺปกติ-วจนเ มโย.

ลง มยปัจจัย ในอรรถตปฺปกติ (การทำด้วยสิ่งนั้น).

เช่น **สุวณฺณน ปกตํ กมฺมํ โสวณฺณมยํ.** (สุวณฺณ + มย)
 กรรม อันถูกกระทำแล้ว ด้วยทอง ชื่อว่าโสวณฺณมย.
 (อันถูกกระทำแล้วด้วยทอง)

๓๗๓ : ๔๐๖. สงฺขยาปุรณเ โม.

ลง มปัจจัย ในอรรถสงฺขยาปุรณเ (เต็มแห่งสังขยา).

เช่น ปญจนุ่ ปุโรเณ ปญจโม. (ปญจ + ม)
 เต็ม แห่งห่าทั้งหลาย ชื่อว่าปญจม. (ที่ ๕)

๓๗๔ : ๔๐๘. ส ฉสฺส วา.

แปลง ฉ เป็น ส บ้าง ในสังขยาปุระณะ.

เช่น ฉนุ่ ปุโรเณ สฏฺโฐ, ฉฏฺโฐ วา. (ฉ + จ)
 เต็ม แห่งหกทั้งหลาย ชื่อว่าสฏฺฐ, ชื่อว่าฉฏฺฐ บ้าง. (ที่ ๖)

๓๗๕ : ๔๑๒. เอกาทิตฺ ทสฺสตี.

ลง อีปัจจยในที่สุดทศศัพท์หลังจากสังขยาศัพท์มี เอก เป็นต้น
 ในอรรถสังขยาปุระณะ บ้าง.

เช่น เอกาทสนุ่ ปุระณี เอกาทตี. (เอกาทส + อี)
 เต็ม แห่งสิบเอ็ดทั้งหลาย ชื่อว่าเอกาทตี. (ที่ ๑๑)

๓๗๖ : ๒๕๗. ทเส โส นิจฺจญฺจ.

เพราะทศศัพท์ แปลง ฉสังขยา เป็น โส แน่นอน.

เช่น โสพส = ฉ + ทส สิบหก

๓๗๗ : ๐. อนฺเต นิคฺคหิตญฺจ.

ลงนิกคหิตอาคมในที่สุดแห่งสังขยาเหล่านั้น.

เช่น ปญจทสี = ปญจทสี + อํ สิบห้า

๓๗๘ : ๔๑๔. ตี จ.

ลงติอาคมในที่สุดแห่งสังขยาเหล่านั้น.

เช่น วีสตี = วีส + ตี ยี่สิบ

๓๗๙ : ๒๕๘. ล ท-ราห.

แปลง ท และ ร สังขยา เป็น ล.

เช่น	โสฬส	= ฉ + ทส	สิบหก
	จตุตาลีส์	= จตุตาร + อีส	สี่สิบ

๓๘๐ : ๒๕๕. วิสติ-ทเสสุ พา ทวิสฺส ตุ.

เพราะ วิสติ และ ทสศัพท์ แปลง ทฺวิ เป็น พา.

เช่น	พาวิสติ อินฺทฺริยานิ	= ทฺวิ + วิสติ	อินทรีย์ ๒๒
	พารส มนุสฺสา	= ทฺวิ + ทส	มนุษย์ ๑๒ คน

๓๘๑ : ๒๕๔. เอกาทิโต ทส ร สงฺขยาเน.

แปลง ท ของ ทสศัพท์ หลังจากสังขยามี เอก เป็นต้น เป็น ร ในสังขยา บ้าง.

เช่น	เอการส, เอกาทส	= เอก + ทส	สิบเอ็ด
	พารส, ทฺวาทส	= ทฺวิ + ทส	สิบสอง

๓๘๒ : ๒๕๙. อฏฺฐาทิโต จ.

แปลง ท ของ ทสศัพท์ หลังจากสังขยามี อฏฺฐ เป็นต้น เป็น ร ในสังขยา บ้าง.

เช่น	อฏฺฐารส, อฏฺฐาทส	= อฏฺฐ + ทส	สิบแปด
------	------------------	-------------	--------

๓๘๓ : ๒๕๓. เทวกฏฺฐาน'มากาโร วา.

แปลงสระที่สูงสุดของสังขยาศัพท์คือ ทฺวิ, เอก และ อฏฺฐ เป็น อา ในสังขยา บ้าง.

เช่น	ทฺวาทส	= ทฺวิ + ทส	สิบสอง
	เอกาทส	= เอก + ทส	สิบเอ็ด
	อฏฺฐารส	= อฏฺฐ + ทส	สิบแปด

๓๘๔ : ๔๐๗. จตุจฺ-เจหิ ธ-จา.

ลง ฏปัจจัย หลังจากจตุสังขยา และลง จปัจจัย หลังจากจสังขยา

ในอรรทสี่งขยาป้รณะ.

เช่น จตุตโถ	= จตุ + ถ	ที่สี่
จฏโโจ	= จ + จ	ที่หก

๓๘๕ : ๔๐๙. ท้วิ-ตีหิ ติโย.

ลง ติโยป้จจ้ย หลังจาท้วิและตีสี่งขยา ในอรรทสี่งขยาป้รณะ.

เช่น ท้ติโย	= ท้วิ + ติโย	ที่สอง
ตติโย	= ติ + ติโย	ที่สาม

๓๘๖ : ๔๑๐. ติเย ท้-ตาปี จ.

เพราะติโยป้จจ้ย แพลง ท้วิ เป็น ท้ และแพลง ติ เป็น ต.

เช่น ท้ติโย	= ท้วิ + ติโย	ที่สอง
ตติโย	= ติ + ติโย	ที่สาม

๓๘๗ : ๔๑๑. เตส'มท้ฒ'ป้ปะเทท้ อท้ฒ'ท้ฒ-ทิวท้ฒ-ทียท้ฒ'ท้ฒติโย.

แพลง อท้ฒศัพ้ท้กับ จตุตตุสี่งขยา เป็น อท้ฒ'ท้ฒ, แพลง อท้ฒศัพ้ท้ กับ ท้ติโยสี่งขยา เป็น ทิวท้ฒ, ทียท้ฒ และแพลง อท้ฒศัพ้ท้กับ ตติโยสี่งขยา เป็น อท้ฒติโย.

เช่น อท้ฒเฒน จตุตโถ	อท้ฒ'ท้ฒ. (อท้ฒ + จตุตตุ)
ที่สี่ ด้วยท้ั้งก้ั้ง	ชื่อว่าอท้ฒ'ท้ฒ. (ที่สี่ด้วยท้ั้งก้ั้ง, สามค้ั้ง)
อท้ฒเฒน ท้ติโย	ทิวท้ฒ, ทียท้ฒ. (อท้ฒ + ท้ติโย)
ที่สอง ด้วยท้ั้งก้ั้ง	ชื่อว่าทิวท้ฒ, ทียท้ฒ. (ที่สองด้วยท้ั้งก้ั้ง, หนึ่งค้ั้ง)

หนึ่งค้ั้ง)

อท้ฒเฒน ตติโย	อท้ฒติโย. (อท้ฒ + ตติโย)
ที่สาม ด้วยท้ั้งก้ั้ง	ชื่อว่าอท้ฒติโย. (ที่สามด้วยท้ั้งก้ั้ง, สองค้ั้ง)

๓๘๘ : ๖๘. สรูปาน'เมกเสสุว'สกี.

บทและพยัญชนะที่เป็นสรูปะกัน เหลือเพียงศัพท์เดียว
ในที่ไมใช่กล่าวครั้งเดียว.

เช่น ปุริโส จ ปุริโส จ ปุริสา. (ปุริส + ปุริส)
บุรุษด้วย บุรุษด้วย ชื่อว่าปุริส. (บุรุษทั้งหลาย)
อุปาสโก จ อุปาสิกา จ อุปาสกา. (อุปาสก + อุปาสิกา)
อุปาสกด้วย อุปาสิกาดด้วย ชื่อว่าอุปาสก. (อุปาสกและอุปาสิกา)

๓๘๙ : ๔๑๓. คณเน ทสสุส ทฺวิ-ติ-จตุ-ปญจ-ฉ-สตต-อฏฺฐ-นวกานํ วี-ติ-
จตุตาร-ปญญา-ฉ-สตตา'ส-นวา โยสุ โยนญจิส'มาส์-จิ-ริ-
ตีตฺติ.

เพราะโยวิภัตติ แปลง ทศัพท์อันทำเอกเสสที่กล่าวอรรถ ๒๐
เป็น วี, กล่าวอรรถ ๓๐ เป็น ติ, กล่าวอรรถ ๔๐ เป็น จตุตาร, กล่าวอรรถ ๕๐
เป็น ปญญา, กล่าวอรรถ ๖๐ เป็น ฉ, กล่าวอรรถ ๗๐ เป็น สตต, กล่าวอรรถ
๘๐ เป็น อส และกล่าวอรรถ ๙๐ เป็น นว และแปลงโยวิภัตติ เป็น อีส, อาส์, จิ,
ริ, ติ, อีติ และ อุติ ในสังขยา.

เช่น	วีส	= ทส(๒)+โย	ยีสิบ
	ตีส์	= ทส(๓)+โย	สามสิบ
	จตุตาลีส์	= ทส(๔)+โย	สี่สิบ
	ปญญาส์	= ทส(๕)+โย	ห้าสิบ
	สฏฺฐิ	= ทส(๖)+โย	หกสิบ
	สตฺตริ, สตฺตติ	= ทส(๗)+โย	เจ็ดสิบ
	อสีติ	= ทส(๘)+โย	แปดสิบ
	นวุติ	= ทส(๙)+โย	เก้าสิบ

๓๙๐ : ๒๕๖. จตุ'ปทสฺส โลโป ตุ'ตฺตร-ปทา'ทิจสฺส จุ-โจ'ปิ นวา.

ในสังขยา ลป ตุศัพท์ อันเป็นบทใกล้เคียงของทศศัพท์ และแปลง จ เป็น จุ และ โจ บ้าง.

เช่น จุ'ททส, โจ'ททส = จตุ + ทส สิบสี่

๓๙๑ : ๔๒๓. ย'ทหุ'ปปนฺหา นิ'ปาตนา' สิชฺฌนฺหฺติ.

ศัพท์ที่ยังไม่สำเร็จตัวรูป ย่อมสำเร็จด้วยนิปาตนสูตรนี้.

เช่น เสน'โห = สิน'โห ความรัก

เกฺล'โส = กิล'โส กิเลส

๓๙๒ : ๔๑๘. ทฺวา'ทีโต โก'เนกตฺเถ จ.

ลง กปัจจัย หลังจากสังขยามี ทฺวิ เป็นต้น ในอรรถมิใช่หนึ่ง.

เช่น สต'สฺส ทฺวิกํ ทฺวิสตํ = ทฺวิ + ก หมวดสอง

หมวดสอง แห่งร้อย ชื่อว่าทฺวิสต. (หมวดสองแห่งร้อย, สองร้อย)

๓๙๓ : ๔๑๕. ทส-ทส'กํ สตํ ทส'กานํ สตํ สห'สฺสญจ โย'มฺหิ.

เพราะโยวิภัตติ แปลงหมวดสิบแห่ง ทส อันนับเนื่องในสังขยา เป็น สตํ และแปลงหมวดสิบแห่ง สต อันนับเนื่องในสังขยา เป็น สหสฺส.

เช่น สตํ = ทส x ๑๐ หนึ่งร้อย

สหสฺสํ = สต x ๑๐ หนึ่งพัน

๓๙๔ : ๔๑๖. ยาว ต'ทุ'ตฺตริ ทส-คฺุณฺิตญจ.

นักศึกษ่าพึงทำการคูณด้วยสิบให้ยิ่ง เพียงใด แห่งสังขยา เหล่านั้น.

เช่น ทส'สฺส คณ'นสฺส ทส'คฺุณฺิตํ สตํ โห'ติ. ทส x ทส = ๑๐๐

สังขยาอันถูกคูณด้วยสิบ แห่งสังขยา คือ สิบ เป็นหนึ่งร้อย

๓๙๕ : ๔๑๗. สกนาเมหิ.

ชื่อของสังขยาที่ไม่ได้ถูกแสดงไว้ ย่อมสำเร็จด้วยชื่อของตนๆ.

เช่น	สตสทสฺสฺสานํ สตัดํ โกฏฺฐิ.	= โกฏฺฐิ
	ร้อย แห่งหนึ่งแสนทั้งหลาย ชื่อว่าโกฏฺฐิ.	
	โกฏฺฐิสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ ปโกฏฺฐิ.	= ปโกฏฺฐิ
	ร้อย แห่งแสนโกฏฺฐิทั้งหลาย ชื่อว่าปโกฏฺฐิ.	
	ปโกฏฺฐิสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ โกฏฺฐิปโกฏฺฐิ.	= โกฏฺฐิปโกฏฺฐิ
	ร้อย แห่งแสนปโกฏฺฐิทั้งหลาย ชื่อว่าโกฏฺฐิปโกฏฺฐิ.	
	โกฏฺฐิปโกฏฺฐิสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ นหุตฺตํ.	= นหุตฺตํ
	ร้อย แห่งแสนโกฏฺฐิปโกฏฺฐิทั้งหลาย ชื่อว่านหุตฺตํ.	
	นหุตฺตสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ นินฺนหุตฺตํ.	= นินฺนหุตฺตํ
	ร้อย แห่งแสนนหุตฺตทั้งหลาย ชื่อว่านินฺนหุตฺตํ.	
	นินฺนหุตฺตสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ อกฺโขภิกฺขิ.	= อักโขภิกฺขิ
	ร้อย แห่งแสนนินฺนหุตฺตทั้งหลาย ชื่อว่าอกฺโขภิกฺขิ.	
	อกฺโขภิกฺขิสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ พินฺทุ.	= พินฺทุ
	ร้อย แห่งแสนอกฺโขภิกฺขิทั้งหลาย ชื่อว่าพินฺทุ.	
	พินฺทุสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ อพฺพุทฺ.	= อัพฺพุทะ
	ร้อย แห่งแสนพินฺทุทั้งหลาย ชื่อว่าอพฺพุท.	
	อพฺพุทสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ นิริพฺพุทฺ.	= นิริพฺพุทะ
	ร้อย แห่งแสนอพฺพุทะทั้งหลาย ชื่อว่านิริพฺพุท.	
	นิริพฺพุทสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ อหฺ.	= อหะ
	ร้อย แห่งแสนนิริพฺพุทะทั้งหลาย ชื่อว่าอห.	
	อหสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ อพฺพิ.	= อพพะ
	ร้อย แห่งแสนอหะทั้งหลาย ชื่อว่าอพพ.	
	อพพสตสทสฺสฺสานํ สตัดํ อฏฺฐิ.	= อฏฺฐะ

ร้อย แห่งแสนอพพะทั้งหลาย ชื่อว่าอฏฐ.

อฏฐสตสหัสฐานํ สติ **โสคนุธิกั.** = โสคันธิกะ

ร้อย แห่งแสนอฏฐะทั้งหลาย ชื่อว่าโสคนุธิก.

โสคนุธิกสตสหัสฐานํ สติ **อุปปลั.** = อุปปละ

ร้อย แห่งแสนโสคันธิกะทั้งหลาย ชื่อว่าอุปปล.

อุปปลสตสหัสฐานํ สติ **กุมุทั.** = กุมุทะ

ร้อย แห่งแสนอุปปละทั้งหลาย ชื่อว่ากุมุทั.

กุมุทสตสหัสฐานํ สติ **ปุณทริกั.** = บุณทริก

ร้อย แห่งแสนกุมุททั้งหลาย ชื่อว่าปุณทริก.

ปุณทริกสตสหัสฐานํ สติ **ปทุมั.** = ปทุมะ

ร้อย แห่งแสนปุณทริกะทั้งหลาย ชื่อว่าปทุม.

ปทุมสตสหัสฐานํ สติ **กถานั.** = กถานะ

ร้อย แห่งแสนปทุมทั้งหลาย ชื่อว่ากถาน.

กถานสตสหัสฐานํ สติ **มหากถานั.** = มหากถานะ

ร้อย แห่งแสนกถานะทั้งหลาย ชื่อว่ามหากถาน.

มหากถานสตสหัสฐานํ สติ **อสงเขยยุยั.** = อสงไชย

ร้อย แห่งแสนมหากถานะทั้งหลาย ชื่อว่าอสงเขยยุย.

๓๙๖ : ๓๖๓. เตสั โณ โลป.

ลป ฌอนุพันธ์ ของปัจฉัยเหล่านั้น.

เช่น วสิฏฐสฺส อปัจฉัจ **วสิฏฐโ.** (วสิฏฐ + ฌ)

เหลากอ ของนายวสิฏฐะ ชื่อว่าวสิฏฐ.

สมณสฺส อปัจฉัจ สามเณโร. (สมณ + เณร)

เหลากอ ของพระสมณะ ชื่อว่าสามเณร.

๓๙๗ : ๔๒๐. วิภาเค ธา จ.

ลง ธาปัจจัย ในอรรถวิภาคะ(การแบ่ง/ส่วน).

เช่น เอเคน วิภาเคน เอกธา. (เอก + ธา)

โดยส่วนหนึ่ง ชื่อว่าเอกธา. (โดยส่วนหนึ่ง)

ทวิหิ วิภาเคหิ ทวิธา, ทุธา, เทวธา. (ทวิ + ธา)

โดยส่วนทั้งหลาย สอง ชื่อว่าทวิธา, ทุธา, เทวธา. (โดยสองส่วน)

๓๙๘ : ๔๒๑. สพพนาเมหิ ปการ-วจนเ ตุ ธา.

ลง ธาปัจจัย ในอรรถการกล่าวประการ หลังจากศัพท์พพนาม.

เช่น เตน ปกาเรน ตธา. (ต + ธา)

โดยประการนั้น ชื่อว่าตธา. (โดยประการนั้น)

เยน ปกาเรน ยธา. (ย + ธา)

โดยประการใด ชื่อว่ายธา. (โดยประการใด)

๓๙๙ : ๔๒๒. กิ'มิเมหิ ถั.

ลง ถัปัจจัย หลังจาก กิ และ อิมศัพท์ในอรรถการกล่าวประการ.

เช่น โโก ปกาโร กถั. (กิ + ถั)

ประการไร ชื่อว่ากถั. (ประการไร, อย่างไร)

อัย ปกาโร อิตถั. (อิม + ถั)

ประการนี้ ชื่อว่าอิตถั. (ประการนี้)

๔๐๐ : ๓๖๔. วุฑธา'ทิสรสสุส วา'สโยคนุตสุส สณเ จ.

เพราะปัจจัยอันมี ฌอนุพันธ์ วุฑธิ(พฤธิ์)สระหน้า หรือสระของพยัญชนะหน้าอันไม่มีสังโยคเป็นที่สุด.

เช่น อากิธมมิโก = อภิธมม + ฌิก ผู้สวดพระอภิธรรม

วาสิฏฺเฐจ = วสิฏฺเฐ + ฌ เหลากอของวสิฏฺเฐ

๔๐๑ : ๓๗๕. มา ยูน'มาคโม จาเน.

เพราะปัจจัยอันมีอนุพันธ์ ไม่ต้องวุทธิสระอันเป็นเบื้องต้นคือ อี และ อุ อันไม่มีสังโยคเป็นที่สุด และให้ลง เอ และ โออาคมในที่นั้น ในฐานะอันสมควร.

เช่น พุ'ยากรณมรีเต เว'ยฺยากรณโก. (พฺยากรณ + ฦก)
 ย่อมสวด ซึ่งไวยากรณ ชื่อว่าเว'ยฺยากรณโก. (ผู้สวดไวยากรณ)
 ทวาเร นียุตโต โท'วารโก. (ทวาร + ฦก)
 ผู้ประกอบแล้ว ที่ประตุ ชื่อว่าโท'วารโก. (ผู้ประกอบที่ประตุ)

๔๐๒ : ๓๗๗. อาตุตถจ.

แปลง อี และ อุ เป็น อา และลงริอาคม ในฐานะอันสมควร.

เช่น อีสิสฺส ภาโว อาริสฺสยฺ. (อิสฺ + ฦย)
 ความเป็น แห่งฤาษี ชื่อว่าอาริสฺสย. (ความเป็นฤาษี)
 อุกฺกสฺส ภาโว อาสฺสภฺ. (อุกฺก + ฦ)
 ความเป็น แห่งผู้กล้า ชื่อว่าอาสฺสภ. (ความเป็นผู้กล้า)

๔๐๓ : ๓๕๔. กุ'จาทิมชฺฌตฺตรานํ ทิม-รฺสฺสะ ปจฺจเยสุ จ.

เพราะปัจจัยและมีใช้ปัจจัย ทิมะ และรฺสฺสะ แห่งสระเบื้องต้นท่ามกลาง และที่ สุด บ้าง.

เช่น	ปาติโมกฺโข	=	ปติโมกฺข	(อาทิติมะ)
	องฺคมาคฺธิโก	=	องฺคมคฺธิก	(มัชฌทิมะ)
	ชนฺตี ปรมฺ	=	ชนฺติ ปรมฺ	(อุตตรทิมะ)
	ปเคว	=	ปา เหว	(อาทิริสฺสะ)
	สุเมธฺโส	=	สุเมธาโส	(มัชฌเอรฺสฺสะ)
	โก'วาที นาม	=	โก'วาที นาม	(อุตตรรฺสฺสะ)

๔๐๔ : ๓๗๐. เตสุ วุฑฺฐิ-โลปะ-คฺม-วิการ-วิปริต-า-เทสา จ.

การวุฑฺฐิ การลบ การลงอาคม การวิการ การวิปริต และการแปลง ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดของบท มีในบางอุทาหรณ์

เช่น	กุกฺขณินฺยา	ปุตุโต	โกกฺขณฺณฺโย.	(กุกฺขณฺนี + ญฺย)	(วุฑฺฐิ)
	อ.บุตร	ของนางกุกฺขณฺนี	ชื่อว่าโกกฺขณฺณฺย.		
	ปฏิสงฺขา	โยนิโส	=	ปฏิสงฺขาย	โยนิโส (โลปะ)
	พิจารณาแล้ว	โดยอุบายอัน	แยบคาย		
	มานุโส	=	มนุ+ณ (ลง	สุอาคม)	(อาคม)
	อนินฺ	=	อนณ (น เป็น	ณ, อิ เป็น	อ)(วิการ)
	อโยโร	=	อริโย		(วิปริต)
	สกุยปุตุติโย	=	สกุยปุตุติโก		(อาเทศ/แปลง)

๔๐๕ : ๓๖๕. อ-ยฺวณฺณานญฺ'จายิ วุฑฺฐิ.

	วุฑฺฐิ อ	เป็น	อา,	วุฑฺฐิ อิ,	อี	เป็น	เอ	และวุฑฺฐิ อุ,	อุ	เป็น	โอ.
เช่น	อาภิธมฺมิโก	=	อภิธมฺม+ณิก			(วุฑฺฐิ อ	เป็น	อา)			
	เวณเตยฺโย	=	วินตา+ณฺย			(วุฑฺฐิ อิ	เป็น	เอ)			
	โอพุมฺปิโก	=	อุพุมฺป+ณิก			(วุฑฺฐิ อุ	เป็น	โอ)			

จบ ตัทธิตักกัปปในนามกัปป กัณฑ์ที่ ๘

จบ ตัทธิตสูตร

๖ - อาชยตักกัณท์

๖.๑ - อาชยตักกัณท์ที่ ๑

๔๐๖ : ๔๒๙. อถ ปุพฺพพานิ วิภตฺตีนํ จ ปรสฺสพทานิ.

ต่อจากตัทธิตกัณท์นั้น วิภตฺติ ๖ ตัวข้างหน้า มีชื่อว่าปรัสสบท.

เช่น ติ อนุติ, สิ ธิ, มิ ม.

๔๐๗ : ๔๓๙. ปรานฺหฺยตฺตโนปทานิ.

วิภตฺติ ๖ ตัวหลัง มีชื่อว่าอตฺตโนบท.

เช่น เต อนุเต, เส วุเห, เอ มุเห.

๔๐๘ : ๔๓๑. เทว เทว ปจฺม-มชฺฌิมฺมตฺตม-ปฺริสา.

วิภตฺติ ๒ ตัวแรก ชื่อปจฺจมบฺรุษ, วิภตฺติ ๒ ตัวกลาง ชื่อมชฺฌิมบฺรุษ, วิภตฺติ ๒ ตัวสุดท้าย ชื่ออุตตมบฺรุษ

เช่น	ติ, อนุติ	=	ปจฺจมบฺรุษ	(ปรัสสบท)
	สิ, ธิ	=	มชฺฌิมบฺรุษ	"
	มิ, ม	=	อุตตมบฺรุษ	"
	เต, อนุเต	=	ปจฺจมบฺรุษ	(อตฺตโนบท)
	เส, วุเห	=	มชฺฌิมบฺรุษ	"
	เอ, มุเห	=	อุตตมบฺรุษ	"

๔๐๙ : ๔๔๑. สพฺเพสฺเมกาภิธานเ ปโร ปฺริโส.

ให้ประกอบบฺรุษหลัง(ปโรปฺริสะ) ในที่กล่าวแห่งเดียวกัน
แห่งวิภตฺติทั้งปวง

เช่น โส จ ปจฺติ, ตฺวญฺจ ปจฺสิ, ตฺมุเห ปจฺถ.

เขาด้วย ย่อมสวด, ท่านด้วย ย่อมสวด, ท่านทั้งหลาย ย่อมสวด

โส จ ตฺวญฺจ ปจถ.

เขาด้วย ท่านด้วย ย่อมสวด

๔๑๐ : ๔๓๒. นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตฺลฺยาธิกรณฺ ปจโม.

เมื่อนามประกอบอยู่ก็ดี ไม่ประกอบอยู่ก็ดี ลงปฐมบุรุษ
ในที่มีอรรถที่ตั้งเหมือนกัน

เช่น โส คจฺจติ, เต คจฺจหนฺติ.

เขา ย่อมไป, เขาทั้งหลาย ย่อมไป

๔๑๑ : ๔๓๖. ตฺมุเห มชฺฌิมโ.

เมื่อตุมุหศัพท์ ประกอบอยู่ก็ดี ไม่ประกอบอยู่ก็ดี ลงมัชฌิมบุรุษ
ในที่มีอรรถที่ตั้งเหมือนกัน

เช่น ตฺวํ ยาสิ, ตฺมุเห ยาถ.

ท่าน ย่อมไป, ท่านทั้งหลาย ย่อมไป

๔๑๒ : ๔๓๗. อมุเห อุตฺตโม.

เมื่ออมุหศัพท์ ประกอบอยู่ก็ดี ไม่ประกอบอยู่ก็ดี ลงอุตตมบุรุษ
ในที่มีอรรถที่ตั้งเหมือนกัน

เช่น อหํ ยชามิ, มยํ ยชาม.

ข้าพเจ้า ย่อมบูชา, ข้าพเจ้าทั้งหลาย ย่อมบูชา

๔๑๓ : ๔๒๗. กाल.

สูตรว่า กาล นี้ ฟังทราบว่าการตามไป.

๔๑๔ : ๔๒๘. วตฺตมานา ปจฺจุปฺนฺเน.

ลงวัตตมานาวิภัติ ในปัจจุบันกาล.

เช่น สาวตฺถิ ปวิสติ. (ป+วิส+อ+ติ)

ย่อมเข้าไป สู่มืองสาวตถิ

๔๑๕ : ๔๕๑. อาณตยา'สิฏฺเฐ'นุตตกาเล ปญจมี.

ลงปญจมีวิภตติ ในอรรถการบังคับ ความหวัง ในอนุตตกาล (กาลอันถูกกล่าวไกล้ๆ).

เช่น กโรตุ กุสล. (อาณตติ = การสั่ง, บังคับ)

บุคคล จงกระทำ ซึ่งกุศล

สุข เต โหตุ. (อาสีส = ความหวัง, ปรรธนา)

ความสุข ของจมี แก่ท่าน

๔๑๖ : ๔๕๔. อนุมติ-ปริกปฺตเถสุ สตฺตมี.

ลงสตฺตมีวิภตติ ในอรรถการคล้อยตามและความสงสัย ในอนุตตกาล

เช่น ตฺว คจฺเจยฺยาสี. (อนุมติ = คล้อยตาม, เห็นสมควร)

ท่าน ฟังไป

กิมหิ กเรยฺยามี. (ปริกปฺต = คาดคะเน, สงสัย)

ข้าพเจ้า ฟังกระทำ ซึ่งอะไร

๔๑๗ : ๔๖๐. อปจฺจกฺเข ปโรกฺขา'ตีเต.

ลงปโรกฺขาวิภตติ ในอดีตกาล อันไม่ประจักษ์ต่ออินทรีย์.

เช่น เอวํ กิร โปราณาหุ. (พฺรฺ + อ)

ได้ยินว่า โบราณจารย์ทั้งหลาย กล่าวแล้ว อย่างนี้.

๔๑๘ : ๔๕๖. หิโย-ปฤติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนิ.

ลงหิยฺยตฺตนิวิภตติ ในอดีตกาลตั้งแต่เมื่อวาน อันประจักษ์ต่ออินทรีย์ หรือไม่ประจักษ์ต่ออินทรีย์ก็ตาม.

เช่น โส มคฺคํ อคมา. (อ+คมุ+อา)

เขา ได้ไปแล้ว สูหนทาง

๔๑๙ : ๔๖๙. สมีเป'ชชตนี.

ลงอัชชตนีวิภัตติ ในอดีตกาลอันไกลตั้งแต่วันนี้ อันประจักษ์
หรือไม่ประจักษ์ต่ออินทรีย์ก็ตาม.

เช่น โส มคฺคํ อคมี. (อ+คมุ+อึ)

เขา ได้ไปแล้ว สูหนทาง

๔๒๐ : ๔๗๑. มา-โยเค สพฺพกาเล จ.

ลงหิยัตตนี อัชชตนี และปัญจมีวิภัตติ ในที่ประกอบด้วย
มาศัพท์ในกาลทั้งปวง

เช่น มา คจฺฉาหิ (คมุ+อ+หิ) ปัญจมี

ท่าน ขอจงอย่าไป

มา คมา (คมุ+อา) หิยัตตนี

เขา อย่าไปแล้ว

มา เอวํ กริ. (คมุ+โอ) อัชชตนี

ท่าน อย่ากระทำแล้ว อย่างนี้

๔๒๑ : ๔๗๓. อนาคต ภาวิสุสฺสตี.

ลงภวิสสันตีวิภัตติ ในอนาคตกาล.

เช่น โส คจฺฉิสฺสตี. (คมุ+อิ+สฺสตี)

เขา จักไป

๔๒๒ : ๔๗๕. กุริยาติปฺนฺเห'ตีเต กาลาติปฺตติ.

ลงกาลาติปัตติวิภัตติ ในอดีตกาลอันล่วงเลยซึ่งกิริยา.

เช่น โส เจ ตํ ยานํ อลภิสฺสา, อคจฺฉิสฺสา.

หากว่า เขา จักได้ได้แล้ว ซึ่งยานนั้นไซ้, เขา จักได้ไปแล้ว

๔๒๓ : ๔๒๖. วตุตมานา ทิ-อนฺติ-สิ-ถ-มิ-ม,-เต-อนฺเต-เส-วุเห-เอ-มุเห.

ตั้งวิภัติ ๑๒ ตัว คือ ทิ อนฺติ, สิ ถ, มิ ม, เต อนฺเต, เส วุเห, เอ มุเห ชื่อว่าวตุตมานาวิภัติ.

๔๒๔ : ๔๕๐. ปญฺจมี ตฺ-อนฺตุ-หิ-ถ-มิ-ม,-ตฺ-อนฺตฺ-สฺสุ-วุโห-เอ-อามเส.

ตั้งวิภัติ ๑๒ ตัว คือ ตฺ อนฺตุ, หิ ถ, มิ ม, ตฺ อนฺตฺ, สฺสุ วุโห, เอ อามเส ชื่อว่าปญฺจมีวิภัติ.

๔๒๕ : ๔๕๓. สตุตมี เอยฺย-เอยฺยฺ-เอยฺยาสี-เอยฺยาถ-เอยฺยามิ-เอยฺยาม,-
เอถ-เอริ-เอโถ-เอยฺยาวุโห-เอยฺยํ-เอยฺยามฺเห.

ตั้งวิภัติ ๑๒ ตัว คือ เอยฺย เอยฺยฺ, เอยฺยาสี เอยฺยาถ, เอยฺยามิ เอยฺยาม, เอถ เอริ, เอโถ เอยฺยาวุโห, เอยฺยํ เอยฺยามฺเห ชื่อว่าสตุตมีวิภัติ.

๔๒๖ : ๔๕๙. ปโรกฺขา อ-อุ-เอ-ตุถ-อํ-มุห,-ตุถ-เร-ตุโถ-วุโห-อี-มุเห.

ตั้งวิภัติ ๑๒ ตัว คือ อ อุ, เอ ตุถ, อํ มุห, ตุถ เร, ตุโถ วุโห, อี มุเห ชื่อว่าปโรกฺขาวิภัติ.

๔๒๗ : ๔๕๕. หิยฺยตุตฺนี อา-อุ-โอ-ตุถ-อํ-มุหฺ, -ตุถ-ตุถฺ-เส-วุหฺ-อี-มุหเส.

ตั้งวิภัติ ๑๒ ตัว คือ อา อุ, โอ ตุถ, อํ มุห, ตุถ ตุถฺ, เส วุหฺ, อี มุหเส ชื่อว่าหิยฺยตุตฺนีวิภัติ.

๔๒๘ : ๔๖๘. อชฺชตฺนี อี-อุ-โอ-ตุถ-อี-มุห, -อา-อุ-เส-วุหฺ-อํ-มุเห.

ตั้งวิภัติ ๑๒ ตัว คือ อี อุ, โอ ตุถ, อี มุห, อา อุ, เส วุหฺ, อํ มุเห ชื่อว่าอชฺชตฺนีวิภัติ.

๔๒๙ : ๔๗๒. ภาวิสุสนฺติ สฺสติ-สุสนฺติ-สุสฺสิ-สุสถ-สุสํมิ-สุสํม,-สุสเต-
สุสนฺเต-สุสเส-สุสวุเห-สุสํ-สุสํมฺเห.

ตั้งวิภัติ ๑๒ ตัว คือ สฺสติ สุสนฺติ, สฺสสิ สุสถ, สุสํมิ สุสํม,

สฺสเต สฺสนฺเต, สฺสเส สฺสวฺเห, สฺสํ สฺสามฺเห ชื่อว่าภวิสสันต์วิภัตติ.

๔๓๐ : ๔๗๔. กาลาติปฺตติ สฺสา-สฺสํ-สฺสเส-สฺสถ-สฺสํ-สฺสามฺหา,-สฺสถ-สฺสิสฺ-
สฺสเส-สฺสวฺเห-สฺสึ-สฺสามฺหเส.

ตั้งวิภัตติ ๑๒ ตัว คือ สฺสา สฺสํ, สฺสเส สฺสถ, สฺสํ สฺสามฺหา, สฺสถ
สฺสิสฺ, สฺสเส สฺสวฺเห, สฺสึ สฺสามฺหเส ชื่อว่ากาลาติปฺตติวิภัตติ.

๔๓๑ : ๔๕๘. หิยฺยตฺตนี-สฺตตฺมี-ปญฺจมี-วตฺตมานา สพฺพธาตูกํ.

ตั้งหิยฺยตฺตนี สฺตตฺมี ปญฺจมี และวตฺตมานา ชื่อว่าสัพฺพธาตูก-
วิภัตติ.

เช่น	อคมา	= อ+คม+อา	หิยฺยตฺตนี
	คจฺเจยฺย	= คม+อ+เอยฺย	สฺตตฺมี
	คจฺจตุ	= คม+อ+ตุ	ปญฺจมี
	คจฺจติ	= คม+อ+ติ	วตฺตมานา

จบ อาชยตักฺปป์ กัณฑ์ที่ ๑

๖.๒ - อาชยตักฺปป์ กัณฑ์ที่ ๒

๔๓๒ : ๓๖๒. ธาตุ-ลึงฺเคหิ ปฺรา ปจฺจยา.

ลงปัจจัยหลังจากธาตุและลึงค์.

เช่น	กโรติ	= กร+อ+ติ (ธาตุ)	ย่อมกระทำ
	วาสิฏฺโฐ	= วสิฏฺฐ+ณ (ลึงค์)	ลูกของนายวิสิฏฺฐจะ

๔๓๓ : ๕๒๘. ติช-คฺป-กิต-มาเนหิ ข-ฉ-สา วา.

ลง ข, ฉ และสปัจจัย หลังจาก ติช, คฺป, กิต และมานธาตุ บ้าง.

เช่น	ติตฺกฺขติ	= ติช+ข+ติ	ย่อมอดกลั้น
------	-----------	------------	-------------

เช่น อดุตโน ปตฺตมิจฺฉติ **ปตฺตียติ.** (ปตฺต+อีย+ติ)
 ย่อมปรารถนา ซึ่งบาตร เพื่อตน ชื่อว่าปตฺตียติ.

๔๓๘ : ๕๕๐. ธาตุหิ เณ-ณย-ณาเป-ณาปยา การิตานิ เหตุวตฺถ.

ลง เณ, ณย, ณาเป และ ณาปยปัจจัย หลังจากธาตุในอรรถเหตุ และตั้งชื่อการิตะ.

เช่น	กาเรติ	=	กร+เณ+ติ	ย่อมให้กระทำ
	การยติ	=	กร+ณย+ติ	ย่อมให้กระทำ
	การาเปติ	=	กร+ณาเป+ติ	ย่อมให้กระทำ
	การาปยติ	=	กร+ณาปย+ติ	ย่อมให้กระทำ

๔๓๙ : ๕๓๙. ธาตุรูปเ นามสุมา ฌโย จ.

เมื่อธาตุรูป มีอยู่, ลง ณยปัจจัย หลังจากนาม และมีชื่อว่าการิตะ

เช่น หตฺถินา อติกฺกมฺติ มคฺคํ **อติหตฺถยติ.** (หตฺถ+ณย+ติ)
 ย่อมก้าวล่วง ซึ่งหนทาง ด้วยข้าง ชื่อว่าหตฺถยติ.

๔๔๐ : ๔๔๕. ภาว-กมุเมสุ โย.

ลง ยปัจจัย หลังจากธาตุ ในอรรถภาวะและกรรม.

เช่น	จียเต	=	จา+ย+เต	ย่อมตั้งอยู่ (ภาวะ)
	ลพฺภเต	=	ลภ+ย+เต	ย่อมถูกได้ (กรรม)

๔๔๑ : ๔๔๗. ตสฺส จวคฺค-ยการ-วการตฺตํ สธาตวหนตฺสส.

แปลง ยปัจจัยกับพยัญชนะที่สุตธาตุ เป็นจวรรค ยอักษร และวอักษร ตามที่มีใช้.

เช่น	วฺจฺจเต	=	วจ+ย+เต	ย่อมถูกกล่าว
	มชฺชเต	=	มท+ย+เต	ย่อมถูกมัวเมา
	ยฺชฺชเต	=	ยช+ย+เต	ย่อมถูกประกอบ

พฤษฺมเต	= พฺร+ย+เต	ย้อมฎฺกรู
หญฺมเต	= หน+ย+เต	ย้อมฎฺกเบียดเบี่ยน
ทิวฺพเต	= ทิว+ย+เต	ย้อมรฺงเรือง

๔๔๒ : ๔๔๘. อิวณฺณาคโม วา.

เพราะยปัจจยฺย ลงอิวัณณะอาคม หลังจากธาตุ บ้าง.

เช่น คจฺฉียเต	= คมฺ+ย+เต	ย้อมฎฺกไป
---------------	------------	-----------

๔๔๓ : ๔๔๙. ปุพฺพรูปญจ.

แปลง ยปัจจยฺย หลังจากธาตุ เป็นเหมือนพยัญชนะตัวหน้า (บุพพรูป) บ้าง.

เช่น คมฺมเต	= คมฺ+ย+เต	ย้อมฎฺกไป
ทมฺมเต	= ทมฺ+ย+เต	ย้อมฎฺกฝีก

๔๔๔ : ๕๑๑. ตถา กตฺตริ จ.

แปลงยปัจจยฺยในอรรถกัตฺตา เหมือนในอรรถภาวะและกรรม.

เช่น พฺรฺชฺมติ	= พฺร+ย+ติ	ย้อมรฺู, ย้อมตรฺ์สรฺู
อุปฺปชฺชติ	= อุ+ปท+ย+ติ	ย้อมเกิดขึ้น

๔๔๕ : ๔๓๓. ภูวาทิโต อ.

เพราะวิภัตติและปัจจยฺยที่ลงในอรรถกัตฺตา ลง อปัจจยฺย หลังจากธาตุมี ภู เป็นต้น.

เช่น ภาวติ	= ภู+อ+ติ	ย้อมมี, ย้อมเป็น
------------	-----------	------------------

๔๔๖ : ๕๐๙. รุธาติโต นิคฺคหิต ปุพฺพญจ.

เพราะวิภัตติและปัจจยฺยที่ลงในอรรถกัตฺตา ลง อปัจจยฺย (อิ,อี,เอ และโอปัจจยฺย) หลังจากธาตุมี รุธ เป็นต้น และลงนิกคหิตอาคมต้นธาตุ.

เช่น รุณฺชติ	= รุธ+อ+ติ	ย้อมปิดกัน
--------------	------------	------------

ภุชชติ = ภุช+อ+ติ ย่อมบริโภค

๔๔๗ : ๕๑๐. ทิวาทิต โย.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ลงในอรรถกัตตา ลง ยปัจจัย หลังจาก
ธาตุมี ทิว เป็นต้น.

เช่น ทิพฺพติ = ทิว+ย+ติ ย่อมรุ่งเรือง

๔๔๘ : ๕๑๒. สุวาทิต ญ-ณา-อุณา จ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ลงในอรรถกัตตา ลง ญ, ณา และ
อุณาปัจจัย หลังจากธาตุมี สุ เป็นต้น.

เช่น สุโณติ = สุ+ณ+ติ ย่อมฟัง

สุณาติ = สุ+ณา+ติ ย่อมฟัง

ปาปฺุณาติ = ป+อป+อุณา+ติ ย่อมถึง, ย่อมบรรลู่

๔๔๙ : ๕๑๓. กิยาทิต นา.

ลง นปัจจัย หลังจากธาตุมี ก็ เป็นต้น ในอรรถกัตตา.

เช่น กิณาติ = กิ+นา+ติ ย่อมซื้อ

วิกุกิณาติ = วิ+กิ+นา+ติ ย่อมขาย

๔๕๐ : ๕๑๗. คหาทิต ปฺ-ณฺหา.

ลง ปฺ และ ณฺหาปัจจัย หลังจากธาตุมี คห เป็นต้น
ในอรรถกัตตา.

เช่น เฆปฺปติ = คห+ปฺ+ติ ย่อมถือเอา

คณฺหาติ = คห+ณฺหา+ติ ย่อมถือเอา

๔๕๑ : ๕๒๐. ตนาทิต โอ-ยิรา.

ลง โอ และ ยิรปัจจัย หลังจากธาตุมี ตนฺ เป็นต้น ในอรรถกัตตา.

เช่น ตโนติ = ตนฺ+โอ+ติ ย่อมแผ่ไป

กโรติ	= กร+โอ+ติ	ย่อมกระทำ
กยิริติ	= กร+ยิริ+ติ	ย่อมกระทำ

๔๕๒ : ๕๒๕. จุราทีโต เณ-ณยา.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ลงในอรรธกัตตา ภาวะ และกรรม ลง เณ และ ฌยปัจจัย หลังจากธาตุมี จุร เป็นต้น.

เช่น โจเรติ	= จุร+เณ+ติ	ย่อมขโมย
โจรยติ	= จุร+ฌย+ติ	ย่อมขโมย

๔๕๓ : ๔๔๔. อตตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมฺนิ.

ลงอัตตโนปท ในอรรธภาวะและกรรม.

เช่น อัจเต	= วจ+ย+เต	ย่อมถูกกล่าว (กัม.)
กุชฺฌเต	= กุช+ย+เต	ย่อมโกรธ (ภาวะ)

๔๕๔ : ๔๔๐. กตฺตริ จ.

ลงอัตตโนปท ในอรรธกัตตา.

เช่น มณฺเฑเต	= มน+ย+เต	ย่อมสำคัญ (กัตตุ)
ชายเต	= ชน+ย+เต	ย่อมเกิด (กัตตุ)

๔๕๕ : ๕๓๐. ธาตุปฺปจฺเจยฺหิ วิภตฺติโย.

ลงวิภัตติ หลังจากธาตุปัจจัย.

เช่น ติตฺติกฺขติ	= ติช+ข+ติ	ย่อมอดกลั้น, อดทน
กาเรติ	= กร+เณ+ติ	ย่อมให้กระทำ

๔๕๖ : ๔๓๐. กตฺตริ ปรสฺสพฺทํ.

ลงปรสฺสพท ในอรรธกัตตา.

เช่น คจฺฉติ	= คมฺ+อ+ติ	ย่อมไป
-------------	------------	--------

๔๕๗ : ๔๒๔. ภูวาทโย ธาตโว.

ตั้งศัพท์มี ภู เป็นต้น ชื่อว่าธาตฺ.

เช่น	ภวติ	= ภู+อ+ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
------	------	-----------	------------------

จบ อาชยตักขปป์ กัณฑ์ที่ ๒

๖.๓ - อาชยตักขปป์ กัณฑ์ที่ ๓**๔๕๘ : ๔๖๑. กุจจา'ทิวณฺณาน'เมกฺขสฺสรานํ เทวภาโว.**

ทำเทวภาวะอักษรที่มีสระตัวเดียวอันเป็นเบื้องต้นแรกของธาตุตามสมควรแก่อุทาหรณ์.

เช่น	ติติกฺขติ	= (ติ)-ติช+ข+ติ	ย่อมอดกลั้น
------	-----------	-----------------	-------------

๔๕๙ : ๔๖๒. ปุพฺโพ'พฺพภาโส.

ตั้งอักษรตัวหน้าที่ย่อน(เทวภาวะ)เข้ามา ชื่อว่าอัปภาส.

เช่น	ททาติ	= (ทา)-ทา+อ+ติ	ย่อมให้
	ชทาติ	= (หา)-หา+อ+ติ	ย่อมละ, ย่อมสละ

๔๖๐ : ๕๐๖. รสุโส.

รัสสระที่อยู่ในอัปภาส.

เช่น	ททาติ	= (ทา)-ทา+อ+ติ	ย่อมให้
	ชทาติ	= (หา)-หา+อ+ติ	ย่อมละ, ย่อมสละ

๔๖๑ : ๔๖๔. ทฺุตฺย-จตุตฺถานํ ปจฺม-ตฺติยา.

แปลงอักษรวรรคอัปภาสตัวที่ ๒ เป็นอักษรวรรคตัวที่ ๑ และแปลงอักษรวรรคอัปภาสตัวที่ ๔ เป็นอักษรวรรคตัวที่ ๓

เช่น	ทธาติ	= (ธา)-ธา+อ+ติ	ย่อมทรงไว้
------	-------	----------------	------------

๔๖๒ : ๔๖๗. กวคฺคสฺส จวคฺโค.

แปลงอักษรกวรรคที่เป็นอัฟภาส เป็นอักษรจวรรค.

เช่น	ชคาม	= (ค)-คมุ+อ	ไปแล้ว (ปโรกขา)
	จงฺกมติ	= (ก)-กมุ+อ+ติ	ยอมจงกรรม

๔๖๓ : ๕๓๒. มาน-กิตานํ ว-ตตฺตํ วา.

แปลง ม ของมานธาตุที่เป็นตัวอัฟภาสเป็น ว และแปลง ก ของกิตธาตุที่เป็นตัวอัฟภาสเป็น ต บ้าง.

เช่น	วิมฺสติ	= (มา)-มาน+ส+ติ	ยอมพิจารณา
	ติกิจจติ	= (กิ)-กิต+จ+ติ	ยอมเยียวยา

๔๖๔ : ๕๐๔. หสฺส โช.

แปลง ห ที่อยู่ในอัฟภาสเป็น ช.

เช่น	ชหาติ	= (หา)-หา+อ+ติ	ยอมละ, ย่อมสละ
------	-------	----------------	----------------

๔๖๕ : ๔๖๓. อนตฺสฺสิ'วณฺณ'ากาโร วา.

แปลงสระที่ สุดของอัฟภาส เป็นอิ วัณณะและอ อักษร โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

เช่น	ปิวาสติ	= (ปา)-ปา+ส+ติ	
			ยอมปรารภนาเพื่อจะดื่ม
	วิมฺสติ	= (มา)-มาน+ส+ติ	ยอมพิจารณา

๔๖๖ : ๔๘๙. นิคฺคหิตฺตญจ.

ลงนิคหิตอาคมในที่สุดอัฟภาส โดยกำหนดตามอุทาหรณ์.

เช่น	จงฺกมติ	= (ก)-กมุ+อ+ติ	ยอมจงกรรม
	จญฺจลติ	= (จ)-จล+อ+ติ	ยอมห้วนไห
	ชงฺคมติ	= (ค)-คมุ+อ+ติ	ยอมเที่ยวไป

๔๖๗ : ๕๓๓. ตโต ปา-มานานัน วา-มัม เสสุ.

เพราะสัจจัย แปลงปาชาตฺ เป็น วา และแปลงมานชาตฺ เป็น มัม
ที่อยู่หลังจากอัฟภาสนั้น.

เช่น	ปิวาสติ	= (ปา)-ปา+ส+ติ	ยอมปรารถนาเพื่อจะดื่ม
	วีมัสติ	= (มา)-มาน+ส+ติ	ยอมพิจารณา

๔๖๘ : ๕๓๒. จา ติฏฺโฐ.

แปลง จาชาตฺ เป็น ติฏฺฐ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

เช่น	ติฏฺฐติ	= จา+อ+ติ	ยอมยืนอยู่, ตั้งอยู่
------	---------	-----------	----------------------

๔๖๙ : ๕๓๔. ปา ปิโพ.

แปลง ปาชาตฺ เป็น ปิพ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

เช่น	ปิพติ	= ปา+อ+ติ	ยอมดื่ม
	ปิวัตติ	= ปา+อ+ติ	ยอมดื่ม

๔๗๐ : ๕๑๔. ฌาสฺส ชา-ชฺ-นา.

แปลง ฌาชาตฺ เป็น ชา, ชฺ และ นา โดยกำหนดตามอุทาหรณ์
ในพระบาลี.

เช่น	ชานาติ	= ฌา+นา+ติ	ยอมรู้
	ชณฺณา	= ฌา+นา+เอยฺย	พึงรู้
	นายติ	= ฌา+ย+เต	ยอมถูกรู้

๔๗๑ : ๕๘๓. ทิสฺสฺส ปสฺส-ทิสฺส-ทกฺขา วา.

แปลง ทิสชาตฺ เป็น ปสฺส, ทิสฺส และ ทกฺข บาง.

เช่น	ปสฺสติ	= ทิส+อ+ติ	ยอมเห็น
	ทิสฺสติ	= ทิส+ย+เต	ยอมถูกเห็น, ปรากฏ
	ทกฺขติ	= ทิส+อ+ติ	ยอมเห็น

๔๗๒ : ๕๓๑. พุยณฺชนนุตฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสฺส จ.

เพราะฉบัจจัย แปลงพยัญชนะที่สุตธาตุ เป็น จ.

เช่น ชิคุจฺจติ = คุป+ฉ+ติ ย่อมรังเกียจ

๔๗๓ : ๕๒๙. โโก เข จ.

เพราะขบัจจัย แปลงพยัญชนะที่สุตธาตุ เป็น ก.

เช่น ติติกฺขติ = ติช+ข+ติ ย่อมอดกลั้น, อดทน

๔๗๔ : ๕๓๕. หรฺสฺส คี เส.

เพราะสบัจจัย แปลงหธาตุ เป็น คี.

เช่น ชิคีสติ = หร+ส+ติ ย่อมปรารถนาเพื่อจะนำไป

๔๗๕ : ๔๖๕. พฺรฺหฺ-ภฺน'มาห-ภฺวา ปโรกฺขายํ.

ในปโรกขาวิภัตติ แปลง พฺรฺหฺธาตุ เป็น อาห และแปลง ภฺธาตุ เป็น ภฺว.

เช่น อาห = พฺรฺหฺ+อ กล่าวแล้ว

ภฺว = ภฺ+อ มีแล้ว, เป็นแล้ว

๔๗๖ : ๔๔๒. คมฺิสฺส'นุโต จฺโฉ วา สพฺพาสฺส.

เพราะวิภัตติและบัจจัยทั้งปวง แปลง ม ที่สุดของ คมฺุธาตุเป็น จฺฉ โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

เช่น คจฺฉติ = คมฺุ+อ+ติ ย่อมไป

๔๗๗ : ๔๗๙. วจฺสฺส'ชฺชตนิมฺหิ มกาโร โอ.

เพราะอฺชชตนิวิภัตติ แปลง อ ของวจธาตุเป็น โอ.

เช่น อโวจิ = อ+วจ+อ ใต้กล่าวแล้ว

อโวจ = อ+วจ+อา ใต้กล่าวแล้ว

๔๗๘ : ๔๓๘. อกาโร ที่ฆัม หิ-มิ-เมสุ.

เพราะหิ, มิ และมวิภัตติ ที่ฆะ อ เป็น อา.

เช่น	คจฺฉาหิ	= คมฺ+อ+หิ	จงไป
	คจฺฉามิ	= คมฺ+อ+มิ	ยอมไป, จงไป
	คจฺฉาม	= คมฺ+อ+ม	ยอมไป, จงไป

๔๗๙ : ๔๕๒. หิ โลป วา.

ลปหิวิภัตติ อันเป็นเบื้องหลังจากอักษร บ้าง.

เช่น	คจฺฉ	= คมฺ+อ+หิ	จงไป
	ภว	= ภฺ+อ+หิ	จงมี, จงเป็น
	ติฏฺฐ	= จา+อ+หิ	จงยืน

๔๘๐ : ๔๙๐. โหติสฺสเร'โหเห ภวิสฺสนฺตีมฺหิ สฺสสฺส จ.

เพราะภวิสสันตวิภัตติ แปลง อุ ของ หุธาตุ เป็น เอห, โห และ เอ และลป สฺส บ้าง.

เช่น	เหหิติ	= หุ+สฺสติ	จักมี, จักเป็น
	โหหิติ	= หุ+สฺสติ	จักมี, จักเป็น
	เหติ	= หุ+สฺสติ	จักมี, จักเป็น

๔๘๑ : ๕๒๔. กรสฺส สปฺปจฺจยสฺส กาโห.

เพราะภวิสสันตวิภัตติ แปลงกรธาตุพร้อมกับปัจจัย เป็น กาท บ้าง และลป สฺส.

เช่น	กาหติ	= กร+โอ+สฺสติ	จักกระทำ
------	-------	---------------	----------

จบ อาขยตักกัณฑ์ที่ ๓

๖.๔ - อาขยาดักัณท์ที่ ๔

๔๘๒ : ๕๐๘. ทาทนตสฺสํ มิ-เมสฺ.

เพราะมิ และมิวิภัตติ แปลง อา ที่สุดของทาทาตุ เป็น อੰ.

เช่น	ทมมิ	= ทา+อ+มิ	ย่อมให้
	ทมม	= ทา+อ+ม	ย่อมให้

๔๘๓ : ๕๒๗. อสโยคนตสฺส วุฑฺธิ การิตเต.

เพราะการิตปัจจัย วุฑฺธิธาตุที่ไม่มีสังโยคเป็นที่สุด.

เช่น	กาเรติ	= กร+เณ+ติ	ย่อมให้กระทำ
	การยติ	= กร+ณย+ติ	ย่อมให้กระทำ
	การาเปติ	= กร+ณาเป+ติ	ย่อมให้กระทำ
	การาปยติ	= กร+ณาปย+ติ	ย่อมให้กระทำ

๔๘๔ : ๕๔๒. ฆฎาทินํ วา.

เพราะการิตปัจจัย วุฑฺธิธาตุที่เหมือนกับฆฎาตุที่ไม่มีสังโยคเป็นที่สุด โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

เช่น	ฆาฎฺเติ, ฆฎฺเติ	= ฆฎฺ+เณ+ติ	ย่อมพยายาม
------	-----------------	-------------	------------

๔๘๕ : ๕๓๔. อญฺเญสฺ จ.

เพราะปัจจัยเหล่านี้จากการิตปัจจัย วุฑฺธิต้นธาตุ แห่งธาตุที่ไม่มีสังโยคเป็นที่สุด.

เช่น	ภวติ	= ภฺ+อ+ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
	โหติ	= หฺ+อ+ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น

๔๘๖ : ๕๔๓. คฺห-ทฺसानํ ทีฆํ.

เพราะการิตปัจจัย ทีฆะสระของ คฺห และทฺสธาตุ.

เช่น	คูหฺยติ	=	คูห+ณฺย+ติ	ย่อมให้ปกปิด
	ทุสยติ	=	ทุส+ณฺย+ติ	ย่อมให้ประทุษร้าย

๔๘๗ : ๔๗๘. วจ-วส-วหาที่น'มุกาโร วสุสฺ เย.

เพราะยปัจจัยอันกล่าวภาวะและกรรม แปลง ว ของชาตุมิ วจ, วส และ วห เป็นตัน เป็น อฺ. (และแปลง อ ของ ว เป็น อฺ)

เช่น	อฺจฺจเต, วฺจฺจเต	=	วจ+ย+เต	ย่อมถูกกล่าว
	วฺสุสฺติ	=	วส+ย+เต	ย่อมถูกอยู่
	วฺยฺหฺติ	=	วห+ย+เต	ย่อมถูกนำไป

๔๘๘ : ๔๘๑. ห-วิปริยโย โล วา.

เพราะยปัจจัย กลับหน้ากลับหลัง หฺย เป็น หฺย และแปลง ย เป็น ล บ้าง.

เช่น	วฺลฺหฺติ, วฺยฺหฺติ	=	วห+ย+เต	ย่อมถูกนำไป
	คยฺหฺติ	=	คห+ย+เต	ย่อมถูกถือเอา

๔๘๙ : ๕๑๙. คหสุสฺ เม ปฺเป.

เพราะปฺยปัจจัย แปลง คหชาตฺ เป็น เม.

เช่น	เมปฺปติ	=	คห+ปฺป+ติ	ย่อมถือเอา
------	---------	---	-----------	------------

๔๙๐ : ๕๑๘. หโลโป ญฺหามฺหิ.

เพราะญฺหปัจจัย ลบ ห ของ คหชาตฺ.

เช่น	คญฺหาติ	=	คห+ญฺหา+ติ	ย่อมถือเอา
------	---------	---	------------	------------

๔๙๑ : ๕๒๓. กรสุสฺ กาสตฺต'มชฺชตนิมฺหิ.

เพราะอชฺชตนิวิภตติ แปลง กรชาตฺ เป็น กาส บ้าง.

เช่น	อกาสิ	=	อ+กร+อิ	ได้กระทำแล้ว
------	-------	---	---------	--------------

๔๙๒ : ๔๙๙. อสสุมา มิ-มานิ มุหิ-มุหา'นุตโลโป จ.

หลังจากอสธาตุ แปลง มิ เป็น มุหิ และแปลง ม เป็น มุห บ้าง และลพพยัญชนะที่สุดธาตุ.

เช่น	อมุหิ, อสมิ	=	อส+อ+มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
	อมุห, อสม	=	อส+อ+ม	ย่อมมี, ย่อมเป็น

๔๙๓ : ๔๙๘. ฤสุส ตฤตฤต'

หลังจากอสธาตุ แปลง ฤวิภัตติ เป็น ตฤ และลพพยัญชนะที่สุดธาตุ.

เช่น	อตฤ	=	อส+อ+ถ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
------	-----	---	--------	------------------

๔๙๔ : ๔๙๕. ติสุส ตฤติฤต'

หลังจากอสธาตุ แปลง ติวิภัตติ เป็น ตฤติ และลพพยัญชนะที่สุดธาตุ.

เช่น	อตฤติ	=	อส+อ+ติ	มีอยู่
------	-------	---	---------	--------

๔๙๕ : ๕๐๐. ตุสุส ตฤตุฤต'

หลังจากอสธาตุ แปลง ตุวิภัตติ เป็น ตฤตุ และลพพยัญชนะที่สุดธาตุ.

เช่น	อตฤตุ	=	อส+อ+ตุ	จงมี, จงเป็น
------	-------	---	---------	--------------

๔๙๖ : ๔๙๗. สิมุหิ จ.

เพราะสิวิภัตติ ลพพยัญชนะที่สุดของอสธาตุ.

เช่น	อสิ	=	อส+อ+สิ	(ตุว')ย่อมมี, ย่อมเป็น
------	-----	---	---------	------------------------

๔๙๗ : ๔๗๗. ลภสุมา อี-อีนิ ตฤ-ตฤ'

หลังจากลภธาตุ แปลง อี เป็น ตฤ และแปลง อี เป็น ตฤ และลพพยัญชนะที่สุดของธาตุ.

เช่น	อลตุถ	=	อ+ลภ+อี	(เขา) ได้ได้แล้ว
	อลตุถิ	=	อ+ลภ+อี	(เรา) ได้ได้แล้ว

๔๙๘ : ๔๘๐. กุสสุมา ที่ จุฉิ.

หลังจากกุสธาตุ แปลง อวิภัตติ เป็น จุฉิ และลพพยัญชนะ
ที่สุดของธาตุ.

เช่น	อกุโกจุฉิ	=	อา+กุส+อี	ดำแล้ว
------	-----------	---	-----------	--------

๔๙๙ : ๕๐๗. ทาธาตุสสุ ทชช.

แปลง ทาธาตุทั้งตัว เป็น ทชช บ้าง.

เช่น	ทชชามิ	=	ทา+อ+มิ	ยอมให้
------	--------	---	---------	--------

๕๐๐ : ๔๘๖. วทสสุ วชช.

แปลง วทธาตุทั้งตัว เป็น วชช บ้าง.

เช่น	วชชามิ	=	วท+อ+มิ	ยอมกล่าว
------	--------	---	---------	----------

๕๐๑ : ๔๔๓. คมิสสุ ฌมม.

แปลง คมุธาตุทั้งตัว เป็น ฌมม บ้าง.

เช่น	ฌมมตุ	=	คมุ+อ+ตุ	จงไป
------	-------	---	----------	------

๕๐๒ : ๔๙๓. ยมุหิ ทา-ธา-มา-จา-หา-ปา-มห-มถาทิน'มิ.

เพราะยปัจจัยอันกล่าวภาวะและกรรม แปลงสระที่สุดของธาตุ
มี ทา, ธา, มา, จา, หา, ปา, มห และ มถ เป็นต้น เป็น อี.

เช่น	ทียเต	=	ทา+ย+เต	ยอมถูกให้
	ธียติ	=	ธา+ย+เต	ยอมถูกทรงไว้
	มียติ	=	มา+ย+เต	ยอมถูกวัด, ตวง, ชั่ง
	จียติ	=	จา+ย+เต	ยอมถูกตั้งไว้
	หียติ	=	หา+ย+เต	ยอมถูกละ, สละ

ปียติ	=	ปา+ย+เต	ย่อมถูกตี
มхийติ	=	มห+ย+เต	ย่อมถูกบูชา
มถียติ	=	มถ+ย+เต	ย่อมถูกย้าย

๕๐๓ : ๔๘๕. ยชสฺสา'ทิสฺสิ.

เพราะยปัจจัย แปลง ย อันเป็นเบื้องต้นแรกของ ยชธาตุ เป็น อิ.

เช่น อิชฺชเต	=	ยช+ย+เต	ย่อมถูกบูชา
--------------	---	---------	-------------

๕๐๔ : ๔๗๐. สพฺพโต อุมฺ อีสฺ.

หลังจากธาตุทั้งปวง แปลง อุมฺวิภตติ เป็น อีสฺ.

เช่น อุปสงฺกมฺอีสฺ	=	อุป+สํ+กมฺ+อุมฺ	เข้าไปหาแล้ว
--------------------	---	-----------------	--------------

๕๐๕ : ๔๘๒. ชร-มรณํ ชีร-ชียฺย-มียฺยา วา.

แปลง ชรธาตุ เป็น ชีร, ชียฺย และแปลง มรธาตุ เป็น มียฺย บ้าง.

เช่น ชีรติ	=	ชร+อ+ติ	ย่อมคร่ำคร่า
ชียฺยติ	=	ชร+อ+ติ	ย่อมคร่ำคร่า
มียฺยติ	=	มร+อ+ติ	ย่อมตาย

๕๐๖ : ๔๙๖. สพฺพตฺถา'สสฺสา'ทิลोโป จ.

เพราะวิภตติและปัจจัยทั้งปวง ลบอักษรตัวแรกของ อสธาตุ บ้าง.

เช่น ลียา	=	อส+อ+เอยฺย	พึงมี, พึงเป็น
สมาโน	=	อส+อ+มาน	มีอยู่, เป็นอยู่

๕๐๗ : ๕๐๑. อสพฺพธาตฺถเก ภู.

เพราะอสัพพธาตุวิภตติ แปลง อสธาตุ เป็น ภู บ้าง.

เช่น ภวิสฺสติ	=	อส+(อิ)+สฺสติ	จักมี, จักเป็น
---------------	---	---------------	----------------

๕๐๘ : ๕๑๕. เอยฺยสุส ฌาโต อียา-ฌา.

หลังจากฉาธาตุ แปลง เอยฺยวิภัตติ เป็น อียา และ ฌา.

เช่น ชานียา, ชฌฌา = ฌา+นา+เอยฺย ฟังรู้

๕๐๙ : ๕๑๖. นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.

หลังจากฉาธาตุ ลบ นาปัจจัย และแปลง นาปัจจัย เป็น ย บ้าง.

เช่น ชฌฌา = ฌา+นา+เอยฺย ฟังรู้

นายติ = ฌา+นา+ติ ย่อมรู้

๕๑๐ : ๕๘๗. โลปญฺเจตตฺมกาโร.

ลบ อปัจจัย หรือแปลง อปัจจัย เป็น เอ บ้าง.

เช่น โหติ = หุ+อ+ติ ย่อมมี, ย่อมเป็น

วเทมิ = วท+อ+มิ ย่อมกล่าว

๕๑๑ : ๕๒๑. อุตฺตฺโมกาโร.

แปลง โอปัจจัย เป็น อุ บ้าง.

เช่น กุรุเต = กร+โอ+เต ย่อมกระทำ

๕๑๒ : ๕๒๒. กรสุสา'กาโร จ.

แปลง อ ของกรธาตุ เป็น อุ บ้าง.

เช่น กุรุเต = กร+โอ+เต ย่อมกระทำ

๕๑๓ : ๕๓๕. โโอ อว สเร.

เพราะสระ แปลง โออันเป็นที่สุดของธาตุ เป็น อว.

เช่น ภาวติ = ภา+อ+ติ ย่อมมี, ย่อมเป็น

จวติ = จุ+อ+ติ ย่อมเคลื่อน

ชวติ = ชุ+อ+ติ ย่อมไปเร็ว

๕๑๔ : ๔๙๑. เอ อย.

เพราะสระ แปลง เออันเป็นที่สุดของธาตุ เป็น อย.

เช่น	สยติ	= ส+อ+ติ	ยอมนอน
	นยติ	= นี+อ+ติ	ยอมนำไป

๕๑๕ : ๕๔๑. เต อาวยา การิต.

เพราะการิตปัจจัย แปลง โอ เป็น อาว และแปลง เอ เป็น อาย.

เช่น	ภาเวติ	= ภา+เณ+ติ	ยอมให้เจริญ, มี, เกิด
	นาयेติ	= นี+เณ+ติ	ยอมให้นำไป

๕๑๖ : ๔๖๖. อิการาคโม อสพพธาตุกมฺหิ.

เพราะอัสพพธาตุกวิภตติทั้งปวง ลง อีอาคม.

เช่น	พภูวิตถ	= ภู+(อิ)+ตถ	เป็นแล้ว (ปโรกษา)
	อคจฉิตถ	= อ+คมุ+(อิ)+อา	ได้ไปแล้ว (อัชชตนี)
	คมิสฺสติ	= คมุ+(อิ)+สฺสติ	จักไป (ภวิสสันตี)
	อปจิสฺส	= อ+ปจ+(อิ)+สฺสา	จักได้หุงแล้ว (กาลา-)

๕๑๗ : ๔๘๘. กฺวจิ ธาตุ-วิภตติป-ปัจจยान्हं ทิม-วิปริตา'เทศ-โลปา'คมาจ.

การทำที่ชะ การเปลี่ยนเป็นรัสสะแห่งที่ชะ(วิปริต) การแปลง การลบ และการลงอาคม แห่งธาตุ วิภตติ และปัจจัย ย่อมมีได้ในบางอุทาหรณ์.

เช่น	สฺยยติ (ที่ชะ)	= สฺย+เต	ยอมถูกไต่ยิน
	อทาสี (รัสสะ)	= อ+ทา+(สฺ)+อี	ได้ให้แล้ว
	กริ (อาเทศะ)	= กร+โอ	(ท่าน) กระทำแล้ว
	วทนฺติ (โลปะ)	= วท+อ+อนฺติ	ยอมกล่าว
	อคมุตฺถ (อาคมะ)	= อ+คมุ+ตถ	ได้ไปแล้ว

๕๑๘ : ๔๔๖. อตฺตโนปทานิ ปรสฺสพทตฺตํ.

แปลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบท เป็นปรัสสบท บ้าง.

เช่น วุจฺจติ = วจ+ย+เต ย่อมถูกกล่าว

๕๑๙ : ๔๕๗. อการาคโม หิยฺยตฺตนี-อชฺชตฺตนี-กาลาติปตฺตีสฺสุ.

เพราะหิยัตตนี อชชตนี และกาลาติปตติวิภัตติ ลง ออาคม
หน้าธาตุ บ้าง.

เช่น อคมา = อ+คม+อา ได้ไปแล้ว
 อกาสิ = อ+กร+อี ได้กระทำแล้ว
 อปจิสฺสา = อ+ปจ+(อิ)+สฺสา จักได้หุงแล้ว

๕๒๐ : ๕๐๒. พุรุโต อี ติมฺหิ.

เพราะติวิภัตติ ลง อีอาคมหลังจากพुरुธาตุ.

เช่น พุรวีติ = พुरु+อ+(อี)+ติ ย่อมกล่าว

๕๒๑ : ๔๒๕. ธาตุสฺส'นฺโต โลโป'เนกสฺสรสฺส.

ลบสระที่สูงสุดของธาตุที่มีสระหลายตัว บ้าง.

เช่น คจฺจติ = คมฺ ฺจฺ +อ+ติ ย่อมไป

๕๒๒ : ๔๗๖. อีสฺ-ยมฺน'มฺนฺโต จฺโณ วา.

แปลงพยัญชนะที่สูงสุดของ อีสฺ และ ยมฺนธาตุ เป็น จฺณ บ้าง.

เช่น อิจฺจติ = อีสฺ+อ+ติ ย่อมปรารภนา
 นียจฺจติ = นิ+ยมฺ+อ+ติ ย่อมกำหนด

๕๒๓ : ๕๒๖. การิตานํ โณ โลโป.

ลบ ฌอนุพันธ์ของการิตปัจจัยทั้งหลาย.

เช่น กาเรติ = กร+ณ+ติ ย่อมให้กระทำ
 การยติ = กร+ณย+ติ ย่อมให้กระทำ

การาเปติ	= กร+ณาเป+ติ	ย่อมาให้กระทำ
การาปยติ	= กร+ณาปย+ติ	ย่อมาให้กระทำ

จบ อาขยาดกัปป กัณท์ที่ ๔

จบ อาขยาดสูตร

๗ - กิฬพิธานกัณท์

๗.๑ - กิฬพิธานกัปป กัณท์ที่ ๑

๕๒๔ : ๕๖๑. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.

ลง ฅบัจจย หลังจากธาตุอันมีกรรมอยู่ข้างหน้า.

เช่น กมฺมํ กโรตีติ กมฺมกาโร. (กมฺม+กร+ณ)

ย่อมกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนี้ ชื่อว่ากมฺมการ.(ผู้ทำงาน)

๕๒๕ : ๕๖๕. สญฺญาย'มฺหุ.

เมื่อชื่อพึงถูกกล่าว ลง ฅบัจจยหลังจากธาตุอันมีกรรมอยู่ข้างหน้า และลงนุอาคมในที่ของนามศัพท์.

เช่น อริ ทเมตีติ อรินฺทโม, ราชา. (อริ+[นุ]+ทม+อ)

ย่อมข่ม ซึ่งข้าศึก เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าอรินฺทม.(ผู้ข่มข้าศึก)

๕๒๖ : ๕๖๗. ปุเร ททา จ อี.

ลง ฅบัจจย หลังจากททธาตุ อันมีปรุศัพท์อยู่ข้างหน้า และแปลง ฅ ของปรุศัพท์ เป็น อี.

เช่น ปุเร ทานํ อทาสีติ ปุรินฺทโท, เทวราชา. (ปุร+ทท+อ)

ได้ให้แล้ว ซึ่งทาน ในกาลก่อน เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าปุรินฺทท. (ผู้เคยให้ทานในกาลก่อน, พระอินทร์)

๕๒๗ : ๕๖๘. สพุพโต ฌว-ตุวา'วี วา.

เมื่อมีกรรมอยู่ข้างหน้า หรือไม่มีอยู่ก็ตาม ลง อ, ฌว, ตุ และอาวีปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง.

เช่น หิต กโรตีติ **หิตกรโ.** (หิต+กร+อ)

ย่อมกระทำ ซึ่งประโยชน์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหิตกร. (ผู้กระทำ ซึ่งประโยชน์)

ททาทีติ **ทายโก.** (ทา+ฌว)

ย่อมให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทายก. (ผู้ให้)

กโรตีติ **กตุตา.** (กร+ตุ)

ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากตุตุ. (ผู้กระทำ)

ภยํ ปสฺสตีติ **ภยทสฺสาวี.** (ภย+ทิส+อาวี)

ย่อมเห็น ซึ่งภัย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภยทสฺสาวี. (ผู้เห็นภัย)

๕๒๘ : ๕๗๗. วิส-รฺช-ปทาทีโต ฌ.

ลง ฌปัจจัย หลังจากธาตุมี วิส, รฺช และ ปท เป็นต้น.

เช่น ปวิสตีติ **ปเวโส.** (ป+วิส+ฌ)

ย่อมเข้าไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปเวส. (ผู้เข้าไป)

รฺชตีติ **โรโค.** (รฺช+ฌ)

ย่อมเสียดแทง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโรค. (ผู้เสียดแทง)

อุปฺปชฺชตีติ **อุปฺปาโท.** (อุ+ปท+ฌ)

ย่อมเกิดขึ้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฺปาท. (ผู้เกิดขึ้น)

๕๒๙ : ๕๘๐. ภาเว จ.

ลง ฌปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถภาวะ.

เช่น จชนํ **จาโค.** (จช+ฌ)

การสละ ชื่อว่าจาค. (การสละ, การบริจาค)

๕๓๐ : ๕๘๔. กุวิ จ.

ลง กุวิปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง.

เช่น กุเชน คจฺจนตีติ **กุชโค.** (กุช+คมุ+กุวิ)

ย่อมไป ด้วยชนิด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุชค. (ผู้ไปด้วยชนิด, งู)

๕๓๑ : ๕๘๙. ฐราทีหิ รฺมฺโม.

ลง รฺมฺมปัจจัย หลังจากธาตุมี ฐร เป็นต้น.

เช่น ฐรติ เตนาติ **รฺมฺโม.** (ฐร+รฺมฺม)

ย่อมทรงไว้ ด้วยสภาพนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารฺมฺม. (สภาพ เป็นเครื่องทรงไว้, ธรรม)

กรียตีติ **กมฺมํ.** (กร+รฺมฺม)

ย่อมถูกกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากมฺม. (สิ่งที่ถูกกระทำ, กรรม)

๕๓๒ : ๕๙๐. ตสฺสึลาทีสุ ณี-ตฺวา'วี จ.

ลง ณี, ตฺ และ อาวีปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถมี ตสฺสึละ เป็นต้น.

เช่น พฺรหฺมํ จริตุํ สึลมฺสฺสาติ **พฺรหฺมจารี.** (พฺรหฺม+จร+ณี)

อันประพฤติ ซึ่งสิ่งอันประเสริฐ เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพฺรหฺมจารี. (ผู้มีการประพฤติสิ่งที่ประเสริฐเป็นปกติ)

ปสฺยฺห ปวตฺตุํ สึลมฺสฺสาติ **ปสฺยฺหปวตฺตา.** (ปสฺยฺห+ป+วจ+ตฺ)

อันชมแล้วกล่าว เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสฺยฺหปวตฺต. (ผู้มีอันชมแล้วกล่าวเป็นปกติ)

ภยํ ปสฺสิตุํ สึลมฺสฺสาติ **ภยทสฺสาวี.** (ภย+ทิส+อาวี)

อันเห็น ซึ่งภัย เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภยทสฺสาวี. (ผู้มีอันเห็นภัยเป็นปกติ)

๕๓๓ : ๕๙๑. สหุท-กุธ-จล-มณฑุตถ-รจาทิหิ ย.

ลง ุัจจัย หลังจากธาตุอันมีอรรถว่า การทำเสียง, ความโกรธ, ความหวั่นไหว, การประดับ และ รุจธาตุ เป็นต้น ในอรรถมี ตัสนีละ เป็นต้น.

เช่น โสมสนสีโล โสมสนโน. (สมส+ย)

ผู้มีการป่าวประกาศเป็นปกติ ชื่อว่าโสมสน.

โกธนสีโล โกธโน. (กุธ+ย)

ผู้มีความโกรธเป็นปกติ ชื่อว่าโกธน.

จลนสีโล จลโน. (จล+ย)

ผู้มีความหวั่นไหวเป็นปกติ ชื่อว่าจลน.

มณฑุตถนสีโล มณฑุตถโน. (มทธิ+ย)

ผู้มีการประดับเป็นปกติ ชื่อว่ามณฑุตถน.

โรจนสีโล โรจโน. (รุจ+ย)

ผู้มีความรุ่งเรืองเป็นปกติ ชื่อว่าโรจน.

๕๓๔ : ๕๙๒. ปาราทิกมิมหา รุ.

ลง ุัจจัย หลังจาก คมุธาตุอันมี ปาร เป็นต้นเป็นอุปบท (บทใกล้เคียงธาตุ) ในอรรถมี ตัสนีละ เป็นต้น.

เช่น ภาวปาริ คนตุ สิลมสฺสาติ ภาวปารคฺ. (ภาวปาร+คมุ+ฐ)

การไป สู่ฝั่งแห่งภพ เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุฉะนั้น ชื่อว่าภาวปารคฺ. (ผู้ถึงฝั่งแห่งภพเป็นปกติ)

๕๓๕ : ๕๙๓. ภิกฺขาทิโต จ.

ลง ุัจจัย หลังจากธาตุมี ภิกฺข เป็นต้น ในอรรถมี ตัสนีละ เป็นต้น.

เช่น ภิกฺขนสีโล ยาจนสีโล ภิกฺขุ. (ภิกฺข+ฐ)

ผู้มีการขอเป็นปกติ ชื่อว่าภิกฺขุ.

๕๓๖ : ๕๙๔. หนตฺยาทีนํ ญโก.

ลง ญกปัจจัย ในที่สุดแห่งธาตุมี หน เป็นต้น ในอรรณมี ตัสสีละ เป็นต้น.

เช่น อาหนนสีโล **อาฆาตุโก.** (อา+หน+ญก)

ผู้มีการเบียดเบียนเป็นปกติ ชื่อว่าอาฆาตุก. (ผู้เบียดเบียนเป็นปกติ)

๕๓๗ : ๕๖๖. ญุ นิคฺคหิตํ ปทฺนเต.

นุอาคมที่ลงที่สุดบท แปลงเป็นนิคหิต.

เช่น อรี ทเมตตีติ **อรินฺทโม,** ราชา. (อริ+ทม+อ)

ย่อมข่ม ซึ่งข้าศึก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอรินฺทม. (ผู้ข่มข้าศึก)

๕๓๘ : ๕๙๕. สํหน'ญฺญา ย วา โร โฆ.

ลง รัปัจจัย หลังจาก หนธาตุ อันมี สํ อุปสัคเป็นบทหน้า และจากธาตุอื่น และแปลง หนธาตุ เป็น ฆ.

เช่น สํหนติ สมคฺคํ กมฺมํ สมฺปกฺจฺจตีติ **สํโฆ.** (ส+หน+ร)

ย่อมเข้าถึง ซึ่งกรรม อันพร้อมเพรียงกัน เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าสํฆ. (พระสงฆ์)

๕๓๙ : ๕๕๘. รมฺหิ ร'นฺโต ราทิ โน

เพราะรัปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดธาตุ อันมี รอนุพันธ์ เป็นขอบเขต.

เช่น ปาริ คนฺตุํ สีลมฺสุสาติ **ปารฺคฺ.** (ปาร+คม+ฐ)

อันถึง ซึ่งฝั่ง เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าปารคฺ. (ผู้ถึงซึ่งฝั่งเป็นปกติ)

๕๔๐ : ๕๔๕. ภาว-กมุเมสุ ตพฺพา'นียา.

ลง ตพฺพ และ อนียปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถภาวะและกรรม.

เช่น	ภวิทพฺพ'	= ภู+(อิ)+ตพฺพ	พึงมี, พึงเป็น (ภาวะ)
	ภวนีย'	= ภู+อนีย	พึงมี, พึงเป็น (ภาวะ)
	กตตพฺพ'	= กร+ตพฺพ	พึงถูกกระทำ (กรรม)
	กรณีย'	= กร+อนีย	ควรถูกกระทำ (กรรม)

๕๔๑ : ๕๕๒. ญโย จ.

ลง ญยปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถภาวะและกรรม.

เช่น	เนยฺย'	= นี+ญย	พึงถูกนำไป
------	--------	---------	------------

๕๔๒ : ๕๕๗. กรมฺหา ริงฺจ.

ลง ริงฺจปัจจัย หลังจาก กรธาตุ ในอรรถภาวะและกรรม.

เช่น	กิงฺจ'	= กร+ริงฺจ	สิ่งที่ควรกระทำ
------	--------	------------	-----------------

๕๔๓ : ๕๕๕. ภูโต'พฺพ.

แปลง ญยปัจจัย กับ อุ ของ ภูธาตุ เป็น อพฺพ ในอรรถภาวะและกรรม.

เช่น	ภวิทพฺโพ ภพฺโพ. (ภู+ญย)
	พึงเป็น ชื่อว่าภพฺพ. (ควรมี, ควรเป็น, สมควร)

๕๔๔ : ๕๕๖. วท-มท-คมุ-ยฺช-ครหา'การาที่หิ ชฺช-มฺม-คฺค-ยฺเห'ยฺยา คาโรวา.

หลังจากธาตุมี วท, มท, คมฺ, ยฺช, ครห และธาตุอันมีอักษรเป็นที่สุด แปลง ญยปัจจัยกับที่สุดของธาตุ เป็น ชฺช, มฺม, คฺค, ยฺเห และ เอยฺย ตามลำดับ และแปลง คร ของ ครหธาตุ เป็น คาร บ้าง.

เช่น วตฺตพฺพํ **วชฺช**. (วท+ณฺย) [แปลง ทฺย เป็น ชฺช]
 พิงฺกุกฺกล่าว ชื่อว่าวชฺช. (พิงฺกุกฺกล่าว, โทษ)
 มทนียํ **มชฺช**. (มท+ณฺย) [แปลง ทฺย เป็น ชฺช]
 อํนํบุคคลพิงฺมา ชื่อว่ามชฺช. (อํนํบุคคลพิงฺมา)
 คมนียํ **คมฺม**. (คม+ณฺย) [แปลง มฺย เป็น มฺม]
 อํนํบุคคลพิงฺไป-พิงฺถึง ชื่อว่าคมฺม. (อํนํบุคคลพิงฺไป-พิงฺถึง)
 โยชนียํ **โยคฺค**. (ยฺช+ณฺย) [แปลง ชฺย เป็น คฺค]
 อํนํบุคคลพิงฺประกอบ ชื่อว่าโยคฺค. (ควรรุกฺประกอบ)
 ครหิตพฺพํ **คารยฺห**. (ครท+ณฺย) [แปลง หฺย เป็น ยฺห]
 อํนํบุคคลพิงฺติเตียน ชื่อว่าคารยฺห. (พิงฺกุกฺติเตียน)
 ทาทพฺพํ **เทยฺย**. (ทา+ณฺย) [แปลง อาย เป็น เอยฺย]
 อํนํบุคคลพิงฺให้ ชื่อว่าเทยฺย. (อํนํบุคคลพิงฺให้)
 ฌาตพฺพํ **ฌยฺย**. (ฌา+ณฺย) [แปลง อาย เป็น เอยฺย]
 อํนํบุคคลพิงฺทราบ ชื่อว่าฌยฺย. (อํนํบุคคลพิงฺทราบ)

๕๔๕ : ๕๔๘. เต กิจฺจา.

ปัจจย ๕ ตัว มี ตพฺพ เป็นต้น วจฺจ เป็นที่สุด ชื่อว่ากิจฺจ.
 กิจฺจปัจจยมี ๕ ตัว คือ ตพฺพ, อนีย, ณฺย, เตยฺย, วจฺจ.

๕๔๖ : ๕๖๒. อณฺเณ กิตฺ.

ปัจจยเหล่านี้จากกิจฺจปัจจย ชื่อว่ากิตฺ.

๕๔๗ : ๕๙๖. นนฺทาทิหิ ยฺ.

ลง ยฺปัจจย หลังจากธาตุมิ นนฺท เป็นต้น ในอรรถภาวะ
 และกรรม.

เช่น นนฺทียเต **นนฺท**. (นนฺท+ยฺ)
 อํนํชายอมเพลิตเพลิน ชื่อว่านนฺท. (ความเพลิตเพลิน)

๕๔๘ : ๕๔๗. กตตุ-กรณ-ปะเทเสสุ จ.

ลง ยุบัจจัย หลังจากธาตุ ในอรรถกัตตุ, กรณะ และอิทธิกรณะ.

เช่น รชฺ ทรตีติ **รโชทรณ**, โตยฺ. (รช+ทร+ยุ) (กัตตุสาธนะ)

ย่อมนำไป ซึ่งผู้่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารโชทรณ, ได้แก่น้ำ.

กิโรติ เตนาติ **กรณ**. (กร+ยุ) (กรณสาธนะ)

ย่อมกระทำ ด้วยสิ่งนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากรณ.

(เป็นเครื่องกระทำ)

ติฏฺจนฺติ ตสฺมินฺติ **จาน**. (จา+ยุ) (อิทธิกรณสาธนะ)

ย่อมยืนอยู่ในที่นั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจาน. (ที่เป็นที่ยืน)

๕๔๙ : ๕๕๐. รหาทิโต ฌ.

หลังจากธาตุอันมี ร และ ห เป็นต้นเป็นที่สุด แปลง น เป็น ฌ.

เช่น ปุเรติ เตนาติ **ปุรณ**. (ปุร+ยุ)

ย่อมเต็ม ด้วยจำนวนนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุรณ.

(เป็นเครื่องเต็ม, เป็นเหตุเต็ม)

คหณียํ เตนาติ **คหณ**. (คห+ยุ)

อันบุคคลพึงถือเอา ด้วยสิ่งนั้น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคหณ.

(เป็นเครื่องอันเขาถือเอา)

จบ กิพพิธานกัปป์ กัณฑ์ที่ ๑

๗.๒ - กิพพิธานกัปป์ กัณฑ์ที่ ๒**๕๕๐ : ๕๔๖. ฌาทโย เตกาลิกา.**

ปัจจัยมี ฌ เป็นต้น มี ยุบัจจัยเป็นที่สุด พึงทราบว่ ประกอบ
ในสามกาล.

เช่น กุมุภ กโรตีติ **กุมุภกาโร.** (กุมุภ+กร+ณ) ปัจจุบันกาล
 ย่อมกระทำ ซึ่งหม้อ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่ากุมุภการ. (ข้างหม้อ)
 กุมุภ อกาตีติ **กุมุภกาโร.** (กุมุภ+กร+ณ) อดีตกาล
 ได้กระทำแล้ว ซึ่งหม้อ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่ากุมุภการ. (ข้างหม้อ)
 กุมุภ กริสสุตีติ **กุมุภกาโร.** (กุมุภ+กร+ณ) อนาคตกาล
 จักกระทำ ซึ่งหม้อ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่ากุมุภการ. (ข้างหม้อ)
 อโชติ โชตติ โชติสุสติ สีเลนาติ वा **โชตโน.** (ชุต+ยุ)
 ได้รุ่งเรืองแล้ว ย่อมรุ่งเรือง หรือจากรุ่งเรือง โดยปกติ
 เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าโชตน. (ผู้รุ่งเรืองโดยปกติ)

๕๕๑ : ๕๕๘. สญญาโย ทา-ธาโต อิ.

เมื่อชื่อ ถูกขู่อยู่ ลง อิปัจจย หลังจาก ทา และธาธาตุ.

เช่น ปจมน อาทียตีติ **อาทิ.** (อา+ทา+อิ)
 ย่อมถูกถือเอา ในเบื้องต้น เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าอาทิ. (เป็นต้น)
 อุทกั ทธาตีติ **อุทอิ.** (อุทก+ธา+อิ)
 ย่อมทรงไว้ ซึ่งน้ำ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าอุทอิ. (ทะเล)

๕๕๒ : ๖๐๙. ติ กิจจา'สิฏฺเฐ.

เมื่อชื่อ ฟังถูกกล่าว เมื่อความปรารถนา ถูกขู่อยู่ ลง ติ
 และกิตปัจจย หลังจากธาตุ.

เช่น ธน อสุส ภาวตุติ **ธนภูติ.** (ธน+ภู+ติ)
 ทรัพย์ ของจะมี แก่บุคคลนั้น เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าธนภูติ.
 (ผู้ขอให้มียทรัพย์)

๕๕๓ : ๕๙๙. อิตถีย'ม-ติ-ยโว वा.

เมื่ออิตถิลิงค์ฟังถูกกล่าว ลง อ, ติ และ ยุปัจจย หลังจากธาตุ
 ทั้งปวง บ้าง.

เช่น **ชীরตีติ ชรา.** (ชร+อ+อา)
 ย่อมคร่ำคร่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชรา. (ชรา)
มณฺณตีติ มติ. (มน+ติ)
 ย่อมถูกรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามติ. (ปัญญา)
เจตยตีติ เจตนา. (จิต+ยุ+อา)
 ย่อมจงใจ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเจตนา. (เจตนา, จงใจ)

๕๕๔ : ๖๐๑. กรโต วิริย.

เมื่ออดีตสิ่งพึงถูกกล่าวหรือไม่พึงถูกกล่าวก็ตาม ลง วิริยปัจจัย
 หลังจาก ฐาตุ บ้าง.

เช่น กตฺตพฺพา **กิริยา.** (กร+วิริย+อา) พึงถูกกระทำ ชื่อว่ากิริยา.
 กรณียํ **กิริยํ.** (กร+วิริย) พึงถูกกระทำ ชื่อว่ากิริย.

๕๕๕ : ๖๑๒. อตีเต ต-ตวนฺตฺ-ตาวี.

ลง ต, ตวนฺตฺ และ ตาวีปัจจัย หลังจากฐาตุทั้งปวง ในอดีตกาล.

เช่น	ภฺตฺโต	= ภฺช+ต	บริโภคแล้ว
	ภฺตฺตวา	= ภฺช+ตวนฺตฺ	บริโภคแล้ว
	ภฺตฺตาวี	= ภฺช+ตาวี	บริโภคแล้ว

๕๕๖ : ๖๒๒. ภาว-กมฺเมสุ ต.

ลง ตปัจจัย หลังจากฐาตุทั้งปวง ในอรรถภาวะและกรรม.

เช่น หสนํ **หสิตํ.** (หส+อิ+ต) ภาวสาธนะ
 การหัวเราะ ชื่อว่าหสิต. (การหัวเราะ)
 อภาสียิตฺถาติ **ภาสีตํ.** (ภาส+อิ+ต) กัมมสาธนะ
 ใต้ถูกกล่าวแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภาสีต. (ถูกกล่าวแล้ว)

๕๕๗ : ๖๐๖. พุช-คมาทิตุเถ กตฺตริ.

เมื่ออรรถของธาตุนั้น ฎกรู้'อยู่ ลง ตปัจจย หลังจากธาตุมี่ พุช และ คมฺ เป็นต้น ในอรรถกัตฺตา ในกาลทั้งปวง.

เช่น สพฺเพ สงฺขตาสงฺขตสมฺมุติเกเท ฌมฺเม พุชฺฌติ อพุชฺฌมิ พุชฺฌิสฺสึตี วา **พุทฺโร.** (พุช+ต)

ย่อมตรัสรู้ ได้ตรัสรู้แล้ว หรือจักตรัสรู้ ซึ่งกรรม ท. อันต่างโดยสังขตะ อสังขตะ และสมมุติ ทั้งปวง เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าพุทฺ. (ผู้ตรัสรู้, พระพุทธเจ้า)

๕๕๘ : ๖๐๗. ชิโต อิน สพฺพตฺถ.

ลง อินปัจจย หลังจากชิธาตฺ ในอรรถกัตฺตา ในกาลทั้งปวง.

เช่น ปาปเก อกุสเล ฌมฺเม ชินาติ อชินิ ชินิสฺสึตีติ วา **ชิโน.** (ชิ+อิน)

ย่อมชนะ ได้ชนะแล้ว หรือจักชนะ ซึ่งกรรม ท. อันเป็นบาป อันเป็นอกุศล เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าชิน. (ผู้ชนะอกุศลกรรม, พระชินเจ้า)

๕๕๙ : ๖๐๘. สฺปโต จ.

ลง อินปัจจย หลังจาก สฺปธาตฺ ในอรรถกัตฺตฺและภาวะ.

เช่น สฺปตีติ **สฺปิน.** (สป+อิน) กัตฺตฺสาธนะ

ย่อมนอน เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าสฺปิน. (ผู้นอน)

สฺปียเต **สฺปิน.** (สป+อิน) ภาวสาธนะ

การนอน/อ.การฝัน ชื่อว่าสฺปิน. (การนอน, การฝัน)

๕๖๐ : ๖๐๙. อีสฺ-ทฺ-สุหิ ข.

หลังจากธาตุทั้งปวง อันมี อีสฺนิบาต, ทฺ และสุอุปสัคเป็นบทหน้า ลง ขปัจจย ในอรรถภาวะและกรรม.

เช่น ทฺกฺเขน กรียตีติ **ทฺกฺกร.** (ทฺ+กร+ข)

ย่อมถูกกระทำ โดยยาก เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าทฺกฺกร.

สุเขน กรียตีติ **สุกริ**. (สุ+กร+ข)

ย่อมถูกกระทำ โดยง่าย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุกร.

๕๖๑ : ๖๓๖. อิจฺจตุเถสุ สมาน-กตฺตุเกสุ ตเว-ตุํ วา.

เมื่อธาตุอันมีอรรถปรารธนา มีกัตตาเหมือนกัน มีอยู่ ลง ตเว และ ตุํปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง.

เช่น โส ปุณฺณานิ กาทเว อิจฺจติ. (กร+ตเว)

เขา ย่อมปรารธนา เพื่ออันทำ ซึ่งบุญ ท.

สทฺธมมํ โสตุมิจฺจติ. (สุ+ตุํ)

เขา ย่อมปรารธนา เพื่ออันฟัง ซึ่งพระสัทธรรม

๕๖๒ : ๖๓๘. อรห-สกุภาทีสุ จ.

เมื่ออรรถมี อรหะและสักกะเป็นต้น ถูกประกอบอยู่ ลง ตุํปัจจัย.

เช่น โโก ตํ นิหฺนฺทิมฺรหฺสิ. (นิหฺท+อิ+ตุํ)

ใคร ย่อมควร เพื่ออันติเตียน ซึ่งบุคคลนั้น

สกุภา **เซตุํ** ฐเนน วา. (ช+ตุํ)

หรือว่า อาจ เพื่ออันชนะ ด้วยทรัพย์

อนฺจฺฉวิโก ภวํ ทานํ **ปฏฺิคฺคเหตุํ**. (ปฏฺิ+คห+อิ+ตุํ)

ท่าน เป็นผู้ควร เพื่ออันรับ ซึ่งทาน

๕๖๓ : ๖๓๙. ปตฺตวจเน อล'มตฺเถสุ จ.

บรรดาอรรถของอลัศัพท์ เมื่ออรรถว่าสมควร ถูกประกอบอยู่ ลง ตุํปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง.

เช่น อลเมว ปุณฺณานิ กาทุํ. (กร+ตุํ)

ควรนั้นเทียว เพื่ออันทำ ซึ่งบุญทั้งหลาย

๕๖๔ : ๖๔๐. ปุฬพุกาเล'กกตตุกานั ตุน-ตฺวาน-ตฺวา วา.

บรรดากิริยาหน้าและกิริยาหลังที่มีกัตตาตัวเดียวกัน ลง ตุน, ตฺวาน และตฺวาปัจจัย ในกิริยาหน้า(ปุฬพุกาลกิริยา) บ้าง.

เช่น กาทุน กมมึ คจจติ. (กร+ตุน)
 เขา กระทำแล้ว ซึ่งการงาน จะไป
 สตุตา สตุวาน ทมมึ โมทนติ. (สฺ+ตฺวาน)
 สัตว์ทั้งหลาย ฟังแล้ว ซึ่งธรรม ย่อมบันเทิง
 สตุวา ซานิสฺสาม. (สฺ+ตฺวา)
 ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฟังแล้ว จักทราบ

๕๖๕ : ๖๔๖. วตฺตมานเน มาน'นฺตา.

ลง มาน และ อนฺตปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในปัจจุบันกาล.

เช่น สรมาโน โรทติ. (สร+อ+มาน)
 บุคคล ระลึกถึงอยู่ ย่อมร้องให้
 คจจนฺโต คณฺหาติ. (คมฺ+อ+อนฺต)
 บุคคล ไปอยู่ ย่อมถือเอา

๕๖๖ : ๕๗๔. สาสาที่หิ รตฺถ.

ลง รตฺถปัจจัย หลังจากธาตุมี สาส เป็นต้น.

เช่น สาสตีติ สตุถา. (สาส+รตฺถ)
 ย่อมสั่งสอน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสตุถ. (ผู้สั่งสอน, ศาสดา)

๕๖๗ : ๕๗๕. ปาทิโต วิตฺ.

ลง วิตฺปัจจัย หลังจากธาตุมี ปา เป็นต้น.

เช่น ปาติ ปุตุตฺนติ ปิตา. (ปา+วิตฺ)
 ย่อมรักษา ซึ่งบุตร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปิต. (ผู้รักษา, ปิตา)

๕๖๘ : ๕๗๖. มานาทีหิ ราชตุ.

ลง ราชตุปัจจัจย หลังจากราชาตุมี มาน เป็นต้น.

เช่น ฐมเม^๑น ปุ^๒ตุ^๓ต^๔ มา^๕เน^๖ตี^๗ติ มา^๘ตา. (มาน+ราชตุ)
 ย่อมยกย่อง ซึ่งบุตร โดยธรรม เพราะเหตุ^๑นั้น เชื่อว่า^๒มา^๓ตุ. (มารดา)

๕๖๙ : ๖๑๐. อาคมา ตุกโก.

ลง ตุกปัจจัจย หลังจาก คมุ^๑ธา^๒ตุ^๓ อันมี อา^๔อุ^๕ป^๖ส^๗ค^๘เป็น^๙บ^{๑๐}ท^{๑๑}ห^{๑๒}น^{๑๓}.

เช่น อา^๑ค^๒จ^๓ณ^๔ตี^๕ติ อา^๖ค^๗น^๘ต^๙ุก^{๑๐}โก, ภิ^{๑๑}ก^{๑๒}ขุ. (อา+คมุ+ตุก)
 ย่อมมา เพราะเหตุ^๑นั้น เชื่อว่า^๒อา^๓ค^๔น^๕ต^๖ุก^๗. (แขก, ผู้มาเยี่ยม)

๕๗๐ : ๖๑๑. ภพเพ อิก.

ลง อิกปัจจัจย หลังจาก คมุ^๑ธา^๒ตุ^๓ ใน^๔อ^๕ร^๖ร^๗ส^๘ม^๙ค^{๑๐}ว^{๑๑}

เช่น ค^๑มิ^๒สุ^๓ส^๔ติ ค^๕น^๖ต^๗ุ ภ^๘พ^๙เ^{๑๐}ติ ค^{๑๑}มิ^{๑๒}โก, ภิ^{๑๓}ก^{๑๔}ขุ. (คมุ+อิก)
 สม^๑ค^๒ว^๓ เพื่อ^๔อัน^๕จะ^๖ไป เพราะเหตุ^๗นั้น เชื่อว่า^๘ค^๙มิ^{๑๐}ก. (ผู้จะเดินทาง)

จบ กิพพิธานกัปป กัณฑ์ที่ ๒

๗.๓ - กิพพิธานกัปป กัณฑ์ที่ ๓**๕๗๑ : ๖๒๔. ปจจยา'ทนิฏฐา นิปาตนา สีชณฺหติ.**

ศัพท์ทั้งหลายที่ยังไม่สำเร็จรูป เพราะปัจจัจย ย่อมสำเร็จ
 ด้วยมหาสูตรนี้สามารถให้สำเร็จ.

เช่น น^๑จ^๒จ^๓น^๔ น^๕จ^๖จ^๗, น^๘ฏ^๙ฏ^{๑๐}. (นต+ต)
 การ^๑พ^๒้อ^๓น^๔ร^๕า เชื่อว่า^๖น^๗จ^๘จ, น^๙ฏ^{๑๐}ฏ.

๕๗๒ : ๖๒๕. สาส-ทิสโต ตสฺส วิฏฺโฐ จ.

หลังจาก สาส และ ทิสธาตุ แปลง ตปัจจัจย เป็น วิฏฺจ.

เช่น อนุสาสี่ยิตถาติ **อนุสิฏฺโง**. (อนุ+สาส+ต)
 ถูกพร่ำสอนแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนุสิฏฺจ. (ถูกพร่ำสอนแล้ว)
 อทิสฺสิตถาติ **ทิสฺจ**. (ทิส+ต)
 ได้ถูกเห็นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทิสฺจ. (ถูกเห็นแล้ว)

๕๗๓ : ๖๒๖. สาทิ สนฺต-ปฺจฺจน-ภนฺช-หฺนฺสชาติหิ ฏฺโง.

หลังจากธาตุอันมี สอักษรเป็นที่สุด ปฺจฺจน, ภนฺช และ หฺนฺสธาตุ
 เป็นต้น แปลง ตปัจจย กับด้วยพยัญชนะที่สดุธาตุอันเป็นเบื้องต้นนั้น เป็น ฏฺจ.

เช่น อดุสฺสึติ **ตุฏฺโง**. (ตุส+ต)
 ได้ยินดีแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าตุฏฺจ. (ยินดีแล้ว)
 อปฺจฺจนียิตถาติ **ปฺจฺจ**. (ปฺจฺจน+ต)
 ได้ถูกถามแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฺจฺจ. (ถูกถามแล้ว)
 อภณฺชียิตถาติ **ภณฺจ**. (ภนฺช+ต)
 ได้ถูกย่ำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภณฺจ. (ถูกย่ำแล้ว)
 อหฺนฺสึติ **หฺนฺจ**. (หฺนฺส+ต)
 ได้ร่ำเรียงแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าหฺนฺจ. (ร่ำเรียงแล้ว)

๕๗๔ : ๖๑๓. วสโต อุตฺถ.

หลังจาก วสธาตุ แปลง ตปัจจย กับพยัญชนะที่สดุธาตุเป็น อุตฺถ.

เช่น วสฺสํ อวสึติ **วุตฺถ**. (วส+ต)
 ได้อยู่จำแล้ว ซึ่งกาลฝน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวุตฺถ. (วสฺจ) (อยู่แล้ว)

๕๗๕ : ๖๑๔. วสฺส วา วุ.

เพราะตปัจจย แปลง ว ของ วสธาตุ เป็น อู บ้าง.

เช่น อวสึติ **อฺสูตํ, วฺสูตํ**. (วส+อิ+ต)
 ได้อยู่ประพฤติ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอฺสูต, วฺสูต. (อยู่ประพฤติแล้ว)

๕๗๖ : ๖๐๗. ฐ-ฒ-ภ-เหหิ ฐ-ฒา จ.

หลังจากธาตุอันมี ฐ และ ภาอักษรเป็นที่สุด แปลง ตปัจจย เป็น ฐ และธาตุอันมี ฒ และ หอักษรเป็นที่สุด แปลง ตปัจจย เป็น ฒ.

เช่น	พุทุโธ.	= พุธ+ต	ผู้ตรัสรู้
	ลทุธ.	= ลภ+ต	ถูกไต่แล้ว
	วุทุโฒ	= วุทุฒ+ต	เจริญแล้ว
	ททุฒ	= ทห+ต	ถูกไหม้แล้ว

๕๗๗ : ๖๒๘. ฆนฺชโต คฺโค จ.

หลังจาก ฆนฺชธาตุ แปลง ตปัจจยกับพยัญชนะที่สูงสุดธาตุ เป็น คฺค.

เช่น	ภคฺโค	= ฆนฺช+ต	หักแล้ว, ทำลายแล้ว
------	-------	----------	--------------------

๕๗๘ : ๕๖๐. ภูชาทินฺมฺหนฺโต โหน ฑฺวิ จ.

ลพพยัญชนะที่สูงสุดของธาตุมี ภูช เป็นต้น และชอน ต.

เช่น	ภฺตฺโต	= ภูช+ต	บริโภคแล้ว
	ยฺตฺโต	= ยฺช+ต	ประกอบแล้ว
	วิวิตฺโต	= วิ+วิจ+ต	สังัดแล้ว

๕๗๙ : ๖๒๙. วจ วา วุ.

แปลง ว ของ วจธาตุ เป็น อุ บ้าง, ลพ จ พยัญชนะที่สูงสุดธาตุ และชอน ต.

เช่น	วุตฺตํ, อุตฺตํ	= วจ+ต	ถูกกล่าวแล้ว
------	----------------	--------	--------------

๕๘๐ : ๖๓๐. คุปาทินญจ.

ลพพยัญชนะที่สูงสุดของธาตุมี คุป เป็นต้น และชอน ต.

เช่น	สุคฺตฺตํ จิตฺตํ.	= สุ+คุป+ต	จิต ถูกคุ้มครองดีแล้ว
	อาทิตฺโต อคฺคินา	= อา+ทีป+ต	อันไฟ เผาไหม้แล้ว

๕๘๑ : ๖๑๖. ตราทีหิ อิณฺโณ.

หลังจากธาตุมี ตร เป็นต้น แปลง ตปัจจย เป็น อิณฺณ และลบ
พยัญชนะที่สุดของธาตุ.

เช่น อตริติ **ติณฺโณ.** (ตร+ต)

ได้ข้ามแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าติณฺณ. (ข้ามแล้ว)

๕๘๒ : ๖๓๑. ภิกาทิโต อินฺน-อนฺน-อิณฺนา วา.

หลังจากธาตุมี ภิกิ เป็นต้น แปลง ตปัจจย เป็น อินฺน, อนฺน และ
อิณฺ และลบพยัญชนะที่สุดของธาตุ บ้าง.

เช่น ภินฺทิตฺตฺโพติ **ภินฺโณ.** (ภิกิ+ต)

พินฺทูกทำลาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภินฺน. (แตกแล้ว)

ปสีทิตติ **ปสนฺโณ.** (ป+สท+ต)

เลื่อมใสแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปสนฺน. (เลื่อมใสแล้ว)

นิสีทิตติ **นินฺโณ.** (นิ+สท+ต)

นั่งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านินฺน. (นั่งแล้ว)

อชียิตติ **ชินฺนา.** (ชี่+ต+อา)

ได้สิ้นไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชินฺนา. (สิ้นไปแล้ว)

๕๘๓ : ๖๑๗. สฺส-ปจ-สกโต กฺข-กฺกา จ.

หลังจาก สฺส, ปจ และ สกธาตุ แปลง ตปัจจย เป็น กฺข และ กฺก
และลบพยัญชนะที่สุดของธาตุ.

เช่น อสฺสสีติ **สฺกฺโข,** รฺกฺโข. (สฺส+ต)

ได้เหือดแห้งแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสฺกฺข. (แห้งแล้ว)

อปฺจจิติ **ปฺกฺก,** ผลฺ. (ปจ+ต)

ได้สุกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฺกฺก. (สุกแล้ว)

อสกฺขีติ สกฺโก. (สก+ต)

ได้อาจแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสกก. (ผู้อาจ, พระอินทร์)

๕๘๔ : ๖๑๘. ปกุกมาทีหิ นฺโต จ.

หลังจากธาตุทั้งหลายมี กมุ อันมี ปออุปสัคเป็นบพหน้าเป็นต้น
แปลง ตปัจจัย เป็น นฺต และลพพยัญชนะที่สุดของธาตุ.

เช่น ปกุกมีติ ปกุกนฺโต. (ป+กมุ+ต)

หลีกไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปกุกนต. (ผู้หลีกไปแล้ว)

สงฺกมีติ สงฺกนฺโต. (ส+กมุ+ต)

ย้ายแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺกนต. (ผู้ย้ายแล้ว)

๕๘๕ : ๖๑๙. ชนาทีน'มา ติมฺหิ จ.

เพราะ ต และตปัจจัย แปลง นฺ ที่สุดของ ชนธาตุ เป็น อา.

เช่น อชนีติ ชาโต. (ชน+ต)

ได้เกิดขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าชาต. (ผู้เกิดขึ้นแล้ว)

ชนนํ ชาติ. (ชน+ติ)

อ.การเกิด ชื่อว่าชาติ. (การเกิด, ชาติ)

๕๘๖ : ๖๐๐. คม-ชน-หน-รมาทีน'มฺนฺโต.

เพราะ ต และตปัจจัย ลพพยัญชนะที่สุดของธาตุมี คมุ, ขนุ, หน
และ รมุ เป็นต้น บ้าง.

เช่น คโต, คตา, คตํ. = คมุ+ต ไปแล้ว, ถึงแล้ว

คจฺจนฺติ เอตฺถาติ คติ. (คมุ+ติ)

อ.สัตว์ ท. ย่อมไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคติ. (ที่เป็นที่ไป)

ขตํ = ขนุ+ต ถูกขุดแล้ว

หตํ = หน+ต ถูกเบียดเบียนแล้ว

รโต, รตา, รตํ = รมุ+ต ยินดีแล้ว

๕๘๗ : ๖๓๒. รกาโร จ.

เพราะ ต และติปัจจัย ชาติที่มี ร อักษรเป็นที่สุด ย่อมถูกลบไป.

เช่น กรียิตฺถาติ กโต, กตา, กตฺ. (กร+ต)

ถูกกระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากต. (ถูกกระทำแล้ว)

สรติ เอตายาติ สติ. (สร+ติ)

ย่อมระลึก ด้วยธรรมชาตินี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสติ. (ธรรมชาติ เป็นเครื่องระลึก)

นีหริยิตฺถาติ นีหฺนฺ. (นี+หฺร+ต)

ถูกนำออกแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านีหฺนฺ. (ถูกนำออกแล้ว)

๕๘๘ : ๖๒๐. จา-ปาน'มิ-อี จ.

เพราะ ต และติปัจจัย แปลง อา ที่สุดของ จา เป็น อี และแปลง อา ที่สุดของ ปาชาติ เป็น อี.

เช่น จิโต = จา+ต ยืนอยู่แล้ว

จิติ = จา+ติ การยืน, การตั้งไว้

ปีโต = ปา+ต ดื่มแล้ว

ปีติ = ปา+ติ การดื่ม

๕๘๙ : ๖๒๑. หนฺเตหิ โห หสฺส โห วา อ-ทห-นหานฺ.

หลังจากชาติอันมี ห อักษรเป็นที่สุด เว้น ทห และ นหชาติ แปลง ตปัจจัย เป็น ห และแปลง ห อักษรอันเป็นที่สุดชาติ เป็น พ บ้าง.

เช่น อารุหิตฺถาติ อารุหฺโ. (อา+รุห+ต)

งอกขึ้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอารุหฺ. (งอกขึ้นแล้ว)

๗.๔ - กิพพิธานกัปป์ กัณฑ์ที่ ๔

๕๙๐ : ๕๗๙. ฌมฺหิ รหุชฺสฺส โช ภาว-กรณฺสุ.

เพราะปัจจัยอันมี ฌอนุพันธ์ แปลง รหุช อันเป็นที่สุดของ รหุชชาต
เป็น ช ในอรรถภาวะและกรณะ.

เช่น รหุชฺสนํ ราโค. (รหุช+ณ) ภาวสาธนะ

ความยินดี ชื่อว่าราค. (ความกำหนด, ความยินดี)

รหุชฺสนฺติ เอเตนาติ ราโค. (รหุช+ณ) กรณสาธนะ

ชนทั้งหลาย ย่อมยินดี ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าราค.

(เป็นเครื่องยินดี, เป็นเครื่องกำหนด)

๕๙๑ : ๕๔๔. หนฺสฺส ฆาโต.

เพราะปัจจัยอันมี ฌอนุพันธ์ แปลง หนชาตทั้งตัว เป็น ฆาต.

เช่น อุพฺหนฺตํติ อุพฺฆาโต. (อุป+หน+ณ)

ย่อมเข้าไปเบียดเบียน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฆาต.

๕๙๒ : ๕๐๓. วโร วา สพฺพตฺถ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง แปลง หนชาต เป็น วร บ้าง.

เช่น หนฺตํติ วโรโก. (หน+ณวุ)

ย่อมเบียดเบียน/ฆ่า เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวรก. (ผู้ฆ่า)

๕๙๓ : ๕๖๔. อาการฺหนฺตานํมาโย.

เพราะปัจจัยอันมี ฌอนุพันธ์ แปลง อา อันเป็นสระที่สุดของชาต
เป็น อาย.

เช่น ททาตํติ ทายโก, ทายิกา. (ทา+ณวุ)

ย่อมให้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทายก, ทายิกา. (ผู้ให้)

๕๙๔ : ๕๙๒. ปุร-ส'มฺป-ปรีหิ กโรติสุส ข-ชรา วา ตปจฺจเยสุ จ.

เพราะตบัจจัยและณบัจจัย แปลง กรธาตุ เป็น ข และ ชร
หลังจาก ปุรศัพท, ส, อุป และปริอุปสัค บ้าง.

- เช่น ปุเร อกรียิตฺถาติ **ปุรฺกฺขโต.** (ปุร+กร+ต)
ได้ถูกกระทำแล้ว ในกาลก่อน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุรฺกฺขต.
ปจฺจเยหิ สงฺคมฺม กรียิตฺถาติ **สงฺขโต.** (ส+กร+ต)
อันบัจจัย ท. อาศัยแล้ว กระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสงฺขต.
อุปกรียิตฺถาติ **อุปฺกฺขโต, อุปฺกฺขโณ.** (อุป+กร+ต)
ถูกเข้าไปกระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอุปฺกฺขต, อุปฺกฺขณ.
ปริกรียิตฺถาติ **ปริกฺขโต.** (ปริ+กร+ต)
ถูกกระทำโดยรอบแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปริกฺขต.
สงฺขรณํ **สงฺขารो.** (ส+กร+ณ)
การปรุ้งแต่งหรือการกระตุ้น ชื่อว่าสงฺขาร.

๕๙๕ : ๖๓๗. ตเว-ตฺนาคีสุ กา.

เพราะบัจจัยมี ตเว และ ตฺน เป็นตัน แปลง กรธาตุ เป็น กา บ้าง.

เช่น	กาดเว	= กร+ตเว	เพื่ออันกระทำ
	กาดุ	= กร+ตุ	เพื่ออันกระทำ
	กาดฺน	= กร+ตฺน	กระทำแล้ว
	กาดพฺพ	= กร+ตพฺพ	พึงถูกกระทำ

๕๙๖ : ๕๕๑. คม-ชน-หนาคีหิ ตุ-ตพฺพาคีสุ น.

เพราะบัจจัยมี ตุ และ ตพฺพ เป็นตัน แปลงที่สุดของธาตุมี คม,
ชนุ และ หน เป็นตัน เป็น หนุ บ้าง.

เช่น	คฺนฺตุ	= คม+ตุ	เพื่ออันไป
	คฺนฺตพฺพ	= คม+ตพฺพ	พึงถูกไป

ขนฺตุํ	= ขนฺ+ตุํ	เพื่ออันขุด
ขนฺตพฺพํ	= ขนฺ+ตพฺพ	พึงถูกขุด
หนฺตุํ	= หนฺ+ตุํ	เพื่ออันเบียดเบียน
หนฺตพฺพํ	= หนฺ+ตพฺพ	พึงถูกเบียดเบียน

๕๙๗ : ๖๔๑. สพฺเพหิ ตฺนาทึนํ โย.

หลังจากธาตุทั้งปวง แปลงปัจจัยมี ตฺน เป็นต้น เป็น ย บ้าง.

เช่น	อภิวนฺทีย	= อภิ+วนฺท+อิ+ตฺวา	กราบไหว้แล้ว
	อาทาย	= อา+ทา+ตฺวา	ถือเอาแล้ว

๕๙๘ : ๖๔๓. จ-นฺ'นฺเตหิ รจฺจํ.

หลังจากธาตุอันมี จ และ นอักษรเป็นที่สุด แปลงปัจจัยมี ตฺน เป็นต้น เป็น รจฺจ บ้าง.

เช่น	วิวิจฺจ	= วิ+วิจ+ตฺวา	สังัดแล้ว
	อาหจฺจ	= อา+หน+ตฺวา	กระทบแล้ว

๕๙๙ : ๖๔๔. ทิสฺวา สฺวาน-สฺวา'นฺตโลโป จ.

หลังจากทิสธาตุ แปลงปัจจัยมี ตฺน เป็นต้น เป็น สฺวาน และ สฺวา และลบบพยัญชนะที่สุดของธาตุ.

เช่น	ทิสฺวาน	= ทิส+ตฺวาน	เห็นแล้ว
	ทิสฺวา	= ทิส+ตฺวา	เห็นแล้ว

๖๐๐ : ๖๔๕. ม-ห-ท-ภหิ มฺม-ยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺธา จ.

หลังจากธาตุอันมี ม เป็นที่สุด แปลงปัจจัยมี ตฺน เป็นต้น เป็น มฺม, ธาตุอันมี ห เป็นที่สุด แปลงเป็น ยฺห, ธาตุอันมี ท เป็นที่สุด แปลงเป็น ชฺช และธาตุอันมี ภ เป็นที่สุด แปลงเป็น พฺภ และ ทฺธา และลบบพยัญชนะที่สุดของธาตุ บ้าง.

เช่น	อาค๑ม๑ม	=	อา+ค๑ม๑+ต๑วา	อาค๑ย๑แล้๑ว
	ป๑ค๑ค๑ย๑ห	=	ป๑+ค๑ห๑+ต๑วา	ย๑ก๑ย๑อง๑แล้๑ว
	อ๑ป๑ป๑ช๑ช	=	อ๑+ป๑ท๑+ต๑วา	เก๑ิด๑ข๑ึ้น๑แล้๑ว
	อา๑ร๑พ๑ภ	=	อา๑+ร๑ภ๑+ต๑วา	ป๑ร๑ร๑ภ๑แล้๑ว
	ล๑ท๑ฐ๑า	=	ล๑ภ๑+ต๑วา	ไ้๑แล้๑ว

๖๐๑ : ๓๓๔. ต๑ท๑ธ๑ิต-ส๑มา๑ส-ก๑ิต๑กา น๑า๑ม๑'ว๑'ต๑เว๑ต๑นา๑ที่๑สุ จ.

ศ๑ัพ๑ท์๑อัน๑มี๑ต๑ท๑ธ๑ิต ส๑มา๑ส และก๑ิต๑ก๑ป๑ัจ๑จ๑ย๑เป็๑น๑ที่๑สุ๑ด เวั๑น๑ศ๑ัพ๑ท์๑อัน๑มี๑ต๑เว, ต๑น, ต๑วาน และ ต๑วา เป็๑น๑ต้น๑ ฟ๑ง๑ท๑ร๑า๑บ๑ว๑า๑เป็๑น๑เพ็๑ย๑ด๑ง๑น๑า๑ม.

เช่น ว๑สิ๑ฎ๑จ๑ส๑ส อ๑ป๑จ๑จ๑ ว๑สิ๑ฎ๑จ๑. (ว๑สิ๑ฎ๑จ๑+ณ) ต๑ท๑ธ๑ิต
 เหล๑าก๑อ๑ ข๑อง๑น๑าย๑ว๑สิ๑ฎ๑จ๑ จะ๑ ช๑ื่อ๑ว๑า๑ว๑สิ๑ฎ๑จ๑.
 ป๑ต๑โต๑ ฐ๑ม๑โม๑ เย๑น๑ โส๑ ป๑ต๑ต๑ฐ๑ม๑โม๑. (ป๑ต๑ต๑+ฐ๑ม๑ม) ส๑มา๑ส
 ฐ๑ร๑ร๑ม๑ อัน๑บ๑ุ๑ค๑ค๑ล๑ไ๑ด๑ บ๑ร๑ร๑ล๑ุ๑แล้๑ว๑ มี๑อ๑ย๑ู่๑ บ๑ุ๑ค๑ค๑ล๑น๑ั้๑น๑ ช๑ื่อ๑ว๑า๑ ป๑ต๑ต๑ฐ๑ม๑ม.
 ก๑ุ๑ม๑ภ๑ ก๑โร๑ตี๑ติ๑ ก๑ุ๑ม๑ภ๑กา๑โร. (ก๑ุ๑ม๑ภ๑+ก๑ร๑+ณ) ก๑ิต๑ก๑
 ย๑อ๑ม๑ก๑ระ๑ท๑า๑ ช๑ึ่ง๑ห๑ม๑อ๑ เเพ๑ระ๑เห๑ต๑น๑ั้๑น๑ ช๑ื่อ๑ว๑า๑ก๑ุ๑ม๑ภ๑การ๑.

๖๐๒ : ๖. ท๑ุ๑ม๑ห๑ิ๑ ค๑ร๑.

เพ๑ระ๑อ๑ก๑ษ๑ร๑สอง๑ตัว๑ รัส๑สะ๑อ๑ก๑ษ๑ร๑ตัว๑หน้า๑ ฟ๑ง๑ท๑ร๑า๑บ๑ว๑า๑เป็๑น๑ค๑ร๑.

เช่น	ภ๑ิต๑วา	=	ภ๑ิ+ต๑ -ว๑า	ท๑า๑ลา๑ย๑แล้๑ว
	ท๑ต๑วา	=	ท๑+ต๑ -ว๑า	ใ้๑แล้๑ว

๖๐๓ : ๗. ที๑โฆ๑ จ.

ที๑ฆ๑ะ๑ส๑ระ๑ ฟ๑ง๑ท๑ร๑า๑บ๑ว๑า๑เป็๑น๑ค๑ร๑.

เช่น	น๑ที๑	=	น๑ที๑	แม่๑น๑้า
------	-------	---	-------	----------

๖๐๔ : ๖๘๔. อ๑ก๑ข๑เร๑ห๑ิ๑ ก๑าร๑.

ล๑ง๑ ก๑าร๑ป๑ัจ๑จ๑ย๑ หล๑ง๑จ๑าก๑อ๑ก๑ษ๑ร๑ท๑ง๑หล๑าย๑.

เช่น อ เอว อกาโร. (อ+การ)
 อ นั้นเทียว ชื่อว่าอการ. (อ อักษร)
 ก เอว กกาโร. (ก+การ)
 ก นั้นเทียว ชื่อว่ากการ. (ก อักษร)

๖๐๕ : ๕๔๗. ยถาคม'มิกาโร.

เพราะกิจจและกิดกปัจจัยอันขึ้นต้นด้วยพยัญชนะทั้งปวง ลง
 อีอาคม หลังจากธาตุทั้งปวง ตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

เช่น	ภวิตพัพ	=	ภ+อิ+ตพัพ	พึงมี, พึงเป็น
	เวทิตพัพ	=	วิท+อิ+ตพัพ	พึงถูกทราบ

๖๐๖ : ๖๔๒. ท-ธ'นฺตโต โย กฺวจิ.

เพราะปัจจัยมี ตุน เป็นต้น ลง ยอาคม หลังจากธาตุอันมี ท และ
 ธ เป็นที่สุด บ้าง.

เช่น	อุปฺชชิตฺวา	=	อุ+ปท+(ย)+(อิ)+ตฺวา	เกิดขึ้นแล้ว
	พฺชชิตฺวา	=	พฺช+(ย)+(อิ)+ตฺวา	ตรัสรู้แล้ว

จบ กิพพิธานกัปป กัณฑ์ที่ ๔

๗.๕ - กิพพิธานกัปป กัณฑ์ที่ ๕

๖๐๗ : ๕๗๘. นิคฺคหิต สโยคาคิ โน.

แปลง นอักษร อันเป็นเบื้องต้นแรกของสังโยค เป็นนิคหิต.

เช่น	รฺงโค	=	รฺนฺช+ณ	ผู้กำหนด
	ภฺงโค	=	ภฺนฺช+ณ	การแตกไป
	สฺงโค	=	สฺนฺช+ณ	การข้อง, การติด

๖๐๘ : ๖๒๓. สพุพตฤ เค คี.

เพราะตและติปัจจัยทั้งปวง แปลง เคาธาตุ เป็น คี.

เช่น	คีตํ	= เคา+ต	การขบร้อง
	คีติ	= เคา+ติ	การขบร้อง

๖๐๙ : ๔๘๔. สทสฺส สีทตฺตํ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งหลาย แปลง สทธาตุ เป็น สีท บ้าง.

เช่น	นีสีทติ	= นิ+สท+อ+ติ	ย้อมนึ่ง
------	---------	--------------	----------

๖๑๐ : ๖๒๗. ยชสฺส สรสฺสี ฎฺเฐ.

เพราะ ฎฺเฐ แปลงสระของ ยชธาตุ เป็น อี.

เช่น	ยิฎฺเฐ	= ยช+ต	ถูกบูชาแล้ว
------	--------	--------	-------------

๖๑๑ : ๖๐๘. ห-จตฺตฺถาน'มฺนฺตานิ โท ฐเ.

เพราะธ แปลง ห และพยัญชนะตัวที่สี่ในวรรค อันเป็นที่สุดของธาตุ เป็น ท.

เช่น	สนฺนทฺโธ	= สํ+นห+ต	ผูกสอดแล้ว
	กฺทฺโธ	= กฺฐ+ต	โกรธแล้ว
	ลทฺโธ	= ลภ+ต	ถูกได้แล้ว

๖๑๒ : ๖๑๕. โท ฒกาเร.

เพราะฒอักษร แปลง ห และพยัญชนะตัวที่สี่ในวรรค อันเป็นที่สุดของธาตุ เป็น ท.

เช่น	ททฺโฒ	= ทห+ต	ถูกไหม้แล้ว
	วฺทฺโฒ	= วฺทฺฒ+ต	เจริญแล้ว

๖๑๓ : ๕๘๓. คหสฺส ฆร เณ วา.

เพราะณปัจจัย แปลง คหธาตุทั้งตัว เป็น ฆร บ้าง.

เช่น คยหตีติ ฆริ = คห+ณ บ้าน, เรือน
 ย่อมถูกจับจอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าฆร.

๖๑๔ : ๕๘๑. ททสฺส โท พิ.

เพราะณปัจจัย แปลง ท ของ ททธาตุ เป็น พ บ้าง.

เช่น ปริทหนิ ปริพาโห. (ปริ+ทท+ณ)
 ความเร่าร้อน ชื่อว่าปรีพาห.

๖๑๕ : ๕๘๖. ธาตวนุตสฺส โลโป กุวิมฺหิ.

เพราะกุวิปัจจัย ลบพยัญชนะที่สุดของธาตุ.

เช่น อูเรน คจฺจตีติ อูโรโค. (อูร+คมุ+กุวิ)
 ย่อมไป ด้วยยก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอูรค. (ผู้ไปด้วยยก, ฐ)
 ภูเชน คจฺจตีติ ภูชโค. (ภูช+คมุ+กุวิ)
 ย่อมไป ด้วยชนด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภูชค. (ผู้ไปด้วยชนด, ฐ)

๖๑๖ : ๕๘๗. วิทหนฺเต อู.

เพราะกุวิปัจจัย ลง อูอาคมในที่สุดของ วิทธาตุ.

เช่น โลกํ วิทติ ชานาตีติ โลกวิฑู. (โลก+วิท+อู+กุวิ)
 ย่อมรู้ ซึ่งโลก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโลกวิฑู. (พระพุทธเจ้า)

๖๑๗ : ๖๓๓. น-ม-กราน'มฺหฺตานิ นียุตฺต-ตมฺหิ.

เพราะตปัจจัยอันประกอบด้วยอักษร ไม่มีการลบ น, ม, ก และ
 รอักษร อันเป็นที่สุดของธาตุ.

เช่น	หนิตุ	=	หน+อิ+ตุ	เพื่ออันเบียดเบียน
	คมิโต	=	คมุ+อิ+ต	ไปแล้ว
	สงฺกิตโต	=	สกิ+อิ+ต	สงสัยแล้ว
	สริโต	=	สร+อิ+ต	ระลึกถึงแล้ว

๖๑๘ : ๕๗๑. น ก-คตุตฺ จ-ชา ญฺวุมฺหิ.

เพราะญฺวํบัจจย ไม่แปลง จ เป็น ก และไม่แปลง ช เป็น ค.

เช่น ปจตีติ ปาจโก. (ปจ+ญฺว)

ย่อมหุง เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าปajak. (ผู้หุง)

ยชตีติ ยาชโก. (ยช+ญฺว)

ย่อมบูชา เพราะเหตุนี้ ชื่อว่ายachk. (ผู้บูชา)

๖๑๙ : ๕๗๓. กรสฺส จ ตตฺตํ ตฺสุมิ.

เพราะตฺบัจจย แปลง ร ของ กรธาตุ เป็น ต.

เช่น กโรตีติ กตฺตา. (กร+ต)

ย่อมกระทำ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่ากatt. (ผู้กระทำ)

๖๒๐ : ๕๔๙. ตฺ-ตฺน-ตพฺเพสุ วา.

เพราะตฺ, ตฺน และ ตพฺพบัจจย แปลง ร ของ กรธาตุเป็น ต บ้าง.

เช่น กตฺตํ = กร+ตฺ เพื่ออันกระทำ

กตฺตฺน = กร+ตฺน กระทำแล้ว

กตฺตพฺพิ = กร+ตพฺพ พึงถูกกระทำ

๖๒๑ : ๕๕๓. การิตํ วยิ ฌานฺพฺนุโร.

ตั้งบัจจยที่มี ฌอนุพันธ์ เพียงดั่งการิตบัจจย.

เช่น เนตีติ นายโก. (นี+ญฺว)

ย่อมนำไป เพราะเหตุนี้ ชื่อว่านายk. (ผู้นำไป)

๖๒๒ : ๕๗๐. อน'กา ยฺ-ญฺวฺนํ.

แปลง ยฺบัจจย เป็น อน และแปลง ญฺวํบัจจย เป็น ออก.

เช่น นนฺทํ = นนฺท+ยฺ ความเพลิดเพลिन

การโก = กร+ญฺว ผู้กระทำ

๖๒๓ : ๕๕๔. ก-คา จ-ชาน์.

เพราะปัจจัยอันมีณอนุพันธ์ แปลง จ เป็น ก และแปลง ช เป็น

ค.

เช่น	ปาโก	= ปจ+ณ	การหุง, การต้ม
	โยโค	= ยุช+ณ	การประกอบ

จบ กิพพิธานกับป์ กัณฑ์ที่ ๕

จบ กิพพิธานสูตร

๘ - อุณาทิกัณฑ์

๖๒๔ : ๕๖๓. กตตริ กิตฺ.

กิตปัจจัย ลงในอรรถกัตตา.

เช่น	กตตา	= กร+ตุ	ผู้กระทำ
------	------	---------	----------

๖๒๕ : ๖๐๕. ภาว-กมุเมสุ กิจจ-กุต-ช'ตฺธา.

ปัจจัยอันมีอรรถ กิจจ อรรถ กุต และอรรถ ช ย่อมลง ในอรรถ
ภาวและกรรม.

เช่น	สยิตพฺพ	= สิ+อิ+ตพฺพ	ฟังนอน
	อสิต	= อส+อิ+กุต	ฟังถูกกิน
	สุกร	= สุ+กร+ช	อันถูกกระทำได้ง่าย

๖๒๖ : ๖๓๔. กมุมนิ ทุตฺติยา ยํ กุโต.

เมื่อทุตติยาวิภัตติในอรรถกรรม มีอยู่ ลง กุตปัจจัย ในอรรถกัตตุ.

เช่น	ทานํ ทินฺโน	= ทา+กุต	ให้แล้ว ซึ่งทาน
	สีลํ รกฺขิต	= รกฺข+อิ+ต	รักษาแล้ว ซึ่งศีล

๖๒๗ : ๖๕๒. ขุยาทีหิ มนุ ม จ โต วา.

หลังจากธาตุมี ขี เป็นต้น ลง มนุปัจจัย และแปลง ม เป็น ต โดยกำหนดตามอุทาหรณ์ในพระบาลี.

เช่น ขี^๑นุติ อุปุททวา เอตถาติ **เขโม.** (ขี+มนุ)

อุปัททวะ ท. ย่อมสิ้นไป ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเขม. (ที่เป็นที่เกษม)

สุขทุกุขํ อทติ ภกขตีติ **อดุดา.** (อท+มนุ)

ย่อมเสวย ซึ่งสุขและทุกข์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอดุด. (ตน)

๖๒๘ : ๖๕๓. สมาก็หิ ถ-มา.

ลง ถ และ มปัจจัย หลังจากธาตุมี สม เป็นต้น.

เช่น กิเลส สเมตีติ **สมโถ.** (สม+ถ)

ยังกิเลส ท. ย่อมให้สงบ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมถ.

พนุชิตพุพาติ **สีมา.** (สี+ม)

พึงถูกผูก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสีมา.

๖๒๙ : ๕๖๙. คหสุสุ'ปฐสุเส วา.

แปลง อ อันเป็นอุปราชของคหธาตุ เป็น เอ บ้าง.

เช่น ทพพสมภารํ คณฺหาตีติ **เคห, คห.** (คห+อ)

ย่อมถือเอา ซึ่งทัพพะสมภาระ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเคห, คห. (บ้าน, เรือน)

๖๓๐ : ๖๕๔. มสุสุส สุสุส จฉร-จฺฉเระ.

แปลง สฺ ของปาฏิปกิบท(บทนาม)คือ มสุ เป็น จฉร, จฺฉเระ.

เช่น มจฺฉรตีติ **มจฺฉโร, มจฺฉเระ.** (มจฺฉริย) (มสุ+กฺวิ)

ย่อมตระหนี่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามจฺฉร, มจฺฉเระ. (ผู้ตระหนี่)

๖๓๑ : ๖๕๕. อา-ปุพฺพ-จรสฺส จ.

แปลง จรธาตุอันมีอาเป็นบทหน้า เป็น จุฉริย, จุฉร, จุฉเร
และรัสสะ อาอุปสัค เป็น อ.

เช่น อาภุโส จริตพฺพนฺติ **อจุฉริยํ, อจุฉรํ, อจุฉเร.** (อา+จร+กฺวิ)
พึงประพฤติ ยิง เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าอจุฉริย, อจุฉร, อจุฉเร.
(อัศจรรย)

๖๓๒ : ๖๕๖. อล-กฺล-สเลหิ ล-ยา.

ลง ล และ ยปัจจัย หลังจาก อล, กฺล และ สลธาตุ.

เช่น อลฺลิตํ สมตฺเตตฺตํ **อลฺลํ.** (อล+ล)
ย่อมสามารถ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าอลฺล. (ของสด)
สลฺลิตํ คจฺจนฺติ ปวิสฺสํ **สลฺลยํ.** (สล+ย)
ย่อมเข้าไป เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าสลฺลย. (ลูกศร)

๖๓๓ : ๖๕๗. ยาณ-ลาณา.

ลง ยาณ และ ลาณปัจจัย หลังจาก กฺล และ สลธาตุ.

เช่น กฺลิตพฺพํ สงฺขยาตพฺพนฺติ **กฺลยาณํ.** (กฺล+ยาณ)
พึงถูกนับ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่ากฺลยาณ. (งาม)
คณฺโตะ ปฏฺิกกมิตฺวา สลนฺติ เอตฺถาติ **ปฏฺิสลฺลาโณ.**
ก้าวกลับแล้ว จากหมู่ ย่อมไป ในที่นี้ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่า
ปฏฺิสลฺลาณ. (ที่เป็นที่หลีกเร้น) (ปฏฺิ+สล+ลาณ)

๖๓๔ : ๖๕๘. มถิสฺส ถสฺส โล จ.

แปลง ถ ของ มถธาตุ เป็น ล และลง ลปัจจัย.

เช่น อญฺญมญฺญํ มถติ วิโลพฺตํ **มลฺโล, มลฺลํ.** (มถ+ล)
ย่อมกว่น ซึ่งกันและกัน เพราะเหตุนี้ ชื่อว่ามลฺล. (มวยปล้ำ)

๖๓๕ : ๕๕๙. เปสํ'ติสคฺค-ปตฺตกาเลสฺสุ กิจฺจา.

ลํกัจจปัจจย ในอรรถมีการใช้, การอนุญาต และการบอกเวลา.

เช่น กรณียํ กิจจํ ภวตา. (กร+อนีย) เปส (การใช้)

กิจ อันทาน ฟังทำ

โภตตพฺพํ โภชนํ ภวตา. (ภุช+ตพฺพ) อดิสคค (อนุญาต)

โภชนะ อันทาน ควรกิน

อชฺฌยิตพฺพํ ภวตา. (อชฺ+ยิ+[อิ]+ตพฺพ) ปตฺตกาล(บอกเวลา)

อันทาน ฟังสาธยาย

๖๓๖ : ๖๕๙. อวสฺสกา'ธฺมิเณสฺสุ ณี จ.

ลงณี และกิจจปัจจย ในอรรถแน่แท้ และการติดหนี้.

เช่น การีสิ เม กมฺมํ อวสฺส. (กร+ณี) อวัสสะ(แน่แท้)

ท่าน เป็นผู้ควรกระทำ ซึ่งการงาน ของเรา แน่แท้

ทายีสิ เม สตํ อิณํ. (ทา+ณี) อธฺมิณะ(ติดหนี้)

ท่าน เป็นผู้ควรให้ ซึ่งหนี้ หนึ่งร้อย ของเรา

๖๓๗ : ๐. อรห-สกุภาทีหิ ตฺ.

ลงตฺปัจจย ในอรรถมี อรหะ(สมควร) และ สักกะ(อาจ) เป็นต้น.

เช่น อรหา ภวํ วตตฺ. = วจ+ตฺ อรหะ(สมควร)

ท่าน เป็นผู้ควร เพื่ออันกล่าว

สกุภา ภวํ ชเนตฺ. = ชน+เณ+ตฺ สักกะ(อาจ)

ท่าน อาจ เพื่ออันให้เกิด

๖๓๘ : ๖๖๐. วชาทีหิ ปพฺพชฺชาทโย นิปฺปจฺจนฺเต.

ศัพท์มี ปพฺพชฺชา เป็นต้น ย่อมถูกให้สำเร็จ ด้วยธาตุทั้งหลาย

มี วช เป็นต้น .

เช่น ปฐมเมว วชิตพพาติ **ปพพชชา.** (ป+วช+ณฺย+อา)
 พึงถูกถึง ในเบื้องต้นแรกนั้นเทียว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปพพชชา.
 วิชาหนึ่ **วิชชชา.** (วิท+ณฺย+อา)
 ความรู้ ชื่อว่าวิชชชา. (ความรู้)

๖๓๙ : ๕๘๕. กุวิโลโป จ.

ลบกุวิปัจจัย.

เช่น สยํ อตตนา ภาวตีติ **สยมฺภ.** (สยฺ+ภฺ+กฺวิ)
 ย่อมเป็น ด้วยตนเอง เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสยมฺภ. (ผู้เป็นเอง)

๖๔๐ : ๐. ส-จ-ชานํ ก-คา ฌานนฺพฺเช.

เพราะปัจจัยอันมีณอนุพันธ์ แปลงธาตุที่มี จ เป็นที่สุด เป็น ก
 และแปลงธาตุที่มี ช เป็นที่สุด เป็น ค.

เช่น	วิเวโก	= วิ+วิจ+ณ	ความสงบ, วิเวก
	จาโค	= จช+ณ	การสละ, การบริจาค

๖๔๑ : ๕๗๒. นุทาทิหิ ยฺ-ณฺวฺน'มฺหา'นฺหา'กา'นฺนกา สกฺริเตหิ จ.

หลังจากธาตุมี นุท เป็นต้น และหลังจากธาตุอันมีการิตปัจจัย
 แปลง ยฺปัจจัย เป็น อน, อานน และแปลง ณฺวฺปัจจัย เป็น ออก, อานนค
 (ในอรรถกัถตุ, ภาวะ และภวณะ).

เช่น ปนุทตีติ **ปนฺนุทโน.** (ป+นุท+ยฺ) กัถตุสาธนะ
 ย่อมบรรเทา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปนฺนุทน. (ผู้บรรเทา)
 สญฺญาเปตีติ **สญฺญาปโก.** (สฺ+ญา+ณาเป+ณฺวฺ) กัถตุสาธนะ
 ย่อมให้รู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสญฺญาปโก. (ผู้ให้รู้)
 ปนุทเต **ปนฺนุทนํ.** (ป+นุท+ยฺ) ภาวสาธนะ
 ย่อมบรรเทา ชื่อว่าปนฺนุทน. (การบรรเทา)

เจตาศิปยเต **เจตาศปนฺ**. (จิต+ณาเป+ยุ) การิตปัจจัจย, ภาวสาธนะ
 ย่อมให้รู้ ชื่อว่าเจตาศปน. (การให้รู้)

นุทนต์ อเนนาติ **นุทนต์**. (นุท+ยุ) กรณสาธนะ
 ย่อมบรรเทา ด้วยสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่านุทนต์. (เป็นเครื่อง

บรรเทา)

๖๔๒ : ๕๘๘. **อิ-ย-ต-ม-กิ-เอ**सान'มนตสฺสโร **ทิมฺ ฏวจิ ทิสสฺส** **คุณฺ โท**
ริ สกฺขี จ.

เพราะกฺวิปัจจัจย ทิมะสระที่สุดของ อิ, ย, ต, ม, กิ, เอ และ สศัพท์
 ที่เป็นวิเสสนะของทิสธาตุ, แปลง ท เป็น ร บ้าง และแปลง ส ที่สุดของทิสธาตุ
 เป็น ส, กฺข และ อี.

เช่น อิมมิว นํ ปสฺสตีติ **อิทิส, อิทิกฺโข, อิที, อีริส.** (อิม+ทิส+กฺวิ)
 ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอิทิส,
 อิทิกฺข, อิที, อีริส. (ผู้เช่นนั้น)

ยมิว นํ ปสฺสตีติ **ยาทิส, ยาทิกฺโข, ยาที, ยาริส.** (ย+ทิส+กฺวิ)
 ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลใด เพราะเหตุนั้น
 ชื่อว่ายาทิส, ยาทิกฺข, ยาที, ยาริส. (ผู้เช่นใด)

ตมิว นํ ปสฺสตีติ **ตาทิส, ตาทิกฺโข, ตาที, ตาริส.** (ต+ทิส+กฺวิ)
 ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น
 ชื่อว่าตาทิส, ตาทิกฺข, ตาที, ตาริส. (ผู้เช่นนั้น)

มมิว นํ ปสฺสตีติ **มาทิส, มาทิกฺโข, มาที, มาริส.**
 (อมห+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังเรา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามาทิส,
 มาทิกฺข, มาที, มาริส. (ผู้เช่นกับเรา)

กิมิว นํ ปสฺสตีติ กิทีโส, กิทีกุโข, กิที, กิรีโส. (กิ+ทิส+กฺวิ)
 ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังใคร เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากิทีส,
 กิทีกุข, กิที, กิรีส. (ผู้เช่นไร)

เอตมิว นํ ปสฺสตีติ เอทีโส, เอทีกุโข, เอที, เอรีโส.
 (เอต+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังบุคคลนั้น เพราะเหตุนั้น
 ชื่อว่าเอทีส, เอทีกุข, เอที, เอรีส. (ผู้เช่นนั้น)

สมานมิว นํ ปสฺสตีติ สาทีโส, สาทีกุโข, สาที, สารีโส.
 (สมาน+ทิส+กฺวิ)

ย่อมเห็น ซึ่งบุคคลนั้น เพียงดังผู้เหมือนกัน เพราะเหตุนั้น
 ชื่อว่าสาทีส, สาทีกุข, สาที, สารีส. (ผู้เหมือน, ผู้เช่นกับ)

๖๔๓ : ๖๓๕. ฎยาทีหิ มติ-พุริ-ปุชาทีหิ จ กุโต.

ลง กุตปัจจัจย หลังจากธาตุมี ภิ เป็นต้น และหลังจากธาตุมี มน,
 พุช และ ปุช เป็นต้น.

เช่น ภายิตพโพติ ภิโต. (ภิ+กฺต)

อันบุคคลพึงกลัว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภิต. (กลัวแล้ว)

สํ สฎฺฐจฺจ มาณิตพโพ ปุชเชตพโพติ สมฺมโต. (สํ+มน+กฺต)

พึงถูกบูชา ด้วยดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺมต. (ถูกบูชาแล้ว)

พฺชฺฉิตพโพ ฌาตพโพติ พุฑฺโธ. (พุช+กฺต)

พึงถูกรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพุฑฺธ. (ถูกรู้แล้ว)

ปฏฺวิวิชฺชิตฺถาติ ปฏฺวิวิทฺโธ. (ปติ+วิช+ต) (ถูกแทงตลอดแล้ว)

ถูกบรรลุลแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏฺวิวิทฺธ. (ถูกบรรลุลแล้ว)

ปุชฺชียิตฺถาติ ปุชฺชิตฺโธ. (ปุช+อิ+กฺต)

ถูกบูชาแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปุชฺชิต. (ถูกบูชาแล้ว)

๖๔๔ : ๖๖๑. เวปฺ-สี-ทว-วมุ-กุ-ทา-ภู-หฺวาทีหิ ฤ-ตุติม-ณิมา นิพฺพตฺเต.

ลง ฤ, ตุติม และณิมปัจจัย หลังจากธาตุมี เวปฺ, สี, ทว, วมุ, กุ, ทา, ภู และ หุ เป็นต้น ในอรรถว่าเกิด.

เช่น เวปติ อเนนาติ **เวปฤ.** (เวปฺ+ฤ)

ย่อมนั้น เพราะโรคนี้ ชื่อว่าเวปฤ. (โรคไข้จับสัน)

สเยน นิพฺพตฺโต **สยฤ.** (สี+ฤ)

โรค อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการนอน ชื่อว่าสยฤ. (โรคบวม)

ทเวน นิพฺพตฺโต **ทวฤ.** (ทว+ฤ)

โรค อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยความร้อน ชื่อว่าทวฤ. (โรคร้อนใน)

วเมน นิพฺพตฺโต **วมฤ.** (วมุ+ฤ)

โรค อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการอาเจียน ชื่อว่าวมฤ. (โรคอาเจียน)

กุตฺตินา นิพฺพตฺตํ **กุตฺติม.** (กร+ตุติม) (กร เป็น กุ= กุณีปาตนะ)

วัตฤ อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการกระทำ ชื่อว่ากุตฺติม.

ทาเนน นิพฺพตฺตํ **ทตฺติม.** (ทา+ตุติม)

วัตฤ อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการให้ ชื่อว่าทตฺติม.

ภูตินา นิพฺพตฺตํ **ภตฺติม.** (ภู+ตุติม)

วัตฤ อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยความมี-ความเป็น ชื่อว่าภตฺติม.

อวหฺุตินา นิพฺพตฺตํ **โอหาวิม.** (อว+หุ+ณิม)

วัตฤ อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยการบูชา ชื่อว่าโอหาวิม.

๖๔๕ : ๖๖๒. อกฺโกเส นมฺหา'นิ.

เมื่ออรรถการดำ ฤกรู้อยู่ เมื่ออุปบท คือ นินิบาท มีอยู่ ลง อานิปัจจัย หลังจากธาตุ.

เช่น น คมิตพฺพํ **อคมานิ** เต ชมฺม เทสํ. (น+คมุ+อานิ)

ณะคนเลว อ.สถานที่ อันท่าน ไม่พึงไป ชื่อว่าอคมานิ.

๖๔๖ : ๔๑๙. เอกาทิโต สกิสฺส กุขตุตฺตํ.

ลง กุขตุตฺตํปัจจย ในอรรถแห่งสกิศัพท์ หลังจากสังขยามี เอก
เป็นต้น.

เช่น เอกสฺส ปทตฺตสฺส สกิ วาริ **เอกกุขตุตฺตํ.** (เอก+กุขตุตฺตํ)
ครั้ง แห่งเนื้อความของบท หนึ่ง ชื่อว่าเอกกุขตุตฺตํ. (หนึ่งครั้ง)

๖๔๗ : ๖๖๓. สฺนสฺสฺนสฺสโสโณ-วานฺวานฺนุหนฺนุขณานา.

แปลง อุณ ของปาฏิปกิบท คือ สฺน เป็น โอน, วาน, อุวาน,
อุณ, อุณข, อุณ, อา และ อาน.

เช่น สามิกสฺส สทฺทํ สฺนนาตีติ **โสโณ.** (สฺ+อุณ) = โอน
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าโสณ. (สนฺข)
สามิกสฺส สทฺทํ สฺนนาตีติ **สุวานโ.** (สฺ+อุณ) = วาน
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุวาน. (สนฺข)
สามิกสฺส สทฺทํ สฺนนาตีติ **สุวานโ.** (สฺ+อุณ) = อุวาน
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุวาน. (สนฺข)
สามิกสฺส สทฺทํ สฺนนาตีติ **สุโน.** (สฺ+อุณ) = อุณ
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุณ. (สนฺข)
สามิกสฺส สทฺทํ สฺนนาตีติ **สุณโข.** (สฺ+อุณ) = อุณข
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุณข. (สนฺข)
สามิกสฺส สทฺทํ สฺนนาตีติ **สุโณ.** (สฺ+อุณ) = อุณ
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสุณ. (สนฺข)
สามิกสฺส สทฺทํ สฺนนาตีติ **สา.** (สฺ+อุณ) = อา
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสา. (สนฺข)
สามิกสฺส สทฺทํ สฺนนาตีติ **सानโ.** (สฺ+อุณ) = อาน
ย่อมฟัง ซึ่งเสียง ของเจ้าของ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าसान. (สนฺข)

๖๔๘ : ๖๖๔. **ตฺรฺณสฺส สฺส จ.**

แปลงปาฏิพทิกบท คือ ตฺรฺณ เป็น สฺส.

เช่น ^๑สฺส = ตฺรฺณ ^๑คนหนุม

๖๔๙ : ๖๖๕. **ยฺวสฺส'วสฺส'วฺวานฺนุหนฺ.**

แปลง อฺว ของปาฏิพทิกบท คือ ยฺว เป็น อฺว, อฺวาน, อฺน และ อฺน.

เช่น ^๑ยฺวา = ยฺว (อฺว) ^๑คนหนุม
^๑ยฺวานฺ = ยฺว (อฺวาน) ^๑คนหนุม
^๑ยฺน = ยฺว (อฺน) ^๑คนหนุม
^๑ยฺน = ยฺว (อฺน) ^๑คนหนุม

๖๕๐ : ๖๕๑. **กาเล วตฺตมานา'ตีเต ญฺวาทโย.**

ลง ญฺ เป็นต้น (ยฺ, กฺต และมิปัจจย) ในปัจจุบันกาลและอดีตกาล.

เช่น ^๑อกาสิ กโรตีติ วา **การุ.** (กร+ณฺ)
 ใต้กระทำแล้ว หรือ ย่อมกระทำ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าการุ. (ข้าง)
^๑จกฺขตีติ **จกฺข.** (จกฺข+ณฺ)
 ย่อมบอก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจกฺข. (จักขุ)
^๑ภวติ เอตฺถาติ **ภฺวน.** (ภฺ+ยฺ)
 ย่อมมี ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภฺวน. (โลก, ภพ)
^๑อภวติ ภาวตีติ วา **ภฺวต.** (ภฺ+กฺต)
 ใต้เป็นแล้ว หรือ ย่อมเป็น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภฺวต. (ภฺวต)
^๑วายตีติ **วาโต.** (วา+กฺต)
 ย่อมพัดไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวาท. (ลม)
^๑ภวานฺติ เอตฺถาติ **ภฺวมิ.** (ภฺ+มิ)
 ย่อมมี ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าภฺวมิ. (แผ่นดิน)

๖๕๑ : ๖๔๗. ภวิสฺสตี คมามีหิ ณี-ฉินฺนุ.

ลง ณี และ ฉินฺนุปัจจย หลังจากชาตุมิ คมู เป็นต้น ในอนาคตกาล.

เช่น อายตี คมิตฺตุ สีมฺมสฺสาตี คามิ. (คมุ+ณี)

อันไป ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าคามิ. (ผู้จะไปเป็นปกติ, ผู้มีปกติจะไป)

อายตี คมิตฺตุ สีมฺมสฺสาตี คามิ. (คมุ+ฉินฺนุ)

อันไป ในกาลต่อไป เป็นปกติ ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าคามิ. (ผู้จะไปเป็นปกติ, ผู้มีปกติจะไป)

๖๕๒ : ๖๔๘. กุริยายํ ญฺว-ตโว.

ลง ญฺว และ ตุปัจจย ในอรรถของกิริยา ในอนาคตกาล.

เช่น “กุริสฺสนุ”ติ การโก วชติ. (กร+ญฺว)

ผู้จักกระทำแล้วจะไป เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าการก. (ผู้จะทำ)

“ภุญฺชิสฺสนุ”ติ โภตฺตา วชติ. (ภุช+ตุ)

ผู้จักกินแล้วจะไป เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าโภตฺต. (ผู้จะกิน)

๖๕๓ : ๓๐๖. ภาววาจิมฺหิ จตฺตถิ.

ลงจตฺตถิวิภัตติ ในที่กล่าวภาวะ ในอนาคตกาล.

เช่น ปจฺนํ ปาโก, ปากาย วชติ. (ปจ+ณ)

อ.การหุง ชื่อว่าปาก, ย่อมไป เพื่อการหุง.

๖๕๔ : ๖๔๙. กมฺมฺหิ โณ.

เมื่อกรรมเป็นอุปบทมีอยู่ ลง ณปัจจย ในอนาคตกาล.

เช่น นครํ กุริสฺสตีติ นครกาโร วชติ. (นคร+กร+ณ)

จักกระทำ(สร้าง) ซึ่งเมือง เพราะเหตุนี้ ชื่อว่านครการ.
(ผู้จะสร้างเมือง)

๖๕๕ : ๖๕๐. เสเส สฺสํ-นฺตุ-มานา'นา.

เมื่อกรรมเป็นอุปบทมีอยู่ ลง สฺสํ, นฺตุ, มาน และ อานปัจจัย
ในอรรถที่เหลือ ในอนาคตกาล.

- เช่น กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กริสฺสํ วชติ. (กร+อิ+สฺสํ)
จักกระทำ ซึ่งกรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากริสฺสํ. (ผู้จะกระทำ)
กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กโรนฺโต วชติ. (กร+โอ+นฺตุ)
จักกระทำ ซึ่งกรรม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากรโรนฺโต. (ผู้จะทำ)
กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กุรุมาโน วชติ. (กร+มาน)
จักกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุรุมาน. (ผู้จะทำ)
กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กราโน วชติ. (กร+อาน)
จักกระทำ ซึ่งการงาน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากราน. (ผู้จะทำ)

๖๕๖ : ๖๖๖. จทาทิหิ ต-ตฺรณฺ.

ลง ต และตฺรณฺปัจจัย หลังจากธาตุมี จท เป็นต้น.

- เช่น อาตปํ ฉาทเตตีติ จตฺตํ. (จท+ต)
ย่อมปกปิด ซึ่งแสงแดด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจตฺต. (รม)
อาตปํ ฉาทเตตีติ จตฺตรํ. (จท+ตฺรณฺ)
ย่อมปกปิด ซึ่งแสงแดด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจตฺตร. (รม)
อารมฺมณฺ จินฺเตตีติ จิตฺตํ. (จินฺต+ต)
ย่อมคิด(รู้) ซึ่งอารมณ์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิตฺต. (จิต)
อารมฺมณฺ จินฺเตตีติ จิตฺตรํ. (จินฺต+ตฺรณฺ)
ย่อมคิด(รู้) ซึ่งอารมณ์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิตฺตร. (จิต)

๖๕๗ : ๖๖๗. วทาทิหิ ญิตฺโต คณ.

ลง ญิตฺตปัจจัย หลังจากธาตุมี วท เป็นต้น ในอรรถหมู่.

- เช่น วาทิตานํ คโน วาทิตฺตํ. (วท+ญิตฺต)

หมู่แห่งผู้บรรเลงทั้งหลาย ชื่อว่าวาทิตต. (หมู่แห่งผู้บรรเลง)

๖๕๘ : ๖๖๘. มิทาทีหิ ตติ-ติโย.

ลง ตติ และ ติปัจจัย หลังจากชาตุมิ มิต เป็นต้น.

เช่น มิทติ สินเหตุตีติ **เมตติ.** (มิต+ตติ)

ย่อมเยอไย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเมตติ. (ไมตรี)

อตตโน สภาว ชาเรตีติ **ธาติ.** (ธา+ติ)

ย่อมทรงไว้ ซึ่งสภาพ ของตน เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าธาติ.

๖๕๙ : ๖๖๙. อสุ-รณช-ทำสนัน ทำสนส ททโฒ ฒ-จา จ.

บรรดาอสุ, รณช และทำสนาตุ แปลง ทำสนาตุ เป็น ททฒ และ ลง
ฒปัจจัย หลังจาก อสุชาตุ และลง ัจปัจจัย หลังจาก รณชชาตุ.

เช่น อสูยเต **อทโฒ.** (อสุ+ฒ)

ย่อมร้อน ชื่อว่าอทฒ. (อฐ)

รณชนติ เอตถาติ **รฏจ.** (รณช+จ)

ชนทั้งหลาย ย่อมยินดี ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารฏจ. (รัฐ)

ทำสียเตติ **ททโฒ.** (ทำส+กวิ)

ย่อมถูกกัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าททฒ. (ถูกกัด)

๖๖๐ : ๖๗๐. สุวสาน'มฺวสาน'มโต โถ จ.

แปลง อู, อุ และอส ของ สฺว, วุ และ อสชาตุ เป็น อต และลง
ถปัจจัย.

เช่น สวติ หีสติ เอเตนาติ **สตถ.** (สฺว+ถ)

ย่อมเบียดเบียน ด้วยอาวุธนี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสตถ. (ศัตรา)

หิโรตตปฺป สฺวติ เอเตนาติ **วตถ.** (วุ+ถ)

ย่อมป้องกัน ซึ่งหิริและโอดตปปะ ด้วยผ้านี้ เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าวตถ. (ผ้าเป็นเครื่องป้องกัน)

สทฺททานุรูป อสติ ภาวตีติ **อตฺโถ.** (อส+ถ)

ย่อมมี ตามสมควรแก่ศัพท์ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอตฺถ. (อรรถ)

๖๖๑ : ๖๗๑. รนฺชทาทีหิ ธ-ทิตฺท-กั'รา ภาวติ ช-ท-โลโป จ.

หลังจากธาตุมี รนฺช และ อฺทิต เป็นต้น ลง ธ, ท, อิตฺท, ก และ อิริปัจจัย และลบ ช และ ท บาง.

เช่น รณฺชิตพฺพนติ **รณฺธ.** (รณฺช+ธ)

พึงถูกยินดี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ารณฺธ. (รฺ, ช้อง, โพลง)

มจฺฉมกรานํ ปิตฺติโสมนสฺส อุนฺหติ ปสวติ ชเนตีติ **สมฺพุทฺ.**

ยังปิตฺติและโสมนสฺส ย่อมให้เกิดขึ้น แก่ปลาและมังกรทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺพุท. (มหาสมฺพุท) (สฺ+อฺทิต+ท)

ทลติ ทุคฺคตภาวํ คจฺฉตีติ **ทลิตฺ.** (ทล+อิตฺท) (ผู้ขัดสน)

ย่อมถึง ซึ่งความเป็นผู้ตกยาก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทลิตฺ.

วจิตพฺพนติ **วกฺก.** (วจ+ก)

พึงถูกเรียก เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวกฺก. (ม้าม)

อปฺปฏิหตํ หุตฺวา วชติ คจฺฉตีติ **วชฺริ.** (วช+อิริ)

ไม่ถูกขัดขวางแล้ว ย่อมไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวชฺริ. (วิเชียร)

๖๖๒ : ๖๗๒. ปฏฺิโต หิสฺส เหรณฺ-หิรณฺ.

หลังจากปฏิศัพท์ แปลง หิธาตุ เป็น เหรณฺ และ หิรณฺ.

เช่น ปฏฺิปกฺเข มทฺทิตฺวา คจฺฉติ ปวตฺตตีติ **ปาฏฺิเหริ.** (ปฏฺิ+หิ+กฺวิ)

ย่อมย้าย ซึ่งฝ่ายตรงกันข้าม ท. แล้วเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาฏฺิเหริ. (ปาฏฺิหาริย์)

ปฏฺิปกฺเข มทฺทิตฺวา คจฺฉติ ปวตฺตตีติ **ปาฏฺิหิริ.** (ปฏฺิ+หิ+กฺวิ)

ย่อมย้าย ซึ่งฝ่ายตรงกันข้าม ท. แล้วเป็นไป เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปาฏฺิหิริ. (ปาฏฺิหาริย์)

๖๖๓ : ๖๗๓. กทุยาทีหิ โก.

ลง กปัจจย หลังจากธาตุมี กติ เป็นต้น.

เช่น กณฺหิตพฺโพ ฉินฺหิตพฺโพติ กณฺโฑ. (กติ+ก)

พึงถูกตัด เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากณฺฑ. (ปริจเฉท, กัณฑ์)

๖๖๔ : ๖๗๔. ขาทา'ม-คมานิ ขนฺธ'นฺธ-คณฺธา.

แปลง ขาทธาตุ เป็น ขนฺธ, แปลง อมธาตุ เป็น อนฺธ และแปลง
คมฺธาตุ เป็น คณฺธ และลง กปัจจย.

เช่น ชาติชรามรณาทิหิ สํสารทฺทุกฺเขหิ ขาทิตพฺโพติ ขนฺโธ. (ขาท+ก)

อันสังสารทฺกฺ ท. มี ชาติ ชรา และมรณะเป็นต้น พึงเกี่ยวกิน
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขนฺธ. (ขันธ)

จกฺขุณา อมฺติ รุชฺชตีติ อนฺโธ. (อม+ก)

ย่อมเสียดแทง ด้วยจักขุ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนฺธ. (ผู้บอด)

ตํ ตํ จานํ วาเตน คจฺจตีติ คณฺโธ. (คม+ก)

ย่อมไป สูที่นั้นๆ ด้วยลม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคณฺธ. (กลิ่น)

ชาติชรามรณาทิหิ สํสารทฺทุกฺเขหิ ขาทิตพฺโพติ ขนฺธโก. (ขาท+ก)

อันสังสารทฺกฺ ท. มี ชาติ ชรา และมรณะเป็นต้น พึงเกี่ยวกิน
เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าขนฺธก. (ขันธ) (ไม่ลบ กอนฺพันธ)

จกฺขุณา อมฺติ รุชฺชตีติ อนฺธโก. (อม+ก) (ไม่ลบ กอนฺพันธ)

ย่อมเสียดแทง ด้วยจักขุ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอนฺธก. (ผู้บอด)

ตํ ตํ จานํ วาเตน คจฺจตีติ คณฺธโก. (คม+ก) (ไม่ลบ กอนฺพันธ)

ย่อมไป สูที่นั้นๆ ด้วยลม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคณฺธก. (กลิ่น)

๖๖๕ : ๖๗๕. ปฎาทีหุ'ยลํ.

ลง อลปัจจย หลังจากธาตุมี ปฎ เป็นต้น และหลังจาก
ปาฎิปทิกบท.

เช่น ปฏฺติ วุฑฺธิ คจฺจนฺตฺติ **ปฏฺล**. (ปฏฺ+อล)
 ย่อมสามารถถึง ซึ่งความเจริญ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฏฺล. (หฺม)
 ปาปเก อกฺุสเล ชฺมฺเม กุสฺติ จินฺหฺตฺติ **กุสฺล**. (กุสฺ+อล)
 ย่อมตัด ซึ่งอกุศลธรรม ท. เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุสฺล. (กุศล)

๖๖๖ : ๖๗๖. **ปฺฤสฺส ปฺฤ-ปถา'โม่ วา.**

แปลง ปฺฤ เป็น ปฺฤ และ ปถ และลง อมปัจจย บ้าง.

เช่น ปฺฤ หุฑฺวา ชาตฺนฺติ **ปฺฤวี**. (ปฺฤ+อี)
 เป็นของหนา เป็น เกิดแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าปฺฤวี. (แผ่นดิน)
 ปถเม ชาโต **ปถโม่**. (ปฺฤ+อม)
 เกิดแล้ว ในที่หนึ่ง ชื่อว่าปถม. (ที่หนึ่ง)

๖๖๗ : ๖๗๗. **สฺสุวาทฺธิ ตฺ-ทโว.**

ลง ตฺ และ ทฺปัจจย หลังจากธาตุมิ สฺสุ เป็นต้น.

เช่น อญฺเฎ สฺตฺเต สฺสติ หีสฺตฺติ **สฺตฺตฺ**. (สฺสุ+ตฺ) ศັตรู
 ย่อมเบียดเบียน ซึ่งสัตว์ ท.เหล่าอื่น เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสฺตฺตฺ.
 ทฺกฺขฺ ทฺทาทฺตฺติ **ทฺทฺ**. (ทา+ท)
 ย่อมให้ ซึ่งความทฺกฺขฺ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าทฺทฺ. (โรคกลาก)

๖๖๘ : ๖๗๘. **จฺยวาทฺธิ อิวโร.**

ลง อิวรปัจจย หลังจากธาตุมิ จิ เป็นต้น.

เช่น จฺยตฺติ **จิวโร**. (จิ+อิวร)
 ย่อมถูกสั่งสม เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิวร. (จิวร)

๖๖๙ : ๖๗๙. **มฺุหนาทฺธิ จิ.**

ลงอิวรปัจจย หลังจากธาตุมิมุณเป็นต้น.(และหลังจากปาฏิปทิกบท)

เช่น อุตถานตถํ มุณาตตีติ **มฺนิ.** (มน+อิ)
 ย่อมรู้ ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีประโยชน์ เพราะเหตุนั้น
 ชื่อว่ามฺนิ. (พระมนี, พระภิกษุ, พระพุทธเจ้า)
 มนตตีติ **มโณ = มณิ.** (มน+อิ)
 ย่อมรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามณ, = มณิ. (แก้วมณี)

๖๗๐ : ๖๘๐. วิทาทีหฺยุโร.

ลง อูรปัจจย หลังจากธาตุมี วิท เป็นต้น.
 เช่น วิทิตุํ อลนฺติ **วิฑูโร.** (วิท+อูร)
 ควร เพื่ออันรู้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าวิฑูร. (ควรเพื่ออันรู้)

๖๗๑ : ๖๘๑. หนาทีหิ ญฺ-นฺ-ตโว.

ลง ญ, นฺ และ ตุปัจจย หลังจากธาตุมี หน เป็นต้น.
 เช่น โภชนํ หนติ หีสติ เอเตนาติ **หญฺ.** (หน+ญ)
 ย่อมเบียดเบียน ซึ่งโภชนะ ด้วยอวัยวะนี้ เพราะเหตุนั้น
 ชื่อว่าหญ. (คาง)

๖๗๒ : ๖๘๒. กุฎาทีหิ โจ.

ลง จปัจจย หลังจากธาตุมี กุฎ เป็นต้น.
 เช่น องฺคมงฺคํ กุฎติ ฉินฺทตตีติ **กุฎจฺ.** (กุฎ+จ) โรคเรื้อน
 ย่อมตัด ซึ่งอวัยวะน้อยใหญ่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ากุฎจ.

๖๗๓ : ๖๘๓. มนฺ-ปุร-สุณาทีหิ อฺสุส-นฺสิ'สา.

ลง อฺสุส, นฺส และ อีสปัจจย หลังจากธาตุมี มนฺ, ปุร และ สุณ
 เป็นต้น และหลังจากปาฏิปกิบท(ศัพท์นาม).

เช่น การณาการณํ มนติ ชานาตตีติ **มนฺสุโส.** (มนฺ+อฺสุส) มนุษย์
 ย่อมรู้ ซึ่งเหตุและสิ่งมิใช่เหตุ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ามนฺสุส.

อตุถานตถํ มนติ ชานาตีติ **มานุโส.** (มนุ+นุส)
 ย่อมรู้ ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์
 เพราะเหตุนั้น **ชื่อว่ามานุส.** (มนุษย์)
 อตุตโน มโนรถํ ปุเรตีติ **ปฺริโส.** (ปุร+อิส)
 ยังมีโนรถ ของตน ย่อมให้เต็ม เพราะเหตุนั้น **ชื่อว่าปฺริส.** (บุรุษ)
 ทฺวินํ ชนํ กุสหนฺตํ กโรตีติ **สุณิสสา.** (สุณ+อิส)
 ย่อมกระทำ ซึ่งการสืบต่อตระกูล ของชน ท. สอง เพราะเหตุนั้น
ชื่อว่าสุณิสสา. (ลูกสะใภ้)

จบ อุณากัณฑ์ที่ ๖ ในกัณฑ์อุณากัณฑ์

จบ อุณาทิสฺตร.

จบ กัจจายนฺตฺตร.

คำนำ

ส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีใหญ่ มี ๓ ประการ คือ สุตร รุตติ และอุทาหรณ์

กัจจายนไวยากรณ์ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีที่ถือกันว่าเก่าแก่ที่สุดที่ยังปรากฏใช้กันอยู่ในหมู่ผู้สนใจศึกษาภาษาบาลี เพราะเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาไม่ย่อและไม่พิสดารเกินไป เหมาะสำหรับนำมาเป็นอุปกรณ์ใช้ในการศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา

เป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่โบราณในหมู่กุลบุตรผู้ใคร่ศึกษาคัมภีร์บาลีใหญ่ เบื้องต้น ควรท่องจำสุตรในคัมภีร์ไวยากรณ์ที่จะศึกษานั้นให้ได้เสียก่อน เหตุคงเป็นเพราะจะเป็นปัจจัยให้การศึกษาเป็นไปได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

กัจจายนสูตรที่จัดพิมพ์ขึ้นนี้ มีทั้งตัวบาลีที่เป็นสุตร คำแปลสุตร และตัวอย่างประกอบ เพื่อให้ นักศึกษาผู้สนใจจะท่องจำสุตร มีโอกาสทำความเข้าใจเนื้อหาของสุตรไปด้วย เพราะเชื่อว่า ความเข้าใจในเนื้อหาของสุตร จะช่วยให้เกิดพัฒนาการในการท่องจำสุตรอย่างเป็นระบบ มากกว่าการท่องจำโดยปราศจากความเข้าใจ

ขอให้ผู้ศึกษาทุกท่านจงประสบผลสำเร็จในการศึกษาภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่บันทึกพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และนำธรรมะที่ได้จากการศึกษาไปประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม เพื่อให้เกิดสันติสุขแก่ตนเองและสังคมสืบต่อไป

พระมหาวิจิตรพงศ์ อุดตมปัญญา

๔ เม.ย. ๒๕๕๗

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	[ก]
กจจายนสตุตปาโร	๑
๑. สนธิกณฺฑ	๑
๑.๑ สนธิกปฺป ปจฺมกณฺฑ	๑
๑.๒ สนธิกปฺป ทุติยกณฺฑ	๑
๑.๓ สนธิกปฺป ตติยกณฺฑ	๒
๑.๔ สนธิกปฺป จตุตถกณฺฑ	๒
๑.๕ สนธิกปฺป ปญฺจมกณฺฑ	๓
๒. นามกณฺฑ	๔
๑.๑ นามกปฺป ปจฺมกณฺฑ	๔
๑.๒ นามกปฺป ทุติยกณฺฑ	๗
๑.๓ นามกปฺป ตติยกณฺฑ	๘
๑.๔ นามกปฺป จตุตถกณฺฑ	๑๑
๑.๕ นามกปฺป ปญฺจมกณฺฑ	๑๒
๓. การกกณฺฑ	๑๓
๔. สมาสกณฺฑ	๑๖
๕. ตทฺธิตกณฺฑ	๑๗
๖. อาขุยาตกณฺฑ	๒๐
๑.๑ อาขุยาตกปฺป ปจฺมกณฺฑ	๒๐
๑.๒ อาขุยาตกปฺป ทุติยกณฺฑ	๒๑
๑.๓ อาขุยาตกปฺป ตติยกณฺฑ	๒๒
๑.๔ อาขุยาตกปฺป จตุตถกณฺฑ	๒๓

๗. กิฬพิธานกณฺห	๒๕
๑.๑ กิฬพิธานกปฺป ปจฺมกณฺห	๒๕
๑.๒ กิฬพิธานกปฺป ทุติยกณฺห	๒๖
๑.๓ กิฬพิธานกปฺป ตติยกณฺห	๒๗
๑.๔ กิฬพิธานกปฺป จตุตถกณฺห	๒๘
๑.๕ กิฬพิธานกปฺป ปญฺจมกณฺห	๒๙
๘. อุณฺาทิกณฺห	๓๐
กัจจายนสูตร แปลสูตร พร้อมอุทาหรณ	๓๓
๑. สนธิกัณฺห	๓๓
๑.๑ สนธิกัปฺป กัณฺหที่ ๑	๓๓
๑.๒ สนธิกัปฺป กัณฺหที่ ๒	๓๕
๑.๓ สนธิกัปฺป กัณฺหที่ ๓	๓๗
๑.๔ สนธิกัปฺป กัณฺหที่ ๔	๓๘
๑.๕ สนธิกัปฺป กัณฺหที่ ๕	๔๑
๒. นามกัณฺห	๔๓
๑.๑ นามกัปฺป กัณฺหที่ ๑	๔๓
๑.๒ นามกัปฺป กัณฺหที่ ๒	๕๖
๑.๓ นามกัปฺป กัณฺหที่ ๓	๖๖
๑.๔ นามกัปฺป กัณฺหที่ ๔	๗๗
๑.๕ นามกัปฺป กัณฺหที่ ๕	๘๔
๓. การกัณฺห	๘๙
๔. สมาสกัณฺห	๑๐๕
๕. ตัทธิตกัณฺห	๑๑๒

๖. อาชญาตักกันท์	๑๓๑
๑.๑ อาชญาตักกันท์ กัณฑ์ที่ ๑	๑๓๑
๑.๒ อาชญาตักกันท์ กัณฑ์ที่ ๒	๑๓๖
๑.๓ อาชญาตักกันท์ กัณฑ์ที่ ๓	๑๔๒
๑.๔ อาชญาตักกันท์ กัณฑ์ที่ ๔	๑๔๗
๗. กิพพิธานกัณฑ์	๑๕๕
๑.๑ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๑	๑๕๕
๑.๒ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๒	๑๖๒
๑.๓ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๓	๑๖๘
๑.๔ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๔	๑๗๔
๑.๕ กิพพิธานกัณฑ์ กัณฑ์ที่ ๕	๑๗๘
๘. อุณาตักกันท์	๑๘๒

องค์คุณความเป็นบัณฑิต

สุจิบุชาวิลิมุโต กถั โส ปณฺหิตโต ภเว
ชรนฺโต ฉ อิเม ชฺมุเม ปฺนุณฺจนฺโทว โสภติ.

(ธรรมনীติ)

กุลบุตรผู้ใดหมาย	วิมลมีงอักษรสวรรค์
คือไตรปิฎกอัน	อุดมเลิศวิชาชาย
เริ่มเรียนให้เร่งรู้	ทั้งสี่องค์ประมาณหมาย
(สุ) หนึ่งฟังอย่าฟังตาย	ให้ตั้งจิตกำหนดจำ
(จิ) หนึ่งให้อุตสาหะ	เอาจิตคิดพินิจคำ
(ป) หนึ่งห้ามอย่าเอื้อนอำ	จงนใดให้เร่งถาม
(ลิ) หนึ่งใจให้หมั่นหมาย	ลิขิตข้อสุขุมความ
พร้อมองค์จึงทรงนาม	ว่าศิษย์แท้ที่ศึกษา

(โบราณจารย์)

ชื่อหนังสือ : กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตร พร้อมอุทาหรณ์

ผู้แปล : พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปัญโญ

ผู้ตรวจทาน : วิไล สีธรรม์
อัจฉรา มงคลรัตน์

ภาพปก : พระประธานพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

เอื้อเฟื้อภาพโดย : สถานีวิทยุ สุขพร

พิมพ์ครั้งที่ ๔ : ๔ เมษายน ๒๕๕๗
จำนวน ๒๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย : มหาบาลีวิซชาลัย วัดโมลีโลกยาราม ราชวรวิหาร
สถาบันสอนภาษาบาลีสำหรับบุคคลทั่วไป
www.mahapali.com อีเมล maha@mahapali.com
โทร. ๐๒ ๔๑๕ ๖๔๑๑, ๐๘๐ ๕๕๙๒ ๘๘๕

กัจจายนสูตรปาฐะ

แปลสูตร พร้อมอนุททาทรณ์

สำหรับใช้ประกอบการศึกษาคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีสายกัจจายนะ

พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ

บัว

ชูดอกก้าน ผ่านกอ ต่อเมื่อเช้า
ปทุมชาติ ดารดาษ กวัดแก่งไผ่
ตะวันเบิก บัวก็บาน ประสานสี
จิตสว่าง กระจ่างธรรม ที่คำจูน
จิตฝึกดี ดุจบัวมี สีอ่อนสวย
จิตสะอาด ตั้งโกมุก ฝุดพั่นน้ำ
จิตดีได้ ต้องอาศัย การฝึกฝน
ไตรสิกขา เพียรจิต ปิดอวิชชา
ชูดอกก้าน ผ่านเหล่ากอ ต่อเมื่อสาย
กลั่นแห่งศีล อวลตลบ อบคนดี

ลมแผ่วเบา โรยริน ชื่นกลิ่นใส
คลี่กลีบออก ชูดอกให้ รับอรุณ
ดั่งจิตมี แสงธรรมใส ไปเกื้อหนุน
บัวในใจ บานเพราะบุญ คุณพระธรรม
โตพันด้วย ภัยเต่าปลา ไต้บึงต่ำ
ควรคำน่า เป็นของไหว้ ไข้บูชา
ตบะกล้า พาดน พันสังสาร
ดับตัณหา อุปาทาน นิพพานมี
ลมเบาบาง โรยริน ชื่นนาสิก
รวันคลี่ กระจ่างแจ้ง กลางแสงธรรม

อัจฉรา มงคลรัตน์

